

Cornicke van Brabant

Hennen van Merchtenen

editie Guido Gezelle

bron

Hennen van Merchtenen, *Cornicke van Brabant* (ed. Guido Gezelle). A. Siffer, Gent 1896

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/henn004corn01_01/colofon.htm

© 2003 dbnl

Voorbericht

IN de ‘Zitting van 20 Juni 1894 der Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde,’ (Z. *Verslagen en Mededeelingen 1894, Juni*, blzz. 178-181) las ons achtbaar eereid, heer F. van der Haegen, de hier volgende

Bibliographische aanteekening.

‘Mij voor eenige dagen voor zaken, de Bibliotheek betreffend, bij den heer Cam. Vyt, boekhandelaar alhier, bevindend, toonde deze mij een oud handschrift in Nederlandsche verzen, getiteld: *Cornicke van Brabant*. In de meening dat het wellicht een reeds uitgegeven geschrift zou zijn, verzocht ik het ter inzage te mogen ontvangen.

‘Op de Bibliotheek terug gekomen, raadpleegde ik het werk van den heer L.-D. Petit, waarin eene volledige lijst van soortgelijke werken voorkomt.

‘Na alle werken door den heer Petit genoemd te hebben doorloopen, kwam de heer Arnold tot de overtuiging, dat geen dezer op dezelfde wijze aanvangt als het nieuw ontdekt Handschrift.

‘Het is dus onuitgegeven.

‘Het Handschrift is geschreven op papier, in lang-klein-folio formaat (agenda-formaat), en bevat

54 genummerde bladen, dus in het geheel 107 bladzijden. Elke bladzijde telt van 35 tot 44 regels.

‘Te oordeelen naar de lijnen en watermerken, behoort het papier ongetwijfeld tot de eerste jaren der XVe eeuw.

‘Het jongste vermelde feit is van 1414, en dit jaar is dus waarschijnlijk dat der samenstelling, en, te oordeelen naar het schrift, ook dat der overschrijving.

‘Naar alle waarschijnlijkheid is het werk volledig. Het bestaat uit ongeveer 4000 verzen, maar aangezien ik het niet heb gelezen, ben ik ook niet in staat een oordeel uit te spreken over de letterkundige waarde.

‘Ten einde de Academie in staat te stellen hierover te oordeelen, laat ik de eerste helft der eerste bladzijde hier volgen:

Jesus Maria salve.
 Behouder alder wereld wyt
 Christus heere ghebenedyt
 Coeninck der ewiger glorien
 Ic bidde v vriendeliken
 Dat ghi myn herte op desen tyt
 Verlichten wilt *ende* mijn memorie
 Ende mijn rude plumpe sinne
 Soe ontpluken die ic kinne
 Slecht *ende* rut dese hystorie
 Te makene maer noyale (?) minne
 Die ic drage te mer herte binnen
 Toten vrome brabantische heeren
 Die vter troyen der ryker warande
 Ghesticht hebben alle de lande
 Die men vint in dessyde der meere
 Ghelyc dat *Jacop van Merlant*
 Maecte in een buexken dat ic vant
 Ghedicht staen scoen *ende* cleere
 Welc boec es van cleinder spasien
 Ende *es geheten Jacop Clarasien*.

‘In deze laatste regels is sprake van een tot

duisverre onbekend werk van Maerlant: *het boec geheten Jacop* [van Maerlant] *Clarasiën*. Hetzelfde werk wordt nog genoemd op bladz. 9 r°, en ook verder in het Handschrift komt Maerlant's naam meermalen voor.

‘De dichter maakt zich bekend op fol. 53 v°.

.....
 Besitten moet hoeghe Jherusalem
 Dies bit hennenvan merchtenen
 Int yaer ons heeren m. CCCC
 Ende xiiij wie dats v'wondert
 In meerte de x. calende
 Soe makes henne een eynde
 Die gode bit.....

‘Hendrik van Merchtene is een geheel nieuwe naam in de geschiedenis der Nederlandsche letterkunde. Het moet een in de XIVe eeuw geboren dichter zijn, die ongetwijfeld het dorp Merchtem, in Brabant, niet verre van Brussel gelegen, bewoonde, en die wellicht Heer was over deze plaats. Alph. Wauters (*Histoire des environs de Bruxelles*, II, blz. 93) noemt een Sire de Merchtem, die in 1231 eenige renten afstond aan de abdij van Affligem.

‘Ons Medelid d^r Guido Gezelle verklaart, na het Handschrift gelezen te hebben, dat onafhankelijk van het letterkundig belang, ook de beoefenaar der Geschiedenis daarin bijzonderheden zal aantreffen die niet van belang zijn ontbloot. Dr Gezelle heeft zich bereid verklaard zich met de bezorging der uitgave te belasten, indien daartoe wordt besloten.

‘In denzelfden band is, achter de *Cornicke van Brabant*, nog eene andere, kleinere kroniek gebonden, in handschrift van later tijd, in ongebonden stijl en van gering belang. Daarin worden, op 16 bladzijden en op hoogst beknopte wijze, de gebeurtenissen verhaald, voorgevallen in de jaren 1288 tot 1461.

Geheel aan het einde leest men: ‘*Item int selve jaer (1461) was merchtenen verberrent vanden moer-branders.*’

‘De heer Cam. Vyt heeft mij dit onuitgegeven Handschrift voor een zeer matigen prijs afgestaan, zooals hij dat meermalen doet daar waar het onze Openbare Boekerij geldt. Men kan zijne wijze van handelen in deze niet genoeg loven. De liefde van den heer Vyt voor alles wat strekken kan tot uitbreiding der historische wetenschap, verdient, evenzeer als zijne belangeloosheid, eene gepaste waardeering.

F. VAN DER HAEGHEN.’

Bij die woorden van den zoo geleerden als gelukkigen vinder van deze en van menig andere middeleeuwsche zeldzaamheid blijft weinig te voegen.

Het Hs. behoorde vroeger zaliger den heer Delsaux, handvestwaarder of *archivaris* van den Burgerlijken stand te Brussel; het staat vermeld in de *Catalogue d'une belle collection de livres.. provenant de plusieurs bibliophiles, dont la vente aura lieu le jeudi 22 Mars 1894 et deux jours suivants, à 4 h. précises de rel. sous la direction et au domicile de J. Fiévé...* enz. *Bruxelles, Impr. E. LHoest, 26, rue de la Madeleine, 1894.* Bl. 27 heet het: N° 678: ‘*Chroniques du Brabant, en vers. Manuscrit du XVIe siècle, form. agenda, rel. parch.*’

De heer Camille Vyt kocht het Hs. op een der hooger gemelde koopdagen; later is 't eigendom geworden van de vermaarde *Bibliotheca Universitatis Gandavensis*, wier merk het draagt, benevens het teeken R. 55, 701.

Tusschen den aarkant van bl. 32 en den voorkant van bl. 33 van het Hs. is een geheel blad, waarvan de

bovenste hoek ter rechtere hand geschonden was, zonder talmerk gebleven; gevolgentlijk bevat het Hs. niet 54, maar 55 bladen, en in het geheel niet 107, maar 109 bladzijden.

De watermerken verbeelden nu een anker, dan een Latijnsch kruis, dat aan de drie bovenste einden in een klaverblad, aan 't benedenste in een klaverblad en in een pinne uitloopt, gelijkende aan 't onderste van een bisschopsstaf; dan weêr het hoofd van een rund, met opstaande hoornen, tusschen welke eene rechte schreve staat, die op haar uiterste tweemaal gekruist is, naar de gedaante van een sterre.

Dit laatste watermerk ontmoet men in 't papier van de eigentlijke berijmde *Cornike* en in 't papier van de 8 bladen '*Item daer men screef...*' enz., die de *Cornike* toegevoegd zijn.

Waarschijnlijk zal het oorspronkelijk werk van *Hennen van Merchtenen* meermaals mislezen, mishoord, misverstaan en misschreven geworden zijn: 't gene hier uitgegeven en gedrukt wordt vertegenwoordigt een afschrift van een afschrift, zoo 't gaat en staat; zoo nochtans dat de oorspronkelijk gedaante van dit afschrift beneden de bladzijde nauwkeuriglijk vermeld wordt, iederen keer dat er in de uitgave iets aan veranderd is.

Eene ABC-wijs ingerichte lijst van *Namen en zaken*, benevens eene andere van *Woorden en wendingen*, volledigt de uitgave dezer *Cornike*.

In het jaar 1836 verscheen te Brussel, bij, M. Hayez, drukker der Koninklijke Belgische Academie, de *Rymkronyk van Jan van Heelu betreffende den slag van Woeringen, van het jaer 1288, uitgegeven met ophelderingen en aenteekeningen van J.-F. Willems, lid der Koninglyke Academie van Brussel*.

Op bladzijde 346 van dat werk staan, onder de

bijlagen, 79 rijmreken, daar J.-F. Willems van getuigt en aanteekent: ‘*Tiré du manuscrit des Brabantsche Yeesten, ayant appartenu à l'abbaye de Tongerlo, et écrit au XVme siècle, sur parchemin, fol. 6, recto.*

Dit deel van het Tongerloosche handschrift der *Brabantsche Yeesten*, bij J.-F. Willems Hs. C, luidt als volgt:

Dit es vanden yersten Hertoge Jan van Brabant, maer die Cornike en houdens niet.

- Als van Woeronc quam hertoghe Jan,
 Daer hi menigen prince verwan,
 Soe quam hem eene niemare,
 Die hem te hooren was herde zware,
 Van sijnder suster der coninghinne,
 2880 Die men onverdient ter doot woude bringen;
 Want vander Broetsen her Peter, die heere,
 Seide haer op loghene ende onneere.
 Soe deetse die coninc vaen,
 Ende sij dedet haeren broeder verstaen,
 2885 Den edelen hertoge, die groeten noot,
 Bescreven met haren bloede root
 In een scale, dair sy uut dranc,
 Soe dat Hertoge Jan van Brabant
 Reet, doe hi verstaet die mere;
 2890 Op twee dage reet die edel heere
 Ende omtrent op eenen nacht,
 Te Parijs, dair menne sach
 Den verrader, valsch van doen,
 Verworgen aen Monfacoen,
 2895 Ende bracht in vreden, wilt versinnen,
 Sijnder suster der vranscher coninghinnen.
 Met hem liep oic zekerlike
 Een knecht, ende was van Meerbeke
 Uuter meyerien van Kempenhout:
 2900 Dese liep met den hertoge stout,
 Ende een haeswinde, die Vlieger hiet;
 In ware dinc, en liege u niet,
 Hanct den stegereep des hertogen
 Te Parijs, voir die zale hoghe.
 2905 Ende die coninc van Vranckerijc
 Quam metten hertoge te dier tijt
 Tot sinte Quintijns in Vermandois:
 Daer hoofden ende feesten die heren cortois,

- Deen metten anderen in vriendelicheiden,
 2910 Ende alst soude comen teenen scheiden
 Vraeghde die vransche coninc
 Sijnen zwager, in clare dinc,
 ‘Wie metten anderen eten soude?’
 Doen soe seyde die hertoghe boude:
 2915 ‘Wie yerst bereet hadde sijn spijsse.’
 Het consenteerde die coninc wise.
 Hi dede verbieden dat men colen noch haut
 En vercochte den hertoge stout.
 Ende als die hertoghe verstont dat
 2920 Dede hi alle die planen nappen van der stat
 Coepen, ende alle die scotelen mede,
 Ende dede sijn spijsse bereeden ter stede.
 Ende doen dedi den coninc halen;
 Ende als sijn saten tien malen
 2925 Over maeltijt, ende hadden gheten,
 Dedi bringhen sekerlike ten eten
 Dweermoes, dat hi hadde doen bereiden,
 Met plaen nappen heetheiden,
 Ende dus diendemen voir den coninc,
 2930 Diet vremde had, ende vraechde of selc dinc
 Die zede ware in Duytsche lant?
 Doen seide die hertoge van Brabant:
 ‘Neent, her coninc, maer waendi,
 Dat ic niet zoe rijke en si,
 2935 Dat ic mijn spise niet en bereide
 Voir die uwe? dat heeft my vriheide!
 Al en condic vinden colen no hout,
 Dit wermoes is costeliker, coninc stout,
 Dan alle die spise, die ghi hebt geten;
 2940 Want andere bernynge, suldi weten,
 En wasser toe dan nappen van pladen.’
 Doe seide die coninc, hooch van daden:
 ‘Dit comt uuten hoochsten moede
 Die ic noyt hoorde, zwager goede;
 2945 Ende om datmen dit eeuwelike
 Weten sal in eerterijke,
 Soe ghevic u, in uwer gewelt,
 In vryer erve dat velt.’
 Noch heetet *le terre de Brabant*.
 2950 Ende die coninc van Vranckelant
 Nam oirloff, ende voer te Parijs,
 Ende die hertoge thuys, zijts wijs.

Dit stuk wordt den lezer hier medegedeeld opdat hij bij der ooge kunne waarnemen dat het,

op de vier eerste reken en twee- drie woorden na, teenemaal eensluitend is met de *Cornicke van Hennen van Merchtenen*: hij gelieve de zake, met behulp van de talmerken, gade te slaan: 2879 en volgende van J.-F. Willems' bijlage, uit Hs. C, wijzen naar 2879 en volgende van de *Cornicke van Hennen van Merchtenen*.

Hier moet ik nog iemand aanhalen die waarschijnlijk de voorgemelde *Cornicke*, zoo niet den dichter ervan, gekend zal hebben, te weten den ongenoemden *compositoer* van *Die · alder · excellenste Cronyke · van · Brabant, van Vlaenderen, Hollant Zeelant int generael, ende die nieuwe gesten gheschiet zijnde bi onsen prince ende coninc Kaerl, die in die ander Cronijcken niet en sijn. Gheprent by Rolant Van den Dorp, tHantwerpen, in 't jaar 1497; later herdrukt, Thantwerpen bi mi Jan van Doesborch Int iaer M.v.C. xvij⁽¹⁾*.

Hierna wordt bericht waar de schrijver dezer *alderexellenste Cronyke* zijne wetensse en zijne zeggenschap vandaan gehaald heeft.

‘Mer op dat nyemant en wane,’ zegt hij in de *prologhe*, ‘dat die *compositoer* des boecx, om 't lant sijnre geboerten te eeren, na sijnre liefste yet meer daer in gheset hevet dan die gherechte waerheit, soe geeft dije *compositoer* te kennen dat hi niet van den sinen gheset en heeft, mer heeft dese *cronike* getrocken wt veele ander auctentijcke boecken, Te weten uten beghin vander Bibelen; uten boeck vanden byen; uten legenden van vele heilighen, als sinte Remijs eertsbisscop van Riemen, ende van veel ander heylighen sancten ende sanctinnen; uten schriften des eertsbisschops Turpijn; wten spiegel historiael van meester Vincent van Beauvays; wten boeck gheheten *Fasciculus temporum*; uten *cronijcken* van vrancrike; uter declaratien van Jacob van

(1) Eene andere uitgave van dit werk heet: *Van · brabant · die · excellente · Cronike... Gheprent tot Antwerpen op die Lombaerde Vest, bi mi Jan van Doesborch, int iaer ons heren M. CCCCC. XXX. in Junio*.

Merlant; ende sonderlinghe wten croniken van Brabant, die ten eynde vergadert sijn van meester Janne de Clerck van Antwerpen ende daer na vanden eerwaardighen heere meester peter vander heyden, tresorier vander kercken sinte Goedelen in Bruessel, die de latijnssche cronike int lange stelde ende lietse voert maken in duytscher rymen in .vij. boecken, tot hertoghen Karels van Bourgondyen ende Brabants tiden.’

‘*Uten boec vanden byen,*’ zoo 't verder in de *Cronyke* gezeid wordt, dat is uit een werk van ‘broeder Thomas, van Cantypre, geheten den boeck vanden byen, daer hi veel in ghescreven heeft van schonen ende loofliken dingen, weerdich te ghedincken, die in sinen tide in brabandt gheschieden, ende van heilighe ende weerdighe personen die hi ghesien heeft.’

‘*Uter declaratien van Jacob van Merlant.*’ Wat onder dien name te verstaan zij laat de *Alderexcellenste* ongezeid. Men vergelijke Hennen van Merchtenen, 20, - 692, en volgende reken, waar sprake is van ‘*Jacop clarasien*’ en van de ‘*clerasie van Jacoppe,*’ twee benamingen die, waarschijnlijk genoeg, eveneens wijzen naar de *Declaratien van Jacob van Merlant,*’ die de compositor der *Alderexcellenste Cronyke* geraadpleegd heeft.

Het bovenstaande berijmd verhaal van hertog Jan, die naar Parijs reed enz., luidt in de *Alderexcellenste Cronyke*, XXV ca. ¶ 6, als volgt:

‘Item als men screef .M. CC. ende .lxx. so gebuerdet dat heere Peter vander brootsen die seer groot was biden .lij. coninc Philips van Vrancrike sinte Lodewijcx sone, betichte te onrechte de coninghinne dye hertoghe Jans suster was van lelike sake om des wille dat hi sinen wille van haer niet ghecrigen en conde, ende dede so veel als dat se gevangen wert ende in perikel was om ghedood te werden. Twelck si haren broeder den hertoghe heymelic over screef met haers selfs bloet. Ende so reet hertoghe Jan haestelijken na Parijs toe daer sijn suster gevangen lach over dach ende nacht. Ende met hem liep een man te voet van groot meerbeke ende een haeswinde, becortende den wech van bruessel op couwenberch tot Parijs op .ij. nachten ende eenen dach. Ende hi dede aen den coninck alsulken ondersoeck met groter subtijlheit die sake wel vernemende dat dye coninghinne sijn suster verlost wert tot harer eeren ende den valschen man, heere Peteren vander brootsen dede hi hanghen aen die galghe te Monfaucoen.

Voert leest men in sommighe boecken mer in die brabantse cronijcken en vindix niet Dat coninc Philips met hertoghe Jan daer

nae quamen tot sinte quintijns in Vermendoys daer si te samen feestelic hoveerden. Ende als die hertoghe scheyde van daer so vraechde hem die coninc, wie van hem beyden den anderen te maeltijt hebben soude. Doen antwoerde de hertoghe, dat syn soude die sijn spise eerst bereyt hadde. Twelc die coninc consenteerde. Mer hi dede verbieden datmen des hertoghen lieden noch hout noch coelen vercopen en soude om den hertoghe alsoe te bescamen oft bi avontueren hi om den hertoghe minlick te bourderen. Twelc hertoghe Jan verstaende so dede hi al dye plattelen, schotelen ende nappen dye hy crigen conde copen ende daer mede werde sijn spise ghecoect. Ende als die coninc quam te maeltide so verstont hi dat des hertoghen spise met so costeliken vier ghecoect was. Doe seide hi dattet quam wt eenen hoghen ende edelen moede. Ende op datter ewighe memorie af soude sijn soe gaf hy den hertoghe een velt datter bi lach in vryer erven, twelc in fransoyse heet, terre de brabant. Ende so schiet dye hertoghe minlic vanden coninc.’

Ten jare 1838 verscheen, ter drukkerij van *L. Hebbelynck*, te *Gent*, het eerste deel *Oudvlaemsche gedichten der XIIe, XIIIe en XIVe eeuwen, uitgegeven door Jonkh^r. Ph. Blommaert*; en daaronder, blzz. 84-90, eene *Korte Rymkronijk van Braband*. Eene tweede maal werd die *Korte Rymkronyk* gedeeltelijk uitgegeven, te weten de 14 eerste ende 42 laatste rijmreken ervan, door J.-Fr. Willems, in *De Brabantsche Yeesten*, 1^e d., bl. 597-599, 1^e Bylage; en eene derde maal door J.-H. Bormans, in de *Brabantsche Yeesten*, 3^e deel, *Avant-propos*, bl. CXLIII-CLX.

In 't jaar 1839 verschenen te *Brussel*, bij M. Hayez, *De Brabantsche Yeesten of Rymkronyk van Braband, door Jan de Klerk, van Antwerpen, uitgegeven door J.F. Willems, lid der Koninglyke Academie van Brussel*⁽¹⁾.

(1) Nader bericht over zoo gezeyden Jan de Klerk, van Antwerpen, zoeken men in de *Inleiding van F.-A. SNELLAERT, tot de Nederlandsche gedichten uit de veertiende eeuw van Jan Boendale, Hein van Aken en anderen... Brussel, M. Hayez... 1869*; in de opstellen van ED. VAN EVEN, in de *Eendracht*, van *Gent*, de *Dietsche Warande*; verder in de *Bibliographie...* van LOUIS D. PETIT, *Register. Jan Boendale (Werken over)*, 253-276; in de *Verslagen en Mededeelingen der Kon. VI. Academie... Gent, A. Siffer, 1889*, bl. 119, *Lezing van P. GÉNARD*; enz

Op bl. 843-861 van dit eerste deel geeft J.-F. Willems eene *Table indiquant la concordance de la chronique de De Klerk avec le Spiegel historiael de J. van Maerlant, selon le manuscrit appartenant à l'Institut des Pays-Bas, à Amsterdam.*

Menigvuldige rijmreken van de *Cornike van Hennen van Merchtenen* zijn eensluitend, of bijkans eensluitend, met die van den *Spiegel historiael*, van de *Yeesten* en van de *Korte Rymkronyk van Brabant*. Hennen bekent ook allerwegen dat hij de *Cornike* en den *Spiegel historiael* gelezen en benuttigd heeft. Hij deed daarbij gelijk Jan van Engien, heer van Kestergate, amman van Brussel, in 1460. Z. *Bulletins de la Commission royale d'Histoire*, t. 13, bl. 290.

Zoo in de *Rymkronyk van Jan van Heelu*, zoo in de *Brabantsche Yeesten*, drukt J.-Fr. Willems, als *Bijlage*, een stuk uit het reeds gemelde Tongerloosche Hs. C; immers op blzz. 599-604 van het 1^e deel der *Yeesten* leze ik als volgt:

‘*Bijlagen*. Voorwerk in het handschrift A... Voorwerk in het handschrift C. Hier begint...’ enz., en eindelijk:

**Hoe die derde hertoghe Jan hoirde der seventhien lands heeren raedt
ende offerde vore; maer die cornike en houdens niet.**

- 3235 Te Bruwildre, in een abdie
Bi Coelne, soe reet die hertoge vrie
Ende hoirde harer alder raet,
Ende hi offerde, mi verstaet,
Voir hem allen die prince boude
- 3240 Eenen penninc root van goude;
Want van Beehem die coninc
Ende deertsche bisscop, verstaet die dinc,
En woude voir dandere offeren niet.
En als die hertoge dat strijden siet
- 3245 Offerde hi vore, als ic u seyde,
Dat hem allen hadde vremtheide,
Ende hi keerde om, die prince werde,

- Op tkerchoff, daer een page sijn perde
 Hilt, ende gaf den armen lieden
- 3250 Eenen penninc van goude, hoirdic bedieden;
 Ende als hi op sijn pert soude scrijden
 Schoet een heraut [bi] te dien tiden,
 Ende hilt hem den stegereep sijn,
 Ende seyde: 'Van Brabant prince fijn,
 3255 God wille u nemen in sijnder hoeden.'
 Doen antwoirde die prince goede:
 'Vrient! vraeght yemant: wie is die man?
 Segt: het is van Couwenberch Jan,
 Ende dat ic ben haers raets getroost.
- 3260 Haren overmoet word hen gerooft
 Dorren zy my bieden velt ende schilt.'
 Dus jaeghde wech die hertoghe wilt
 Buten tcloestere met pagie alleyn,
 Ende alle die heeren, groot ende cleyn,
- 3265 Liepen tsamen over hoot,
 Ende spraken van den wonder groot
 Dat die vremde man bedreeff,
 Dat hi en boech noch en neech
 Den hoogen princen, ende offerde voren,
- 3270 Hi moeste sijn geck oft dore,
 Dat hi sulke sake dede.
 Eenderhande heeren seden:
 Het docht hen van Brabant die hertoge;
 Maer som seyden het ware gelogen,
- 3275 Ende meynden hi en wair niet so coene.
 Die heraut, die den vromen baroene
 Gehouden hadde sinen stegereep wet,
 Sprac: 'Voir waer sy u geset,
 Dat was die ever wilt
- 3280 Van Brabant, die u velt ende schilt
 Ontbiet te comen, wair ghi begeert;
 Want my beval die prince weert
 Dat ic u seyde, int openbare,
 Dat hi Jan van Couwenberch ware.'
- 3285 Ende als dat hoorden die vrome heeren
 Liepen zy ter wapenen zeere,
 Ende reden na den hertoge goet,
 Maer twas sake tegen spoet;
 Want hi hadde, wilt verstaen,
- 3290 Sijn pert doen averecht beslaen.
 Dus soe volghden zy hem contraren.
 Onder den hoop des greven van Baren
 Soe jaeghde die hertoghe fijn,
 Ende berende tot Colen aen den Rijn,
- 3295 Ende keerde soe om, doir Gulkerlant,

Dat hi doir roefde ende doir brant,
 Ende reet te Lymborch in.
 Dus en consten zy in ghenen sin
 Den hogen prince niet gedoen,
 3300 Soe dat gemaect werdt die soen.

Hier komt het Handschrift C van Tongerlo, wederom, reke voor reke en bijkans woord voor woord, overeen met de *Cornike van Hennen van Merchtenen*, zoo 't den lezer zal blijken, die de talmerken gadeslaat.

Het bovenstaande verhaal: *Hoe die derde hertoghe...* luidt, in de *Alderexcellenste Cronyke*, Ca. .xl. ¶ 4, als volgt:

‘Men leest oeck in sommighen boecken maer niet en vintment in de Brabantsche croniken, hoe dat dese voersejde lantsheeren op een tijt vergadert waren te Bruwylder by Colen in een abdye daer si te rade waren so quam hertoghe Jan heymelijcken ende onbekent tot daer ghereden met eenen pagie ende hy hoorden al haren raet die si met malcander sloten. Hier en tusschen so wert daer die misse begonnen, ende alst tijt waer datmen ter offerhande gaen soude so en wilden die coninc van Behem ende die eertsbisscop van Colen deen naer den anderen niet ter offerhande gaen so ginc hertoghe Jan voer hen allen onbekent sonder te bugen voer die heeren ende offerde een gulden penninc dies die heeren hen verwonderden wie dat mocht zijn. So ginc die hertoge ter stont uter kerken opt kerchhof ende gaf den armen oec een gulden penninc. Ende op sijn paert scrijvende so seide hi tot een heraut die daer stont aldus: Vrient ist dat u yemant vanden heren vraget wie die man is die daer offerde so seght dat Jan van coudenberghe is ende dat ic haers raets ghetroot ben ende ic ontbiede hem velt ende strijt waer si dat begeren. Ende so reet die hertoghe haestelic wech. Twelc die heeren vernemende syn hem gevolcht met gewapende mer twaste vergeefs want sijn paert was averecht beslagen ende hi reet tot Lymborch in sijn stadt daer hi vry was.’

Van de twee verhalen verwittigen zoo de afschrijver van het Tongerloosche Hs., zoo de *compositoor* der *Alderexcellenste*, dat ze ‘in sommighe boecken,’ maar niet ‘in die Brabantsche cronijcken’ te vinden zijn.

Ten jare 1842 verscheen het *tweede deel* der *Brabantsche Yeesten*, uitgegeven door J.-Fr. Willems, ook bij M. Hayez.

In 1859-1860 verscheen te *Gent*, bij H. Hoste, in het *Vaderlandsch Museum*, uitgegeven door C.-P. Serrure, blzz.. 437-448, nog eene *Korte Rijkronijk van Brabant. Vijftiende eeuw*. Dit rijmwerk begint met Kaerleman van Haspegouw, vader van Puppijn en van Sinte Amelberge (z. Hennen van Merchtenen, 890), en 't loopt tot in 't jaar 1430.

Ten jare 1869 verscheen te *Brussel*, bij M. Hayez, het *derde* en laatste *deel* der *Brabantsche Yeesten*, uitgegeven door J.-H. Bormans. Geheel die *Brabantsche Rijkchronijk* loopt tot in 't jaar 1433; die van *Hennen van Merchtenen* eindigt met het jaar 1414; men kan overal de tweede met de eerste vergelijken.

Ten slotte volgt hier nog een uittrek of twee, uit *Die · Alderexcellenste · Cronyke* enz., dienende om 't een en 't ander dat bij Hennen voorkomt ertegen te vergelijken.

Die · Alderexc. · Cron., 2^e deel, 1^e ca. ¶ 7: ‘Van dien Priamus quam Francion oft Francke. Ende die Francion had xiiij. sonen ende .v. dochteren, die hi niet al gegoeden en conste. Ende daerom gaf hi sinen sonen schat ende beval hem lieden land te soecken, om te bewoenen; also si deden... Ende daer was een... die Brabon hiet, ende die track wonen in Griecken, biden hertoge van Archadien... Ende Brabons broeder, die Karel hiet, die quam wonen tot Heyden Tongeren, in dit Nederlant, ende hi wert heere van desen Nederlande, tusschen den Rijn ende die Schelt. Ende hi dede een casteel maken, op een riviere genaemt die Wale, die boven den Rijn leyt. Ende dat casteel heet Megem, maer nu heetet Nieuweghem. Ende dat waer om sal namaels verclaert worden.’ Vrgl. Hennen v.M., 183-186.

Die Alderexc. Cr., 2^e ca. ¶ 5:... ‘So track Julius vast nederwaert, met sinen volcke; ende int reysen stichte hi de stadt van Gulke. Ende van daer so track Julius over die Mase, tot in Vlaenderen twelc doe heet Tfelle wout sonder gnaden. Ende hi quam daer die Leye in die Schelt valt. Daer stichte ofte vermeerderde hi een stadt, die hi na sinen name dede heten Gand, want hi heet Gaius Julius... Ende van daer track hi voort ter plaetsen die nu Cassele heet, ende daer sterf een van sijn maghen die Cassius heet, dien hi groef boven op den berch, ende dair na heet (het) noch Cassele.’ Vrgl. Hennen v.M., 748-754.

¶ 6: ‘Ende die wile hi daer lach, so is wat te verclaren vanden voorseiden Karle, sone van Francio oft Francken; die welck Kaerle woonde tot Tongeren ende tot Megem. Ende hi had een sone die ooc Karle heet... Ende dese jonge Karel misdroech hem aen goede vrouwen ende maechden, also dathi gebannen wert... Ende hi quam te wonen hi Julius vader, den hertoge van Archadien, in Griecken. Ende ooc quam hi by Julius suster, die Swane heet, also datse van hem wert met kinde bevrucht. Doe Karle des gewaer wert, en dorste hi daer niet langer bliven. Ende ooc had hi vernomen dat doude Karel sijn vader doot was, en seyde tot Swanen: Ick en derf om uwen wil hier niet bliven, maer ick sal trecken tot mijnen lande, wildi met mi reysen ic sal u trouwen tot eenen wive? En Swane was daertoe bereet. Ende ... quamen tot eenre plaetsen daer .viij. tommen stonden, te weten van .viij. heydensche heeren, die dair verslagen waren ende begraven; daer nu een tomme af is vergaen, ende heet te Seventommen, ende is tusschen Bruessel ende Loven. Ende sommige scrijven dat daer der edelre Swanen den arbeyt aen quam van kinde, ende dat si daer gelach van eenen sone, geheten Octavianus Augustus dye gloriose mogende keyser. Mer dat en is niet wel te geloven,... Aldus bleef die voorseide Kaerle, met Swane Julius suster, wonende te Tongeren ende te Megem, dat nu Nyeumeghen heet.’ Vrgl. Hennen v.M., 183-268.

¶ 8. ‘Doe quamen... bi Brabon die grote heren van Julius Cesars wegen... ende versochten aen hem dat hi soude comen om Julius bistant te doen. So dat Brabon met hem lieden track, ende si quamen... tot Loven. Daer stont een tempel, daer die heeren den afgod Mars plagen te looven. Mer eenige boecken orconden dat Brabon dair geloofde ende eet dede van des rijcx van Romen wegen, doen hi dat lant van hem ontfinck. Ende Loven is noch die hoofstadt van Brabant.’ Vrgl. Hennen v.M., 625-660.

¶ 9. ... ‘Ende si quamen lijdende door een lant, dat al vo riets stont. Ende doen seide Brabon: Hier moet ymmer een water bi wesen. Ende doe seyde daer een die dat lant kende, dat dair bi liep een riviere, die de Schelde heet. Ende daer op die passagie daer si over mosten scepen een ruese lach, op eenen torre, ende wachte daer den tol, want die over de Schelde varen wilde die most dair sijn hant ten tolle laten, oft tegen den ruese vechten.’

¶ 10. ‘Doe die ruese verslagen was... trak Julius, weder in Vlaenderen, in een grote wildernisse, dair hi veel rovers vant die hi alle versloech. Ende dat was te Toerhout... Ende daer vertelde Brabon Julio hoe hi den ruese verslegen had op de Schelt, daer dat riet stont; ende hoe die ruese den tol nam van der hant, ende hoe hi de hant in die Scelde werp. ... Ende hi maecte Brabon, om dat hi den ruese verslagen hadt, marcgraef des heilichs Rijcx; ende om den hant werp die Brabon werp so bleeft hetende Hantwerpen. ... Ende daer track Julius... ter plecken die nu Cameric heet, ende noch hetet de camer des heilichs Rijcx. Ende daer vant hi ooc een wout vol

moordenaren, di hi alle versloech.’ Vrgl. Hennen v.M., 410-516.

¶ 11. ‘Als... Brabon verstont dat Julius Cesar daer ruste, so nam hi een scip in de Schelde, ende wilde te Camerijcke varen spelen. Ende onder wegen vant hi eenen dal daer veel swanen waren. Ende Brabon ginc na een swane schieten, mer de swaen ontvloot hem, ende Brabon swoer hi soude den swaen volgen, so lange dat hi hem crigen soude. Ende hi volchde den swane weder om lancx den water tot Meghem in Gelderlant. Ende daer lach die voorseyde Julius Cesars suster, die met Karlen, here van Tongeren, weder comen was. Ende doe si sach dat Brabon schieten wilde den swaen, so riep si, in Griecxscher talen: Heer ridder, laet mijnen swaen sijn leven! Ende Brabon verwonderde seere wie die vrouwen wesen mochte, ende ginc uten scepe opt slot. Ende, doen hi daer boven quam, verkenden si elc den anderen, want si te samen waren opgewassen, maer si was veel ouder dan Brabon. Ende si gaf Brabon een cofferken, ende daer was in een cleyn beeldeken van goude. Ende dat plach Julius moeder toe te horen. Ende dat gaf si Brabon, om Julius haren broeder te dragen. Ende Brabon... track... te Cameryke, daer hi Julius vant ende... gaf hem dat cofferken... Daer hem Julius alte wonderliken af verblide. Ende track... met Brabon tot Megem. Ende onder wegen... so wijsde hem Brabon het dal ende tlant daer hi die swanen ghevonden hadde. Ende doe gaf hem Julius den name Valencigne, dat is Swanen dale.’

¶ 12. ‘Ende van daer trocken si voort tot Meghem, daer Julius sijn suster Swane vant... Ende noch thoonde si hem een jonge dochter, die ooc Swane hiet. Ende si claechde hoe dat haer heere gestorven waer... Ende Julius dede haer casteel al heel vermaken, ende daer na bleeft heeten Nyeumeghem. Ende Julius nam na hem sijnen jongen neve. Ende... Brabon badt te hebben in huwelike die jonge swane die hem Julius gaf... Ende al die wijle dat Julius bi sijn suster lach, en dede haer casteel vermaken, so voer hi met Brabone iagen... Ende in die selve reyse quam Julius tot Lovene, daer den tempel van Mars stont, dair die heren den afgod Mars plagen te loven ende ooc den roomschen rycke ghehoorsaemheyte te gheloven. Ende noch so hevet de stadt den name daer af behouden. Ende Julius stichte tot Loven een borch. Ende van daer track hi met sinen volck twee milen, dair Julius eenen aerne schoot, al vliegende. Ende noch heet (het) daer af Aerschot. Ende Julius maectede daer een casteel.’ Vrgl. Hennen v.M., 559-680.

¶ 13. ‘So nam hi oorlof aen sijn suster ende aen haer gheselschap, ende track na Rome, met Brabon ende met Octaviaen sijnen neve ende met alle sinen volcke.’ Vrgl. Hennen v.M., 725-734.

In Het leven vanden H. Vader Franciscus ende der vernaemste Heylighen, Salighen ende godvruchtighen van sijnen derden Reghel. Byeen vergadert

door P.F. Jacobvs Raps, *Guardiaen van het Couvent der Minder-broederen tot Brussel. Brussel, by Francois Vivien, 1662*, bl. 316-318, staat het volgende, in *Het Leven van de H. Elisabeth, Coninghinne van Portugael* († 4 Julij 1336):

‘Hier toe heeft seer gheholpen een merckelijcke sake die den Coninck ghebeurde. Als hy noch besigh was met sijne onghereghelde liefde, onder sijne Hovelinghen was er eenen pluym strijcker, die seer benijde d'affectie die de Coninghinne droegh tot eenen haren Pagie, die sy seer beminde, ende dickmaels ghebruyckte om aelmoessen te gheven; aen-ghesien hy seer ghetrouw ende deughdelijck was. Den pluym-strijcker dan wel wetende de kleyne affectie die den Coninck droeg tot de Coninghinne heeft dese occasie waer ghenomen, ende hem te kennen ghegheven, dat de vrijigheydt tusschen haer ende haren Pagie soo verre ghekomen was datter niet goeds af te verwachten en stondt. Den Coninck met onghereghelde liefde besmet zijnde, heeft lichtelijck gheloofd den ghenen die t'onrecht vande selve beschuldighde sijn huysvrouwe, oversulks nam voor hem met gheleghentheydt den voorghemelden Jonghelinck te doen dooden. Als hy wat tijds hier naer was gaen wandelen buyten sijn Paleys, over de riviere komende aen den kalck-hoven, heeft den kalck-brander ter zijde gheroepen, ende scherpelijck belast, dat hy den eersten Hovelinck die hem daeghs daer naer soude komen afvraghen, oft het ghebodt des Conincks volbragt was, sonder ghenade sonde aen-vatten, ende levendigh worpen ende verbranden inden kalck-hoven. Den onnooselen Jonghelinck wordt daeghs daer naer vanden Coninck ghesonden naer den kalck-hoven, om den kalck-brander af te vraghen oft het ghebodt des Conincks volbracht was, den welcken nauwelijcks ghepasseert zijnde over de brugghe vande riviere, hoorde inde bygheleghene Kercke vanden *H. Franciscus* schellen de belle tot een teecken van d'aenstaende Elevatie: hy loopt met groote haest inde Kercke, om het H. Sacrament des Autaers naer gehewoonte t'aen-bidden ende blijft daer tot het eynde der Misse; ende alsoo daer-en-tusschen noch een andere Misse begonst wierdt, bleef die oock uyt-hooren, meer achtende op den heylighen dienst des Heere, als het boos ghebodt sijns conincks. Den beschuldigher wetenschap hebbende van desen aen-slag, ende seer keurigh zijnde om te weten oft dien wel gheluckt was, presenteerde aen den coninck sijnen dierst om 't selve t'onder-soecken, ende loopt met groote snelligheydt naer den kalck-brander, hem vraghende oft het ghebodt des conincks volbroght was; den welcken met hulpe van sijne dienaers hem vast-houdende heeft gheworpen inden brandenden kalck-hoven, niet-teghenstaende dat hy met groot gheroep ende ghehuyl protesteerde, dat het eenen anderen was die den coninck tot dese doot veroordeelt hadde: ende alsoo is den ellendighen mensch, door 't rechtveerdigh oordeel Godts, ghekomen tot de straffe die

hy een ander t'onrecht bereydt hadde, ende (soo het te vreesen is) door het tijdelijck vier gheraect tot het eeuwich.

Den onnooselen Dienaer vande coninghinne naer het eynde der Misse volbrocht het ghebodt des conincks, ende boodtschapt hem d'antwoordt van den kalck-brander. *Dionysius* hier over verbaest zijnde, ende verstaen hebbende 't ghene daer ghepasseert was, loofde den Heere, niet alleen om de wonderlijke verlossinghe vanden onnooselen, maer oock om de rechtveerdighe straffe vanden quaet-doender, ende heeft voort-aen meerder eere ende ghetrouwigheydt bewesen aen Godt ende sijne Heylighe huys-vrouwe.'

Dit verhaal staat ook bij *Pater Fr. Marcus Ulissiponensis, of Padre Fra Marco da Lisbona*, die leefde in 't jaar 1581; hij schreef in 't Portugeesch. In de Italiaansche uitgave van zijn werk, *Delle Croniche de' Frati Minori... In Venetia, Gioliti*, 1606, 4 deelen, staat het P. II, l. 8, c. XXVIII, ¶ 2. Het staat ook in de *Generale Legende der Heylighen* van *P. Petrus Ribadineira en P. Heribertus Rosweydu*, 2e druk, Antw., *H. Verdussen*, 1629, op den 4ⁿ Julij. Verder in *Pratique de la Perfection...* van *P. Alph. Rodriguez, S.J.*, uit het Spaansch vertaald door *l'Abbé Régnier-Desmarais*, Paris, *L. Vivès*, 1890, t. III, chap. VI, pp. 420-421. Rodriguez verzendt naar (*P. Fr. Marcus Ulissiponensis*) 'Chron. S. Franc., p. II, l. VIII, c. XXVIII.'

Hetzelfde verhaal is voorhanden in *La morale en action*, en in veel andere boeken zulker hoedanigheid; in *Le bon Fridolin et le méchant Thierry*, dat eertijds bij de jongens een zeer gegeerd prijs- en prentenboek was; in *Journael der kinderen*, 1te jaer. - 1836, n°s 1-4. *Rousselaere*, by den uytgeéver *Jacq. Marant*, blzz. 38-40; en in veel Duitsche, Engelsche, Fransche, Vlaamsche en andere kinder- en schoolboeken.

Het verhaal gaf Schiller den grond van zijnen *Gang zum Eisenhammer*, die in *Tollens' Romancen, balladen en legenden* vertaald voorkomt, als *De Boodschap naar de ijzersmelterij*.

In 't eene land speelt het stuk bij *kalkbranders*, in 't andere bij *ijzergieters* of *ijzersmeden*, elders nog bij *kolenbranders*; overal stelt het, handelender wijze, de waarheid voor van 't eeuwenoude spreekwoord: *Die eenen put maakt voor een ander, valt er zelf in*. Vrgl. *Hennen van Merchtenen*, 1605-1820.

[Tekst]

Jhesus, Maria, Salve! -

*Behouder alder werelt wyt,

*Bl. 1, voorkant.

Christus, heere ghebenedyt,
Coeninck der eweger glorien,

Jc bidde u vriendeliken⁴

5 Dat ghij myn herte, op desen tyt,
Verlichten wilt, ende myn memorie;
Ende myn rude, plompe sinne
Soe ontpluken, die ic kinne
Slecht ende rut, dese hijstorie

10 Te makene; naer noyale minne,¹⁰
Die ic drage, te mer herten binnen,
Toten vromen Brabanschen heeren,
Die uter Troijen, der ryker waranden,
Gesticht hebben alle die lande

15 Die men vint in dessyde der meere.
Ghelyc *dat Jacop van Merlant*
Maecte, in een buexken, dat ic vant
Ghedicht staen, scoen ende cleer.

20 Welc boec es van cleinder spasien
Ende *es geheten Jacop clarasien*.
Alle leven der heeren ryne

4 Hs. Vriendeliken. Schrijver heeft zijnen voorlezer hooren zeggen *vriendelic*, of *vriendelijc*, dat rijmen, of half rijmen zou op ... *tijt*, van de volgende reke; hij heeft nochtans *vriendeliken* gezet, zoo hij gewend was te hooren of te zeggen. Andere zulke misgrepen late ik onveranderd, om de schamele eigenheid van geheel het werk niet te kort te doen.

10 Hs. maer noyale...; de stafrijmzucht heeft den schrijver doen zetten: Te *makene maer noyale minne*.

Daer hy inne verrupenteert,
 Die oit in desside der maryne
 Haer leven hebben geregeert,
 25 Sint Ector, die vrome prince fine,
 Liet dat edel leven sine,
 In Troijen, als hy scoen vercleert.
 Ende hoe Brabant creech sinen name
 Nae den hoeghen ridder Breboen,
 30 Die, doer der wilder Maesen stroem,
 Volch een swane, van scoender gedaene,³¹
 Tot Nijemaghen, daer hy .j. maget scoene
 Vant, die hem die keijser coene
 Ghaf, die was, al sonder blame,
 35 Haer broeder; hiet Julius Cesaer,
 Ende was die ijerste, dat was waer,
 Die in Roeme noet keiser was.
 *Nu biddic der maget, daer al claer

*Bl. 1, aarkant.

Die Gotheit inne daelde, ende daer naer³⁹
 40 Moeder ende maget ghenaes,
 Dat zij haeren weerden soene
 Wil bidden, dat hy die heere vrome
 Bringhe int hemels palais,^{37, 40, 43}
 Die de ryke warande scone,
 45 In hoegher aert, als prince coene,
 Gheregeert hebben, sonder scande,
 Metten ridderliken brande.⁴⁷
Recht voer *Christus* onss Heeren gebuert
 .Xj^c. jaer, ende daertoe voert^{48, 49}
 50 Omtrent .xlix. jaer,
 Vloen uut Troyen, des syt waer,⁵¹

- 31 Hs. Volch een swane... verbeeldt waarschijnlijk 's schrijvers uitsprake van *volgde een swane*,
 z. 4 en vrgl. 229 *verenech samen*.
 39 Hs. Die gotheit daer daelde...
 37, 40, 43 Hs. ... was: ghenaes: palais, z. 4.
 47 Hs. ridderlike.
 48, 49 Hs. gebuert: voert, z. 4.
 51 Hs. Vloe..., z. 2480.

Ende stichten Rome ende IJtalien,
 Ende Aelmaengien, hoert nae mijne,^{52, 53}
 Ende daer maecten sy een coeninc,
 55 Die Priamus hiet, verstaet die dinc;
 Ende dese Priamus, vroume ende bouwe,
 Droech den scilt van sabele, daer in van goude^{56, 57}
 Twee leuwen, staende rampant,
 Alsoe den leu es van Brabant:
 60 Ghecraeut, getonct van roebin,
 Ende getant van selver fin.
 Bercomeryuse, die vrome man,
 Dese Priamus die wan,
 Die al wan, met ser vromer hant,
 65 Van Sassen toet in Spaenien lant,
 Ende maket der croonen onderdaen
 Vanden Ryne, wilt mij verstaen.
 Mercomeryuse, name conde,
 Wan den coeninc Ferramaonde,
 70 Die vrome was, van hoegher aert
 Ende van wapenen wyde vermaert.
 Ende Ferremont, die prince vrome,
 Wan die coninc Clodione.
 Clodione, verstaet die dinghen,
 75 Wan den coeninc Merrowinghen.
 Des Morrowinc, in doechden vrome,
 Hae wel .xxiiij. soene,
 Daer die .ix. af coninghe waeren.
 Die outste hiet Hilderic, hoerter naere,
 80 Ende bleef in Almaenden coninck,
 Nae sinen vader, verstaet die dinc.
 Die ander wert coninck in Goet lant,
 Dat nu heet Vrancryc, ende was genant

52, 53 Hs. IJtalien: mijne, z. 4.

56, 57 Hs. bouwe: goude, z. 4.

*Merrj. Die derde Ector hiet,

*Bl. 2, voorkant.

- 85 Ende hij was coninc, verstaet bediet,⁸⁵
 Van Gernaeten, van Erregoen.
 Die vierde hiet Troyelus, ende droech croene
 Van Spandien, van Castelien mede.
 Die v.^{te} hiet, dats waerhede,
 90 Mercueryus, verstaet den sen,⁹⁰
 Ende was in groten Bertanien⁹¹
 Coeninc, dat nu heet Inghelant.
 Die vj.^{te} was Golijas genant,
 Ende was coninc in Denemerken.
 95 Die vij.^{te} was van live sterke,
 Ende was coninc vanden Swaven mede;⁹⁶
 Sinen name, dats warede,
 Was Saledyn. Ende viij.^{te} broeder
 Was coninc in Beem, des syt vroeder,
 100 Ende hiet met name Ferremont.
 Die ix.^{te} broeder, ic doe u cont,
 Hiet Lucabel, verstaet den sin,
 Ende was coninc in Germaenden,^{102, 103}
 Dat Utrecht ende voert Friesen heet.¹⁰⁴
 105 Ende elc dese coninghe, sekerlec,
 Naem een ser broeders by hem
 Ende maecten, verstaet den sin,
 Hertoghe binnen sinen lande.
 Die ander .vj., wilt verstanden,
 110 Worden mergreven ende prinsieren.
 Den outsten maecty mergreve fiere
 In sinen lande, sy u becant,
 Ende gaf hem te vueren den brant:

85 Hs. ontbreekt.

90 Hs. verstaan...

91 Hs. betanien.

96 Hs. *mede* ontbreekt.

102, Hs. sin: Germaenden, z. 4.

103

104 Hs... prusen heet...

- Hier bij van Brandenborc wan den name.
 115 Die ander werd vrome van lichame
 Ende in Mysen oec mercgreve.
 Van Bourgonignen, ryc van have,^{116, 117}
 Soe wert die derde prinsier mede.
 Van Beijeren, van Sassen, dats warhede,
 120 Die ander worden heeren.¹²⁰
 Die vj.^{te} wert, daer ic op keeren
 Alle die materie mine,
 Prince tusschen der Scelden ende den Ryn,^{122, 123}
 Ende *was Kaerle bij name* geheten.
 125 Ende dese Kaerle, ic doe u weten,
 Woende te Nijemaghen, op castel ryke.
 Van desen Karle sekerlike
 Soe syn sy comen, die hoeghe heeren,
 Die, in soe ridderliker eeren,
 130 Met den ridderliken brande,
 Hebben payen ende Godts vijande
 Bekeert aent geloeve kerstyn,
 Als den Spieghele, in vraijen rym,
 *Ons doet weten, ende die Cornike:
- 135 Hoe van Brabant die heeren ryke
 Waeren wortel ende fundament,
 Diet kersten ghelove hebben gheprint,^{136, 137}
 Alsoe wide alst es ghestaen.
 Op Karles broeder willic vaen,
 140 Die coninc van Gotie was,¹⁴⁰
 Ende hiet Mercwinc, als ic las;
 Die .j. sone liet, hiet Hilderyc;
 Die oec liet .j. sone ryc,

*Bl. 2, aarkant.

- 116, Hs. mercgreve: have, z. 4.
 117
 120 Hs. die die ander...
 122, Hs. mine: Rijn, z. 4.
 123
 136, Hs. fundament: gheprint, z. 4.
 137
 140 Hs. ... van gorie, z. 82-84.

- Die by name hiet Clouwys,
 145 Die ijerste kersten maecte sent Remijs,
 Ende doeptene met sire hant,
 Ende hieten Lodewyc genant.
 Die ander alle, voer genomt,¹⁴⁸
 Storven heyden ende verdomt,
 150 Ende des bleef kersten, oech van doene.
 Ende, doen hy sterf, die coninc coene,
 Wert hy begreven in Senoveven,
 Daer men vele vint van hem bescreven,
 Te Parys, met groeter eeren.
 155 Alst poent es, sael ic op hem keeren
 Ende op die coninghe die nae hem quamen,
 Tot op den groeten Lottarys van namen,
 Die sent Amant, des syt wys,
 Kersten dede te Parys.
 160 Die .j. dochter hae, hiet Slitelt.
 Maer eerst soe moet u syn ghestelt
 Van Karlen, die leefde voer Goets geboert
 Omtrent .lxx. jaer, nu hoert,
 Letter meer oft men.
 165 Nu seldj hoeren den rechten sen,
 Hoe Brabant erst crech sinen name,
 Ende hoe dierste hertoghe metten swane
 Quam; maer hets al gheduas,
 Die mejnen dat wilen Elijas
 170 Eene swane was ende daer nae man.
 Hets dingen die ic niet en can
 Gheloven: hets segen nature;
 Ende oec vint ment, te gender ueren,
 In Spiegel noch in Cornike.

148 Hs. ... voer genant.

- 175 Nu hoert, ic sal u clerrelike
 Dichten, in cleeren vraijen rijme,¹⁷⁶
 Die namen al der heeren ryne,
 Die, van voer Christus geboert
 Tot op den hertoghe Anthoenys, hoert,
 180 Hebben geregeert Brabant,
 Ghelyc Jacop van Merlant¹⁸¹
 *Ons cleerlyc het bescreven.

*Bl. 3, voorkant.

- Van Karlen scryfty, dat hy syn leven
 Regeerde in eeren, sinen tyt,¹⁸⁴
 185 Ende dat hij eenen sone ryc
 Oec hae, die *Kaerle was* gheheten;
 Die van naturen sekerlike
 Vroem, lustich, coen was ende stout.
 Die Historie van hem hout
 190 Dat hij vermaect was alle gader
 Tsegen Karlen, sinen vader;
 Dies hy nam gout, selver ende wapenen,
 Ende voer over die maryne,¹⁹³
 Tot den keiser, in Griec lant;
 195 Teenen ander keiser dat men hem vant,
 Te dien tyden, dat es waer.
 Des edel keiser, sonder vaer,
 Onthielt Karle, den joncheere,
 Want die hoeghe keiserlic heere¹⁹⁹
 200 Verkende, daer hy, met eeren groet,
 Sat over tafele, die wapen bloet
 Karels, die was swert, van sabele,
 Metten leuwe van gouwe noyabel,

- 176 Hs. ... vraijem rijme, de-*m* van *vrayem* is een been doorgehaald.
 181 Hs. ... jacoc, z. 10.
 184 Hs. Regeerde hi in eeren..., *hi* doorgehaald.
 193 Hs. *over* ontbreekt.
 199 Hs. want verkende, *verkende* doorgehaald, van den roodmerker of *rubricator*; en *want* op den *boord* erbij gezet.

- Dats zy uut Troyen was geresen;
 205 Ende deden sitten, als men mach lesen,
 Te sinder tafelen. Nu soe hoert:
 Een edel bloeme, van hogher gheboert,
 Hae teender dochter die keiser ryke,²⁰⁸
 Daer dedele nature sekerlike
 210 Te maele niet aene en hae vergheten.²¹⁰
 Ende Karle, die was geseten
 Seghen *die maget, die hiet Swane*;
 Die haer verruwe ende ghedane
 Verkeerde ende veranderde mede
 215 Vrouwe Venus, die, te dier stede,
 Dede der hoegher naturen werc;
 Ende, met haeren strale scerp,
 Doer wonde die edel naturen beide,
 Die sy vant, alst was warreide,
 220 Van eenre substancien gheordeneert.
 Dies vervingense, als ons leert²²¹
 Ovidius, in sier leere,
 Beide jouffrouwe ende joncheere,
 Haer verruwe, die jonghe persoene ryke:
 225 Want nature vant haer gelike,
 Al daer sittende voer oghen.
 Met gepeyse wert daer getoegen
 Den herte uut des anders lichame²²⁸
 Ende met begeerten verenech samen,
 230 *Daerse die edele natuere toe bracht;
- Soe dat ghepeijs, herte ende gedacht
 Eens worden, al sonder spreken.
 En hae die scamte sekerlike²³³

*Bl. 3, aarkant.

- 208 Hs. Hoe teender dochter.
 210 Hs. ... *ende* hoe, de *o* van *hoe* gebeterd tot *a*.
 221 Hs. Dies verg vervingense ... *verg* doorgehaald.
 228 Hs. Den hertoghe..., *hertoghe* doorgehaald van den schrijver.
 233 Hs. *Ende* hoe...

- Haer gedwongen, die maghet fijn,²³⁴
 235 Sij waer, van noijaelder minne ryn,
 Vander taflen geresen.
 Eenen broeder, als men mach lesen,
 Hae die maeght, hiet Octaviaen,²³⁸
 Die Karlen, wilt verstaen,
 240 Coes, teenen ghesellen sine;
 Ende toech soe op den jonghelinc ryne,
 Dat hij sinet voer die maget jonc,²⁴²
 Synder suster, wie herte ende gront
 Karlen op gaf, ende hy haer weder.
 245 Soe dat die maget met hem neder
 Hier quam, tot den .vij. Tommen,
 Die edele vrouwe, die bloeme jonge,
 Die groot ginc met kinde, tier tyt.
 Natuere, die nieuwers nae sekerlyc
 250 En beijt, haer aen selc wee bracht,
 Dat sy daer, by fynder cracht,²⁵¹
 Moest beteren; dies Kaerle was tachter seere.
 In een hof trach Karle, die joncheere,
 Daer beneden, in een valeye,
 255 Twee mechden die jonghelinc vrije
 Met hem brachten, verstaet bediet,
Deen Beerte ende dander Lefde hiet;
Ende van hem beiden, verstaet mij wale,
Es comen Berthem ende Leefeldale.
 260 Des mechden waeren der vrouwen by;
 Ende sy genas, die vrouwe vrij,
 Van .j. schoenen jongelinc,

234 Hs. Hae...

238 Hs. Hoe... die Octaviaen.

242 Hs. Dat dy... *dat hij* en *dat dij* zijn onverkenbaar in de uitsprake; schrijver heeft lezer hooren zeggen *datti*; hij heeft verstaen *dat dij* en 't zoo geschreven.

251 Hs. ... by synder cracht: *f* mislezen. Vgl. 331, 2310, en z. VERDAM, *Mnl. Wdb.*, i.v. Fijn, bl. 806, 5^e r. van beneden geteld.

- Die van Roeme, verstaet die dinc,
Ierst keiser was: hiet Julius Cesaer.
- 265 Kaerle bracht die vrouwe daer naer
Tot Nijemaghen, in 't castel ryc,
Ende makesse vrouwe ghehellike
Vanden lande tusschen der Scelt ende Ryn:
Doet vant hij den vader syn,²⁶⁹
- 270 Dies was gheweldich heere.
Karle creech, verstaet myn leere,
Een dochter ende die hiet Swane.
In corten tyden, die wael gedaene
Prince quam van live ter doet;
- 275 Ende Swane, die vrouwe groet,
Bleef regerende dlant.
*Nu hoert, ic doe u becant

*Bl. 4, voorkant.

- Van haeren broeder Octaviaen;
Als hij wiste ende ha verstaen
- 280 Dat syn suster weghe was,
Dedy ghereiden, met leden rasch,
Een groet heer ende breed,
Ende swoer eenen groeten heet,
Dat hy en ruste, dach noch nacht,
- 285 Voer hy vonde borch ende gracht
Daer sy woende, de suster syn,
Ende voer hij wiste den rechten fyn,
Ocht Karle waer van hoegher aert.
Soe verre quam die keiser weert^{288, 289}
- 290 Over die see tot Cameryke,
Daer huijs noch sale sekerlike,
Te dien tyden, was gestaan.
Die ryke keiser die dede slaen

269 Hs. Doen vant hij... Vrgl. 462, 600.
288, Hs. aert weert. Z. 4.
289

- Daer tenten ende pauweloene.
 295 Een ridder, hiet Breboen,
 Hae by hem die keiser hoege,²⁹⁶
 Die op die Scelde, wilt geloven,
 Hem voer verwandelen, daer hy vant
 Den scoensten swane, sy u bekant,
 300 Die hij met oeghen noet hae ghesien.
 Eene boghe nam hy, met dien,
 Ende scoet nae den swane scoene,
 Die hem ontsvam metten stroeme,
 Lanx der ryvieren, seer verborst.
 305 Ende als hem by was, dedel vorst,³⁰⁵
 Ende hien wenden scieten wel,
 Vloech wech, dedel voghel snel.
 Dit herdeerdij langen tyt,
 Soe dat hij swoer, die ridder ryc,
 310 Dat hij nemmer rusten soude,
 Voer hij den swane, in goeder trouwe,^{310, 311}
 Hadde te wille ende mat.
 Dus ruste hij velt, bosch noch pat,
 *Voer hy quam in een vallee,
- 315 Wel .vij. mijlen, te dien tyden,
 Van daer die keiser lach ende heere.
 Den edelen swane, van plumen cleere,
 Sach hij, dies hy verblide.
 Maer den swane, te dien tyde,
 320 Ontvloech hem weder, ende hy reet
 Den vogel na; ende die valeye heet
Valenschine, dats swanen dale
 In dietsche, verstaet mij wale,³²³
 Een scoen stat eest in Henegouwe,

*Bl. 4, aarkant.

- 296 Hs. Hoe h by hem... de *h* tusschen *hoe* en *by* doorgehaald. Z. 10.
 305 Hs. ... dede vorst. Schrijver verstond: *dede vorst*, d.i.: gaf uitstel.
 310, Hs. soude: trouwe. Z. 4.
 311
 323 Hs. ontbreekt.

- 325 Want naeder hant dede die prince getrouwe
 Daer maken .j. castel ende sale.
 Den swane volgde den ridder noyale
 Tot Nijemagen, aent castel ryke,
 Daer Swane, die vrouwe suverlike,
 330 Teender venster uut lach, ende sach.
 Den swane vloech, met sinder cracht,³³¹
 Teenen waterscape, aen sterke slot,
 Als die in vreden gerne daer op
 Waere. Ende, als si dat sach, die vrouwe,
 335 Riep sy, in griexsce: ‘Ridder getrouwe,
 Doet genade den scoene,
 Die aan mij, edel ridder vrome,
 Ghenade soec, biddic dy!’³³⁸
 Ende, als Breboen, die ridder vrij,
 340 Hoerde de vrouwe ende huer tale,
 Riep hy: ‘Ghenadeghe, cuusche, smale,³⁴¹
 Edele, werde vrouwe, dat sy!
 Gherne sprakic seggen dy,
 Waert uwen wille, edel bloeme.’
 345 Doen sprac Swane: ‘Ridder vrome,
 Ic sal u sinden .j. scepelkin,
 Daer ghij binnen den castel myn
 Mede selt comen: wilt daer beiden.’
 Een scep sant sy hem, tien tyden,
 350 Daer hy in ghinc, ende voer over doen.
 Ende Swane, die vrouwe scoen,
 *Ontfinc den ridder vriendelike;
- Haerrer dochter, der maget ryke,³⁵³
 Ende haren soene, sy u becant,
 355 Bracht sy, gheleit in haer hant,

*Bl. 5, voorkant.

- 331 Hs. ... met sinder cracht. Met *finder* cr.? Z. 251, 2310.
 338 Hs. ... soec... Z. 31.
 341 Hs. ... tusschen smale.
 353 Hs. ... haerrer..., mishoord voor *haere*.

- Binnen der ryker hoeger salen.
 Meneghe vriendelike tale
 Was daer gesproken tusschen hen beiden.
 In die sale dat men leide
 360 Die taflen, eten dat men ghinc.
 Metten cortsten salic die dinc
 Overlopen, nae die warede,
 Ende den tex in ryme besceden:
 Die edel Cornike, wilt verstaen,
 365 Ende som die daden, die ghedaen
 Hebben die heeren der Brabansoene.
 Den tyt, woude God, mocht soe noch comen,
 Ghy sout hoeren, groet ende cleine,
 Alle die daden der heeren reyne
 370 Van Brabant, die sy hebben bedreven,
 Sint Hectoer van Troyen liet syn leven,
 Toet op Anthoenys, den hertoge,
 Die Brabant vander vrouwen hoeghe
 Bleef, der hertoginnen Jehannen.
 375 **O**p Breboene keric, wilt verstanden,
 Die bij vrouwen Swanen sat
 Over tafele, ende at,
 Te Nijmegen in die sale,
 Ende wel hoerde, aen haer tale,
 380 Dat sy uut Grieken was gheboeren;
 Maer niet liet hem die vrouwe hoeren
 Dat sij des keisers suster was.
 Een coffer gaffem, als ic las,
 Van ijvoren, daer in .j. beelde van goude,
 385 Ghemaect nae Venuse, der vrouwen,
 Die sij hielden over godinne;
 Ende dat hyt gave, wilt versinnen,
 Den riken keiser Octaviaen;
 Ende dat hem sonde, wilt verstaen,³⁸⁹

389 Hs. ... dat hem, voor *dat 't hem*. Z. 31.

390 *Die selve vrouwe die hyt gaf,

*Bl. 5, aarkant.

In Griecken, op .j. dach,
Doen hy uut Aetenen quam:
'Wel sal weten die hoghe man
Wie ic ben, ende minen name.'

395 Breboen, die ridder sonder blame,
Ghelovet Swanen, der vrouwen ryk;
Ende, als was gedaen die maeltyt,
Nam hy oerlof aen die vrouwe,
Ende aen haeren soene getrouwe,
400 Ende aen die jonghe Swane mede,
Ende aen alle die hy tier stede
Liet; ende reet den wech die hy quam.⁴⁰²

Dor bosch ende haghe reet dedel man,
Als die ten keiser gherne waere;
405 Maer den wech die hy quam gevaren⁴⁰⁵
Nae den swane, verloes hy;
Ende quam gedoelt, die jongelync vrij,
Int groetste riet dat hy noet sach;
Daer reet hy meer dan .j. dach.

410 Ten anderen hy gereden quam
Daer *hy .j. castel vernam,*
Op .j. riviere, sterc ende groet.
Ende, als die ridder menjoet
Den sterken casteel wende liden,

415 Quam uten castele, tien tyden,
Een sterc reese, popelikant,
Al roepende: 'Keert om, truwant,
Ende wilt minen tol betalen;
Ocht, eest dat ic u achter hale,

420 Het sal u costen leven dyn!
Breboen, die hoeghe ridder fyn,

402 Hs. Leet...

405 Hs. ... die hy gevaren.

Werp omme ende was zeer gram,
 Ende seide: 'Waer omme, popelican,
 Eest, dat ghy mij scelt truwant?
 425 Eenen tol ic hier int lant
 En ben sculdich, want ic toehoere
 Den ryken keiser, hoegheboren,
 Van Grieken, die in syn muegentheden
 Mint alle die lande, dorpe ende stede
 430 Te brenghen, in desside der maeryne;
 Nyemen ic kenne, groet noch cleine,
 *Over heere, noch sculdich tribut,

*Bl. 6, voorkant.

Dan den keiser, fel cornut,
 Diemen heet Octaviaen.'
 435 **D**ie reese antworde, wilt verstaen:
 'Heer ridder, al waer die keiser hier,
 Met altemale sine princhier,
 Soe moest hi laten tol ende pant,
 Dats pert ende wapen ende .j. hant,
 440 Ocht lijf, most hier vechten voeren;⁴⁴⁰
 Sij .m. hebbender dlyf verloren,
 Die den tol niet wouden gheven:
 Wildj vechten, het cost u dleven.
 Laet sien, wildj een eynde maken?'
 445 Breboen, die wel verstont die sake,
 Dat hier moste vechten ocht verliesen .j. hant,
 Den helm van stale dat hij bant
 Ende werp omme den destenier;
 Den scilt dwanc hij, alse ridder fier,⁴⁴⁹
 450 Aen die borst, ende rechte spere.
 Tselve dede die sterke heere,
 Die felle rese Druwoen,

440 Hs. ... most hier, d.i. *most hi* (hi, Druwoen) *er vechten voeren*.449 Hs. ... alle ridder fier, de tweede *l* van *alle* mislezen.

- Ende stac den ridder Breboen
 Op den scilt, van kele roet,
 455 Met der vaesschen van selver bloet,
 Dat spere in trensoene brac.
 Breboen, die ridder, weder stac
 Druwoene, den reese groet,
 Dat spere lanc den rese, al bloet,
 460 Tsine rugghe ute quam,⁴⁶⁰
 Ende dat hy storte, dedel man,
 Uten gereye doet int sant.⁴⁶²
 Breboen, die hoege edel wigant,
 Spranc uten ghereyde syn,
 465 Ende roefden den helm stalyn,⁴⁶⁵
 Ende smet hem vanden buke thoet,⁴⁶⁶
 Dat mer dan drie mans hoeden groet
 Was, ende hinc aen sijn gereide.
 Doer riet, lanc, groet ende wyde,⁴⁶⁹
 470 Jaechdj wech, die ridder Breboen;
 Al doelende, die ridder coen,
 Reet henen wech, lanx henen der Scelt,
 Soe langhe dat die vrome helt
 *In een foreest den wech verloes;

 475 Ende ter rechter hant op coes
 Den wech, soe langhe, dat hy quam
Aen een castel, daer hy vernam
 Een linde staende, groet ende breet;
 Daer .j. ridder sekerlyc⁴⁷⁹
 480 Onder sat, ende hiet Eidier;
Ende was int lant der forestier

*Bl. 6, aarkant.

- 460 Hs. ... uten, de -n van *uten* doorgehaald.
 462 Hs. ... doe int sant. Z. 31.
 465 Hs. ... ytalyn. Z. 447: s mislezen voor j.
 466 Hs. Ende sniet ... Vrgl. 1574.
 469 Hs. Doer reet ... Vrgl. 716.
 479 Hs. Daer hij .j. ... *daer hij* van 477 zat den schrijver nog in 't hoofd.

- Vander vrouwen wegen Swane,*
 Die skeisers suster, wilt verstaen,
 Was; ende casteel hiet *Monfroit*.
 485 *Ende uut desen castiel groet*
Es geresen Bruesel, die stede;
Want menich jaer; dats warede,
Hiet de stede Ten Berghe Cout,
Eer Lambrecht, die greve out,
 490 *Die canesie daer stichten dede,*
Ende sente Goerix capelle mede,
 Ghelyc als ic u nae sal scriven.
 Maer, tiersten moet ic u bedriven
 Aender redenen, in mer talen.
 495 Eijdier, die den ridder noyale
 Sach gereden comen doer thout,⁴⁹⁶
 Ghinc segen den ridder stout,
 Die hy daer sach gereden comen,
 Ende vrechde, de ridder vrome,
 500 Hoe hy hiete ende wie hy waer.
 Ende Breboen seide hem, al claer,
 Altemale syn aventure,
 Die hij hae leden, van die uere
 Dat hy yerst uut Griecken sciet.
 505 Ende, als Eijdier dat bediet
 Hoerde ende verstont, was hy blyde
 Ende gerepen om syn seide,
 Ende hieten willecome syn,
 Ende seide: ‘Edel ridder fyn,
 510 Ghij hebt gedaen die hoechste daet
 Die noet ridder, mij verstaet,
 Dede binnen hondert jaeren,
 Ten felle rapasse, hoert mij verclaren,

496 Hs. ... doethout. Z. 31.

**Dat Antwerpen es geheten;*

*Bl. 7, voorkant.

- 515 Want menich mensche, sekerlyke,
 Heeft daer geworpen lyf ende hant.
 Al dit foreest ende dit lant
 Hoert toe der hogher vrouwen Swane,
 Daer ic u af hoerde vermanen,
 520 Te Nijemeghen woende sy.
 Te nacht moetj bliven by mij:
 Gherne salic syn u weert.⁷
 Dus bleef hy, sy u verclaert,
 Breboen, tot smorgens, dat men sach
 525 Verbaren den scoenen dach.
 Doen soe nam hij oerlof
 Aen Eydiere, ende rumet hof;
 Ende es alsoe lange gereden,
 Dat hy quam ter selver stede,⁵²⁹
 530 Daer die keiser Octaviaen
 Gheseten was, wilt mij verstaen,
 In die ryke tente syn.
 Breboene, den ryke ridder fyn,
 Ontfinc hy met vrouden groet,
 535 Ende vrechde hem, al bloet,
 Waer dat hij hae geweest gereden.
 Doen ghinc hy hem al die waerhede
 Vertrecken, ende die aventure,
 Die hem gesciet was, vander uere
 540 Dat hy voer uten here:
 Vanden Swane, ende voert mere,
 Hoe hy vant die hoeghe vrouwe.
 Coffe soe liet hij hem scouwen,
 Datsem metten beelde sant;
 545 Ende dat sem dede becant

529 Hs. Dat hy quam d ter selver stede.

Dat sy die selve vrouwe was,
 Die hem te constantijnoble, int palas,
 Ghaf, doen hijt bracht uut Aetenen.⁵⁴⁸
 Herssenbecken werp hy doen henen
 550 Van Druwoene, den fellen rese;
 Ende vertrac den keiser wesen
 *Vanden fellen popelicaen;

 Ende hoe hem in campe verwan;
 Ende vanden tolle die aventure.
 555 Ende, als die edel keiser fiere
 Verstaen ha die ridder fyn, breboen,
 Seidj: 'Edel, wert baroen,
 Die blyste meer hebdi mij bracht,
 Edel ridder van groeter cracht,
 560 Die ic hoerde in eenen jaere;
 Die blyste meer horic verclaeren,
 Die ic hoerde in langhen stonden;
 Daer ic u, edel ridder jonghe,
 Gheve daer voer dierste bede,
 565 Die ghy mij bidt, over waerhede,
 Want die vrouwe myn suster sy.
 Die dade, die ghij, ridder vrij,
 Hebt ghedaen, sael ic onthouwen.'
 Ridder ende knechte, in goeder trouwen,
 570 Nam die keiser in deel met hem
 Ende voer, verstaet den sen,⁵⁷¹
 Te Nijemeghen, met Breboen,⁵⁷²
 Daeren Swane, die vrouwe scoen,
 Ontfinc, in vriendelike aert;
 575 Want segen den keiser, sy u verclaert,
 Voer dedel vrouwe ende haer sone beide⁵⁷⁶

*Bl. 7, aarkant.

548 Hs. Ghaf doen ghyt ... Z. 10.

571 Hs. Ende voert ...

572 Hs. Te nijemeghem, 't derde been der -m van *nijemeghem* doorgehaald.

576 Hs. ... ende haer soneder beide. Schrijver en weet niet of hij *sonder beiden* (zonder wachten) of *sone beide* gehoord heeft.

Die salutasie ende die vrindelichede,
 Die daer int verghederen was,
 En soudic u, syt seker das,
 580 Nae die plompheit mer sinne,
 Qualic cunnen voert ghebringhen,
 Alst wel by redenen te proeven sy;
 Want daer die edelste, hoert nae mij,
 Vander werelt vergedert waeren.
 585 Want van hem beiden, hoert hier naer,
 Sij comen, die edelste der werelt wyt,⁵⁸⁶
 Ende diet gheloeve van kerstenhyt
 Ghewyt hebben meer, metten sweerde,
 Dan alle die noet leefden op derde;
 590 Als wel verclaert die croenike.
 Ende oec was des keiser ryke
 *Die selve Octaviaen,

*Bl. 8, voorkant.

Daer *Christus* onder, wilt verstaen,
 Menschelec woude syn gheboren.
 595 Nu hoert, ic sal u laten hoeren
 Hoe Breboen heere in brabant wert
 Ende hoe hy dierste, sy u verclaert,
 Hertoghe was, voer Christus tyt.
 Octaviaen, die keiser ryc,
 600 Was droeve dat hy Karle vant doot;⁶⁰⁰
 Want hy wel vant dat .j. heere groot⁶⁰¹
 Was, mechtig, ryc van grooten lande.
 Tot synder suster, der vrouwe plasande,
 Seidj: 'Lieve suster myn,
 605 Julius, desen joncheere klein,
 Soe willic hebben te minen soene;
 Ic sal hem noch doen spannen croene

586 Hs. Sy comen ... (Sijn comen?).

600 Hs. ... vant doot. Vrgl. 269.

601 Hs. ... dat .j., d.i.: dat 't, dat het een ...

- Van Roeme ende van alle desen lande.
 Mynder nichten, der maecht plasande,
 610 Latic haer vader lant ende goet.⁷
 Breboen, die by den keiser stoet,
 Viel neder, bugende op syn knien,
 Ende seit: 'Heer keiser, ghy gaeft mijen
 Een bede, doen ic quam in here,
 615 Ende ic u brachte die blide mere
 Van uwer suster: nu biddic dij
 Om uwer nichten, der maget vrij,
 Die hier nu steet voer oeghen.'⁷
 Doen seide die ryke keiser hoege:
 620 'Breboen, Breboen, ridder vercoren,
 Mynder nichten, hoech gheboren,⁶²¹
 Soe gevic u, ende al huer lant,
 Ende maeck u hertoghe van: Brabant⁶²³
 Saelt nae u heten emmermeere.
 625 Oic wil ic dat u hulde ende sweere
 Alle lant, voer Maerse ende Plutoen,
 In die sinagoghe, daer die baroen
 Die wapen te vertyden plegen;
 Myn suster set sy es gelegen
 630 In hueren lande, in .j. groen wout;
 Het hetse menech ridder stout
 *Versocht uut verren landen.'⁷

*Bl. 8, aarkant.

- Doen dede die keiser te handen⁶³³
 Bereiden al doen syn vaert,
 635 Om ter sinagoghen wert^{634, 635}
 Te treckene, daer nu Loeven steet.

621 Hs. Mynder nichten. Z. 4, 10.

623 Hs. ... u hertoghe van. Aldus verbeeldt schrijver 't gene hij zal gehoord hebben, te weten: *u* 'r (u er) *hertoge van*, met 'r en h ineen versmolten. Z. 4, 10, 621.

633 Hs. Doen dede keiser te handen, met *die* boven de reke gezet, tusschen *dede* en *keiser*.

634, 635 Hs. vaert: wert. Z. 4.

- Nu seldj hoeren cleer besceedt,
 Waer om dat Loeven es geheten.
 In dien tyden, wildyt weten,
 640 Stont een capelle daer,
 Daer Maers ende Plutoen, dat es waer,
 In was verheven ende was geheert;
 Ende des capelle, als ons leert
 Distorije, woende .j. out ermijte,
 645 Die dofferande, sekerlike,
 Tontfane plach, die men der bracht.⁶⁴⁶
 Ende, als ijemen sterven plach,
 Hinc men daer teken ser wapen;
 Ocht, als sij seghe, verstaet die sake,
 650 Hadden gevochten inden velde,
 Staken haer baynieren ende scelde
 Voer Maerse, dat soe was haer sede;
 Ocht, alsy lant, borch ende steden
 Haeren kinderen daer op wouden dragen,
 655 Verghederde siere vrinde ende maghe,
 Ende droegense lant ende goet op,
 Voer Maerse ende Plutoene, die got.
 Ende die capelle, dats waerhede,⁶⁵⁸
 Hiet Victorie: ende seghe⁶⁵⁹
 660 Was, tien tyden, int lant.
Dese capelle, sy u becant,⁶⁶¹
 Soe reet de keiser Octaviaen,
 Ende syn suster, wilt verstaen,
 Ende haer dochter ende haer soene,
 665 Die jonch, lustick ende scoene
 Was; bij Breboen soe reet hy.
 Soe langhe reden die heeren vrij,

646 Hs. Tontfane brach plach die men bracht, met het w. *brach* doorgehaald. Z. 10.

658 Hs. ontbreekt.

659 Hs. Hiet victorie ende sede seghe, *sede* doorgehaald.

661 Hs. Dese capelle ...

Dat sij op .j. ryviere claer
 Quamen, daer den scoensten aer
 670 Stont, van plumen scoen ende swert.
 Julius, die jonchere, weert
 *Verhit op den haer, tier tyt,

*Bl. 9, voorkant.

Ende scoet den aer, die jonghelinc rijc,
 Met eenen boghe hornyn.
 675 Dies groete genoechte die keiserijn
 Hadde, ende dede tenten ende pauwelloene^{675, 676}
 Daer slaen: het was daer lustich ende gruen.
 Ende namaels, doen Julius keiser was,
 Dedij daer maken *een palaijs*,
 680 *Ende gaf hem den name Aerscot*.
 Ende oec loet hy van goude roet
 Den scilt, metten aer van sabel,
 Alsoese noch die keiser noijable
 Draghen, heden op desen dach.
 685 **Merct**, Aerscot, daer men soe letter af
 Wet te spreken, dan, hier omtrent,
 Hoe wortel, beghinsel ende fondement
 Was dat edel lustich plin,
 Datter dat edel romsche wapin
 690 Es uut comen ende geresen;
 Als men scoen ende cleer mach lesen
 In de clerasie van Jacoppe.
 Smergens dede die keiser oppe
 Laden, tenten ende pauwelloene,
 695 Ende voer ter capellen scoene,
 Daer nu Loeven es gestaen,
 Daer hy gaf der jongher Swaen⁶⁹⁷
 Den edel ridder Breboen,

675, Hs. ... pauwelloene: gruen. Z. 4.

676

697 Hs. ... den jongher swaen.

- Ende deden hulden ende sweeren doen
 700 Alle den lieden daer int lant.
 Ende hij gheloefdem, met vromer hant,
 Dat hyse houden soude te rechte,
 Segen lans heeren ridders ende knechte.
 Dit swoer hij voer Mars ende Plutoen.
 705 Ende, om dit selve oeckesoen,
 Bleef Loven Ten Gheloeve heten.
 Ende, na der hant, dedj daer, sekerlike,
 Op den berch .j. castel maken,
 Ende .j. duwiere, verstaet myn sprake,
 710 Onder derde, tot in die capelle,
 Van op castel, hoert mij tellen.
 *Ende van daer voer hy tAntwerpen,

*Bl. 9, aarkant.

- Daer hem tryke casteel sterke
 Op was gegeven, van diet hielden;
 715 Ende doen gaf hyt den hertoghe milde,
Ende hiet lant van den Riet,
 Ende sient bleeft hetene, verstaet bediet,
Dlant vanden Rijne, alst noch heet:
 Ende van daer ontboet hy sekerlyke
 720 Sijn her, dat lach te Cameryke,
 Daer hij .j. casteel ryke
 Hadde doen temmeren ende maken:
 Ende hiet Cameryke, om die sake.
 Ende, doen hij hae syn her by hem,
 725 Voer hij te Nijmegen, verstaet den sen,
 Ende daer liet hij der suster syn⁷²⁶
 Ende harer dochter en den hertoghe fyn⁷²⁷
 Breboene, ende voer te Roeme;
 Daer hij Juliuse die croene

726 Hs. ... der suster syn. Z. 4, 10, 621.

727 Hs. ... harer dochter. Z. 4, 10, 621, 726.

- 730 Wan ende gaf, ende maecten keiser mede;
 Ende maecctem alle die lande ende stede
 Onder daen, in desside der see.
 Ende doen voer hy, dats waree,
 Over weder in Griec lant.
- 735 Daer icken laete, ende doen u becant
 Vanden hertoghe Breboen,
 Ende van synder vrouwen scoen,⁷³⁷
 Die Ten Ghelove gingen woenen,
 Op den riken casteel scoene,
- 740 Die sy daer hadden doen maken.
 Ende vrouwe Swane, verstaet die sake,
 Voer woenen op casteel van Niemagen.
 Ende al die wile, hoerdic gewagen,
 Dat men tymmerde Ten Gelove,
- 745 Woendy *op den casteel, boven,*
Te Bruessel, dat hiet Monfroet,
Dats Coudenberghe, verstaet, al bloet.
 Ganus sone, Mondedier,
 Die ghinc stichten, verstaet hier;
- 750 Doen hij uut Troyen was gevloen
 Ghaf Ganus Mondedier, sinen soen,⁷⁵¹
 Die contrie, diet maken dede,
 *Ende Parijs die stede,
- Ende Cassus casteele, dats waer.⁷⁵⁴
- 755 Op den edel prinche voerbaer
 Keer ic, ten hertoghe Breboen;
 Die van Zwanen, der vrouwen scoen,
 Een dochter hadde, hiet Brabansiaene;⁷⁵⁸
 Die te manne, wilt verstaene,⁷⁵⁹

*Bl. 10, voorkant.

- 737 Hs. Ende vander synder vrouwen ... *der*, van *vander*, doorgehaald.
 751 Hs. Ghaf mondedier sinen soen.
 754 Hs. Cassus casteele dats waer.
 758 Hs. ... brabansioene.
 759 Hs. Die te manier...

- 760 Ghecreech den jonghelinc Aetsaert,
 Hoeijoens soene, sy u verclaert.
 Welc Hoeijoen woende op der Masen cant,
 Te Hoey, dat nae hem es genamt,
 Ende was heere van Ardenen,
- 765 Ende van den Eyfele, ende alsoe henen,
 Van Lymborch, van Retters, van Pierlepont,
 Ende van der Martsen, ic doe u cont;
 Alsoe op streckende in Verremandoijs.
 Ende, als Breboen, die prince courtois,
- 770 Sterf ende syn edel vrouwe Swane,
 Quam Brabant Aetsaert al aene,
 Van Brabansiaene, sinen wive,
 Dat hij regeerde, sinen live,⁷⁷³
 In vromer aert, als prince coen.
- 775 Ende hij creech eenen vromen soen,
 Die Maersiaent geheten was.
 Tusschen syn scoudere, als ic las,
 Bracht hy een sweert ter werelt scoene.
 Ende des edel hertoghe vrome
- 780 Suverert wout sonder genade,
 Met sinen ridderliken daden,
 Van meneger costumen, quaet ende fel;
 Ende dit wout, verstaet mij wel,
 Crech sint den name Vlaendren,
- 785 Daer men scoen ende claer den sen
 In die Vlemsche Cornike vint.
 Dies scedec nu plomp vander dinc,
 Want tesar materien niet en hoert.
 Op Maersiaente stel ic mij voert,
- 790 Die heere was van menegen lande;
 Want Henegouwe, wilt verstanden,

773 Hs. Dat sy regeerde... Vrgl. 1909, 4252.

Aertois ende Picaerdien
 Creech hy al in syn baelgie
 *Ende maectet Brabant onderdaen.

*Bl. 10, aarkant.

- 795 Redene waest, wilt mij verstaen,
 Omdat Julius Cesaer
 Een hertoghedom maecte, al claer;
 Ende dysterste was dattij maecte mede.
 Ende dander lande, dats warede,
 800 En waeren van gheenen naeme.
 Soe ghaf hy Brabant al te samen
 Den hoechste name, doverste sen;
 Soe dat alle die lande ghemeyn,
 Vander see op toter walen,
 805 Brabant hieten, al te male.
Dese Maersiaent gheen kint en liet.
 Doe tract aen hem, verstaet bediet,
 Die keiser van Roeme, dlant aen hem,
 Toter Scelden, verstaet den sen;
 810 Ende voert, die coninc van Goet lant,
 Die soe trac tot synder hant
 Aertois, Vlaenderen, Henegouwe.
 Niet dat die lande, wilt onthouwe,
 Alsoe hieten, hoert nae mij,
 815 Maer om die redene dat ghy
 Sout weten hoe verre Brabant ginc,
 Soe scrivic u alsus die dinc,
 Ende noeme u dlant alst nu heet.
 Die keijser, verstaet besceet,⁸¹⁹
 820 Hiet, tien tyden, Traijoen;
 Ende die keiser hae .j. soen
 Die conincx dochter van Goet lant
 Ghetroutr hae, ende hij was genaemt,^{822, 823}

819 Hs. Die keijser tien verstaet die dinc. Vrgl. 637.
 822, ... lant: ghenaemt (voor ghenant). Z. 4.
 823

- Die soene der edeler vrouwen syn⁸²⁴
 825 *Gotlant conincx* dochter Florentyn,
 Priamus, nae Hectoris vader;
 Want sij waeren al te gader
 Uten pryelle van Troyen comen.
 Dus wert Priamus keisers sone
 830 Coninc van Goten ende vanden Ryne.
 Ende hy loet die wapen fyne
 Van sabel, metten leeuwe van gouwe;
 Ghetonct, gheclaut, wilt onthouwen,
 Van kele; ghetant van selver claer,
 835 Alsoe die hertoghe openbaer
 Van Brabant dragen, tesar tyt.
 .Vij. coninghe waren sekerlyc
 *Aeve Priamus comen, wilt hoeren,⁸³⁸

*Bl. 11, voorkant.

- Daer die leste aeve, hoegeboren,⁸³⁹
 840 Was edel, stout, ende was geheten
Clouwys; ende hy was sekerlyke
Die yerste kerstendom ontfinc.
 Ende die ander, verstaet die dinc,
 Die voer hem was, sterf verdomt.
 845 Ende des was *Lodewijc ghenoeemt;*
 Ende het deden, des syt wys,
Kersten die goede sent Remys,
Die en doepten met ser hant.
 Ende doen hij sterf, sy u becant,
 850 Soe weert eerlic begreuen
 Te Parys, sent Senoveven.
 Eenen soene dat hy liet,
 Die *Elentaryus hiet,*
 Ende die de ryke vransche croene
 855 Regeerde in eeren, als prince vrome.

824 Hs. ontbreekt.

838 Hs. Aene priamus wilt hoeren.

839 Hs. Daer die leste aene... Vrgl. 924.

- Ende, doen hy sterf, liet hij hem naer
 Eenen soene, dat es waer,
 Die *Lottaryus die naem* gewan.
 Van desen Lottaryus quam
- 860 Die edel coninc *Silpryc*,
 Die nae hem liet, den coninc ryc,
 Den groeten *coninc Lottarys*;
Die sent Amant, des syt wys,
*Kersten dede; ende doe hien over las*⁸⁶⁴
- 865 *Antwerdij Amen, daer menech was.*
 Ende dese wies op in doechden groet,
 Ende bracht menegen payen ter doet,
 Ende maectet al kersten, sy u becant,
 Tusschen Sassen ende Spaendien lant.⁸⁶⁹
- 870 Vrome was hy, des syt wys,
 Ende wort begraven *Sente Denys*.
 Een dochter hae hij, hiet *Slytelt*,
 Die hij gaf eenen vromen helt,
Anselberte, van Roeme geboeren,
- 875 *Ende dlant daertoe, wilt hoeren*,
Van den Ryn, verstaet den sin,
Daer in steet de stad van Antwerpen,
Ende alsoe lancx neven der Schelt.
 Anselbert wan .j. vromen helt⁸⁷⁹
- 880 *Eenen grave, hiet *Aernout*,
- Die nae hem liet, mij wel onthout,⁸⁸¹
 Sent Aernout, den heileghen man;
 Die, mits ser heilicheit, gewan
 Dat hy besit suete hemelrike.
- 885 Sent Aernout liet sekerlike

*Bl. 11, aarkant.

- 864 Hs. ... ende over las.
 869 Hs. ... sassen spaendien lant.
 879 Hs. Anselberte want..., de laatste -e van Anselberte doorgehaald.
 881 Hs. Die nae hem hiet liet ... *hiet* doorgehaald. Z. 1370.

- Angaijse, den edel prinsier;
 Die die edel vrouwe fier
 Te wive creech, nu hoerter nae,
 Ende was geheten *Beggae*.
- 890 **H**aer ouder vader *Kaerleman*, in goeder trouwen,⁸⁹⁰
 Hiet, ende was prince op Haspegouwe,^{890, 891}
 Te Lande dat hy woenende was.
Syn soene hiet Puppyn, als ic las,
Ende was dierste hertoghe in Brabant,
- 895 *Jae kersten, sij u becant.*
Ende des hertoghe Puppyn
Hae .j. maget, in duechden ryn,
Teender suster; ende was geheten
Sent Amelberge, ic doe u weten.
- 900 Ende des hertoge Puppyn
 Was vader, verstaet den fyn,
Van Begga, Ansaey's vrouwe,
 Ende daer toe, wilt onthouwen,
Van sente Gertruden, der maget goet.
- 905 *Ende doen Puppyn, des syt vroet,*
IJerst hertoge wert in Brabant,
Screef men, als ic gescreven vant,
.Vj.^c ende .xvij. jaer ende .xxx. regeerde, naer,
 Ende *Ansaey's, dat es waer,*
- 910 Wert hertoghe, na Puppins doot,
 Ende regeerde, in eeren groet,
 Brabant .xxx. jaer ende .vijj.
 Ende, doen die prince, groet van machte,
 Sterf, screef men carnasioen:

890 Hs. Daer ouder vader ... op den rand staat *h*, de roodmerker mislas en zette *D.Z.* 2709.

890, Hs. Daer ouder hoerter nae

891 Hiet Kaerleman in goeder trouwen

- 915 *Jhesus Christus*, Marien soen,
.Vj.^c ende .lxxxviiij. mede.
 Des Ansaijs, verstaet myn rede,
 *Was comen uut Troyen ende uut Roeme;
- Ende Begga, syn vrouwe, was comen
 920 Uut Lotrike ende uut Brabant.
 Dit syn die .iiij. syden, als ic vant,
 Daer die brabantse hertoghen vrije
 Ave sijn comen, geloves mije.⁹²³
 Ende des hertoghe Ansaijs⁹²⁴
- 925 Was verwapent, ben ic wijs,
 Van selver, met .j. leeu van gouwe,
 Gheclaut, getant, wilt onthouwen,
 Van kele, ende oec mede getonct.
 Eenen vromen prince jonc
- 930 Liet hy hem *nae*, hiet *Puppyn*
Van Herstale, want die prince fijn
 Dede *daer jerst*, verstaet mij wale,
 Maken *kasteele ende sale*,
Tusschen Ludicke ende Tricht,
- 935 *Te Herstale*, op die *Mase* slicht.
Dies hiet hij van Herstale Puppyn.
 Aen dat soete gelove Kerstyn
 Dat hy ijerst die *Vriesen* bracht,
 Met synder ridderliker cracht,
- 940 Ende sloech haeren hertoghe doot.
 Eenen bastaert, in deuchden groot,
 Soe wan Puppyn, als ic las,
 Aen .j. vrouwe, hiet *Alpidas*,
 Ende was uut Normandien geboeren.
- 945 Haer magen waeren alle, wilt hoeren,

*Bl. 12, voorkant.

- 923 Hs. Daer die hertoghen van Karelman.
 924 Hs. Ane syn comen... Vrgl. 838, 839, 924.

- Paijene ende Sarresine;
 Sijn getrouwe vrouwe reyne
 Verstiet hij, om deser Alpidas.
 Dat hem calengierende was
- 950 *Sente Lambrecht, syn biecht vader,
 Die bisscop was, hoert algader,
 Van Tricht, ende dien lande mede ·
 Soe dattij Alpidasse van hem dede
 Ende santse tuijs, in Normandien;
- 955 Datse haeren maeghen, den quadien,
 Claechde; die, met felleyden groet,
*Sente Lambrechte sloeghen doet,
 Daer hij te Tricht stont messe en dede,
 Tonser vrouwen, met innecheden.*
- 960 Om dese mesdaet oppenbaer
 Wert sent Lambrecht maertelaer.
*Dese bastaert hiet Kaerle Marteel,
 Die nae den vader al geheel
 Besat Brabant ende Lotrijke;*
- 965 Want doen sijn vader, die hertoge ryke,
 Sterf, en liet hij gheen kent.⁹⁶⁶
 Ende men screef doe, mij versint,
 Doen hy sterf, hertoge Puppin,
 Carnasioen, verstaet den fin,
- 970 .Vij.^c ende viere.
 Ende hij regeerde, de hertoge fiere,
 Brabant .xix. jaer.
 Den scilt droech hij van selver claer,
 Metten leuwe van goude roet,⁹⁷⁴
- 975 Ghelyc den vader, verstaet al bloet.
Kaerle Marteel, dedel bastaert,
 Wert die vromste, sy u verclaert,
 Die men doe wiste in kerstenhede;

*Bl. 12, aarkant.

966 Hs. Sterf ende.

974 Hs. ... van goude g roet, g doorgehaald.

- Soe dat hy, dor syn vromichede,
 980 Wert gecoren, tier tyt,
Rewaert te sine in Vranckeryc.
Met .j. haemer eyseryn
Soe vacht dat ridderlike gryn:
Daer crech hy Maertel om den name.
- 985 Met sinen ridderliken hamer⁹⁸⁵
 Maectij kersten menech lant,
 Dies men den hoegen, edelen wygant
 Boet die rike vranssche croene.⁹⁸⁸
 Maer die prince, van hoeghen doene,
- 990 Die en wouder niet ontfaen;
 □ Want hij seide, wilt verstaen,
 Dat het waer meerder eere
 Boven coninc te sijn heere,
 *Dan sonder heere coninc te sine:
- 995 Al en docht die coninc niet te wapine,
 Dies en woudij hem niet nemen syn goet,
 Want die coninc, saecht ghemoet,
 Woende tsente Medaerts, te Cissoen.
 Des Kaerle Marteel, hoech van doen,
- 1000 Toech, met cleinder menichten kerstin,
 Orlogen op Sarresyn,
 Over die Roe See, in vromer aert.
 Nochtan quam die edel bastaert
 Ongescant in Vranckeryke,
- 1005 □ Dat hij in eeren, als rewaert ryke,
 Regeerde wel .xxxij. jaer
 Ende .xxvj., dat es waer,
 Regeerdj Brabant, hoert nae mij.
 Carnasioen, al sonder sy,
- 1010 Screef men ons Heeren ¶ .vij.^c

*Bl. 13, voorkant.

985 Hs. ... ridderliken name. Z. 4.
 988 Hs. Doet.

- Ende .xliij., wie dats wondert.
 Te sent Denys, met groeter haven,
 In Vranckeryck, was hy begraven.
 Ende hij droech, die prince bouwe,
 1015 Den scilt van selver, met den leeu van gouwe.
 Eenen soene liet hy, hiet *clein Puppyn*,
 Rechtverdic, vrome, edel ende fyn,
 Clein, sterck boven natuere;
 Dies hy ghecoren, te dier ueren,
 1020 Was coninc in suete Vrancke lant.
 Doen hij hae .viiij. jaer Brabant
 Gheregeert, in groeter vreden,
 Wert hij gecoren, dats warede,
 Vanden anderen paus, die Steven hiet,
 1025 Ende van allen den princen, verstaet bediet,
 Van kerstenheit coninc te sine.
 Men screef doen, dats waerheit fine,
 .Vij.^c ende .l., dats waer.
 Ende hij regeerde, sonder vaer,¹⁰²⁹
 1030 □ Brabant der jaeren .x. ende .ix.
 Ende, doen hy sciet van desen levne,
 Screef carnasioen ons heeren
 .Vij.^c ende daertoe meere
 *.Lxix., nu wilt hoeren.
- 1035 Ende des hertoghe hogheboeren,
 Nae dattij die crone ontfinc,
 Was hy verwapent, verstaet die dinc,
 Van lasure, ghescut met lylien van gouwe.
 Ende des edel prince bouwe
 1040 Wert begraven, nae syn doet,
 Met bitterliker rouwe groet
 Sente Denys, in Vranckerycke.
 God geve sier siele hemelryke!

*Bl. 13, aarkant.

1029 Hs. ... sonder waer. Z. 1114, 2364, 2492.

- Een vrouwe hae hij, die Beerte hiet;
 1045 Die walen heetens aeu granpiet,
 Coninc Florys dochter van Hongherien
 Ende Blensefleuren, der vrouwen vrijen.
Daer hij eenen soene aen wan,
Kaerlen den edelen man,
 1050 Daer men soe menech edel dinc,
 Die in Vranckeryck was coninc,
 Ave scryft, leest ende telt.
 Natuere die was in hem verselt
 In alsoe vromer edelder aert,
 1055 Dat die Spieghel van hem verclaert,
 Ende die vransche Corenike,
 Dat alle heeren voer hem wyken
 Van kerstenheit moesten, in sier tyt;
 Want Norwegen, Scotlant, der gelyc;
 1060 Ingelant, Vrieslant, Denemerken
 Ende vanden Ryne die heeren sterke
 Vriesen, Swaven, Almaendien,
 Savoyen, Provensen, Avernoen,
 Castielen ende Catteloen;
 1065 Spaendien ende Erregoen;
 Sesiele, Napels, Calabren mede;
 Poeldien ende Roeme die stede,
 Dit bracht hij al aent gelove kerstyn
 Ende suveryt vanden Saresyn.
 1070 Die heileghe paus Adrianus
 Sant hem den slotel, wy lesent dus,
 Vander biechten, om dat hy
 Roeme ontseite, gheloves mij.
 Ende, doe hij Roeme te wille hae,
 1075 Maecty daer, alsoe ic verstaet,
**Twee hertogen, seldj weten,¹⁰⁷⁶*

*Bl. 14, voorkant

1076 Hs. Maecty daer twee... *Maecty daer* doorgehaald.

- Van Boene venten, van Spoeleten,*
 Om dat sy Roeme bevrijen souwe.
 Vele torren maecte die keiser getrouwe
 1080 Aen Roeme, ende .xj. poerten oec.
 In consilien die paus ontboet
 Wel .c. ende .liij. bisscopen mede,
 Ende vele prelaten, dats waerhede.
 Desen gaven hem over dat hy hae macht
 1085 Een paus te makene, ende al die cracht
 Die den stoel van Roeme hoerde toe.
 Der Lombaert conincryc maecty doe
 Een inde, om dat sy altoes waeren
 Der heileger kerken contraire,
 1090 Diessen die goede sente Landrae,¹⁰⁹⁰
 Doer syn ridderlike daede,^{1090, 1091}
 Gaf den name *Kaerle die groet*;
 Ende ander heilige liede oec¹⁰⁹³
 ☐ Screven hem ane, mits sier ghewerke,
 1095 Apostel, piler der heileger kerken,
 Want hyt gheloeve van kerstenheide
 Meer wyde dan nije coninc dede.
 Saech moedich was hy als .j. lam,
 Ende als een hongerec libaert gram
 1100 Op syn viande, in alle weeghe.
 Dese edel coninc, vroem van live,
 Verhief noijt in sinen moede,
 Wat voerspoede hy creech van goede;
 Noch wat achterdeel hem quam,
 1105 Noijt verdroefdem dedel man.
 Die .vij. ghetiden dagelike
 Soe hief die edel coninc ryke,

1090 Hs. st landrae.

1090, Hs. landrae: daede. Z. 4.

1091

1093 Hs. Ende ander liede oec heilige.. *liede oec* doorgehaald.

- Met alsoe groeter innechede,
 Dat dingel Gods, te menegher stede,
 1110 Seghen hem sprac; oec dedy hem kinnen
 Den dach daer hij op soude winnen
 Die doet, ende vander werelt sceiden.
 Des edel coninc, vol werdicheiden,¹¹¹³
 Regeerde Brabant, sonder vaer,¹¹¹⁴
 1115 Omtrent .xlvj. jaer,
 *Ende .lxxij. was hy out,
- Doen hij gout der natueren scout.
 .Vij.^c screef men, ende .xvj. met,
 Doen hy sterf, ic wille ghijt wet.
 1120 *In onser Vrouwen kerken leet hy, tAken,*
 Die hij daer stichte ende dede maken.
 Dit was .j. jaer, verstaet mij wale,
 Nae den stryt van Ronsevale,
 Daer Roelant ende die ghesellen syn
 1125 Doet bleven, voer Sarresyn;¹¹²⁵
 Die de greve van Henegouwe, Gouweloen,
 Vercochte den Sarregoen,
 Metten .xij. genoeten van Vranckeryke.¹¹²⁸
 Dies Karle, van rouwe, op dien tijt,¹¹²⁹
 1130 *tAken voer liggen, sy u becant,*
Dat tien tiden was Brabant.
 Hoet van Brabant sint es gesceiden,
 Daer vandic gescreven af gewareijde,
 Maer emmer waest Brabant op dien tyt.
 1135 Ghedeilt soe droech die coninc ryc
 Den scilt van goude ende van lasuere;
 Int goudt staende, scoen ende pure,
 Eenen halven aer van sabele;
 Int lasuer, lilien van goude noyable.

*Bl. 14, aarkant.

- 1113 Hs. ... wel werdicheden.
 1114 Hs. ... sonder waer. Z. 1029.
 1125 Hs. Doet bleven nae..., *nae* doorgehaald.
 1128 Hs. ... Vranckerijke: tijt. Z. 4.
 1129 Hs. Die Karle...

- 1140 Ende sinen titel die was scoene:
 Kaerle, geweldec keiser van Roeme,
 Gheweldic coninc in Vranckeryke,
 Gheboeren hertoghe, der ghelyke,
 Van Lottryke ende van Brabant:
- 1145 Over heere in kersten lant.
Des groete Kaerle liet .j. soene.
 Die geweldich keiser van Roeme
 Was, ende van Vranckeryck coninc,
 Hertoghe van Brabant, verstaet die dinc,
- 1150 By name *hiet hij Lodewijc;*
 In eeren regeerdj sekerlyc,
 Syn leven, beide lant ende croene.
Lierijc den jersten greve vrome
Van Vlaenderen soo maecte hij,
- 1155 *Die buten Corterycke begraven sy,*
In die coniesie, te Herelebeke.
 Ende Lodewijc regeerde, sekerleke,
 *Dies keisers croene, ende Vrancke lant,
- .Xxvj. jaer, ende Brabant;
- 1160 Ende men screef, hoerter naer,
 .Vij. ende .xlij. jaer.
 In Lorynen, te Mets in stede,
 Wert hy begreven, met jammerhede.
Lodewyx soene *was Karle geheten,*
- 1165 *De kalurwe, als men ons doet weten,*
 Van wien die roemsche croene sciet.
 Daer u te lanc waer af bediet
 Te doen al nu, tesar tijt;
 Maer hy bleef coninc in Vranckeryc
- 1170 Ende hertoghe in Brabant,
 Welc was syn eyghen erve ende lant;
 Dat hy regeerde, met eeren groet,
 .Xxvj. jaer, nae syns vaders doet.
 .Vij.^c ende .lxxij. mede

*Bl. 15, voorkant.

- 1175 Screef men, dat soe was warede,
Doen hij sterf, die edel coninc:
God breng syn siele in hemelryc!
Eenen soen kalu Caerle liet,
Die de *lesper Lodewijc* hiet,
1180 Ende des was coninc in Vranckerijck,
Ende hertoghe van Brabant, der ghelyc;
Ende hy en regeerde maer, dats waer,¹¹⁸²
Vrancryc ende Brabant .ij. jaer.
Ende men screef, op dier tyt,
1185 .*Vij.*^c ende .*lxxiiij.* sekerlyc.
Te sent Denys, met groeter haven,
In Vranckerijc, was hij begraven.¹¹⁸⁷
Dese lesper soe liet .*j.* soene,
Karel die sempel hiet die gone.
1190 Dese coninc, als ic ben wys,
Sloech doet den greve van Parys,
Die Robrecht by namen was geheten.
Groet orloghe ende swaere veeten
Hielt hij menich, in sier tyt,
1195 Dat hij in eeren, sekerlyc,
*Over quam, als coninc coene;
- Daer nae sterf hy, te Pierone,
Als hij Vrancryc ende Brabant
Gheregeert hae, als ic vant,
1200 Omtrent .*xl.* jaer ende .*j.*
Ende doen hy sterf, die coninc reen,
Screef men .*ix.*^c jaer
Ende .*xv.*, dat es waer.
Kaerle soene, *hiet Lodewijc,*
1205 *Die sempel oic,* in sier tyt;
Syn moeder was, sy u becant,
Coninc dochter van Ingelant;

*Bl. 15, aarkant.

1182 Hs. ... maert dats waer, -t van maert doorgehaald.
1187 Hs. ... was hy g begraven.

- Sinen .xiiij. jaeren wert hij
 Hertoghe in Brabant, hoert nae mij;
 1210 Syn moeder, dedel coninginne,
 Vuerden in Ingelant, wilt versinnen,¹²¹¹
 Over mits syn viande,
 Die hy hae, in Vrancke lande,
 Tot hy was comen sinen jaeren,
 1215 Daer hij over quam gevaren.
 Twee bastaerde broeder hae hy,
 Die hem dedele croene vrij
 Ontweldechden langhe stont.
 Ende de ander historien doen cont
 1220 Dat groet Kaerle was, Puppins soene:
 Dat loghen es, ende dies vermanen
 Die lieghen Kaerle den heere.¹²²²
 .Xiiij. jaer regeerdj, in eeren,
 Vrancryck ende Brabant mede.
 1225 Ende, doen hy sterf, dats warhede,¹²²⁵
 Screef men .ix.^c .l. ende vive.
 Te Riemen, alsoe ic scribe,
 Wert hy begraven, nae syn doet,
 Eerlic, met rouwe groet.
 1230 Lodewijck .j. soene liet,
 Die by name *Lottarys hiet*;
 Die, in eeren ende in vrede,
 Vranckeryck ende Brabant mede
 Regeerde .xxxj. jaer.
 1235 Ende men screef doen, scoen ende claer,
 .Ix.^c ende daer toe mede
 .Lxxxvj., dats warede.
 *Sente Denys, syt seker das,

*Bl. 16, voorkant.

- 1211 Hs. Vuerde...
 1222 Hs. Die liegen, Kaerle...
 1225 Hs. ... dat warehede. de eerste e van warehede doorgehaald.

- Dat hy oic begraven was.
- 1240 **D**es edel coninc Lottarys
 Liet .j. soene, ben ic wys,
 Die men *hiet Lodewyc de jonghe*;
 Want hy regeerde, ic doe u conde,
 Maer Vrancryc, suet lant,
- 1245 Een jaer, als ic gescreven vant;
 Ende hy sterf, sonder te hebben soene.
 Dies versterf die vransce croene
Op Kaerlen, syns vader broeder,
 Beide van vader ende van moeder,
- 1250 Ende hertoghe in Brabant was;
 Dies hy uut Vrancryc, als ic las,
 Ontboden was van den heer.
 Ende men screef doen, scoen ende cleer,
.Ix.^c .lxxxvij. mede.
- 1255 **K**aerle, die hertoghe, dats waerhede,
 Die bereede sine vaert,
 Metten brabantscen heere wart,
 Te Vrancryc, sinen verstorvenen goede.
 Seghen hem was op syn hoede
- 1260 *Huijghe Capet, grave van Parijs*,
 Die scalc was, nae der werelt wys.
 Dese Huijge was aen de coninginne,
 Daer hy af creech, wilt versinnen,
 Al den tresoer van Vranckerycke;
- 1265 Ende metten goede, sekerlike,
 Die fransoyse toech aen hem
 Ende weder stont Kaerle, verstaet den sen,
 Onder den berch van Louwen.
 Maer Kaerle, die hertoghe getrouwe,
- 1270 Scoffierden ende jaechden vanden velde.
 Heer Huyghe creech weder die gewelde,
 Dat hij Kaerlen beleide in Louwen;
 Maer ute toech die prince getrouwe,

Met meneghen edelen princier,
 1275 Ende jaechde den fellen putertier,
 Hem ende syn muechtheit te male,
 Beide te berch ende te dale;
 *Soe dat hy cume ontvloet.

*Bl. 16, aarkant.

Nu hoert wat hy dede doe:^{1278, 1279}
 1280 Hij maecte vriescap metten bisscop;
 Die hem snachts dede die porte op
 Vander stat van Louwen.
 Ende, met deser ontrouwen,
 Vinc hij Kaerle, op bedde sijn,
 1285 Ende vuerde gevaen dedel gryn
 TOrliens, daer hy sterf
 Ende in gevanckenesse bederf.
 Her Huyghe bleef coninc met vreden,
 Ende syn nae comelinge noch heden,
 1290 Want die groete Phelips, Got weet,
 Die op Mansepevel street
 Ende die Vleemingen verwan,
 Was die .xij.^{te} dan,
 Die quam nae desen Hugen Capet,
 1295 Alsoet die vrancksche cornicke set.
 Dus wert dedel brabantse geslechte¹²⁹⁶
 Vander croenen onderft; te rechte
 Als sij croene hadden gedragen daer
 .Ij. ende .lxxxvij. jaer.
 1300 Ende men screef carnasioen
 Jhesus Christus, Marien soen,
 .Ix.^c ende .lxxxvij. mede.¹³⁰²
 Ende Kaerle regeerde, dats warede,
 Brabant .xx. ende .ix.:
 1305 God, gef synre sielen deuweg leven!

1278, Hs. ontvloet: doe. Z. 4.

1279

1296 Hs. Dus was wert ... *was* doorgehaald.

1302 Hs. Jhesus p chrs... *p* doorgehaald.

- Twee kinder liet Kaerle in Brabant:
 Deen was .j. soene, sy u becant.
 Die by namen *Otte hiet*;
 Ende .j. dochter, verstaet bediet,
 1310 Die *Gerberghe* was geheten.
 Ende hertoghe Otte, sekerlike,
 Loet weder den scilt van selver claer,
 Metten leuwe van gouwe, dats waer,
 Alsoe se droech Kaerle Marteel.
 1315 Brabant regeerdj geheel
 Omtrent der jaere .x. ende .iiij.
 Ende doen hij sterf, die prince fier,
 Screef men .m. jaer ende *twee* mede:
 God gef synder sielen vrede!
 1320 *Hertoghe Otte .j. suster liet,
- Die Gerberghe by namen hiet.
 Dese edele vrouwe waerde
Hae Lambrecht metten baerde,
 Die hertogdoem aen hem toech;
 1325 Maer *die romsche keiser hoech*
Nam hem al dlant van Lotryke,
Ende gaeft .j. prince ryke
Van Aerdenen, Godeverde,
 Dat Lambrechte sere deerde¹³²⁹
 1330 Ende Gerbergen der vrouwen,
Want nemmer lants moch sy behouwen
Dan Loven, Bruesel, Nijvel mede,
Metten dorpe, dats waerhede,
Die daertoe hoeren, noch ter tyt.
 1335 Ende Lambrecht wert grave, sekerlyc,
 Van Loevene, ende loet Breboens wapine,

*Bl. 17, voorkant.

1329 Hs. ... sere derde ... met eene *e* boven de *e* van *derde* gezet.

- Van Kaerle, metter binden selverine,
 Alsoese die van Loevene noch dragen.
 Ende Lambrecht stret, hoerdic gewagen,
 1340 By Florynis, segen den Aerdenois,
 Om dat hij gerne, die prince courtois,
 Ghevryt hae ser vrouwen lant;
 Maer inden stryt, die prince vaellant,
 Moest voer Godeverde bliven doet.¹³⁴⁴
 1345 Dus verloes Gerberch, de vrouwe groet,
 Vrancryc, Lotryc, man ende vader,
 Ende en hielt nemmer te gader
 Dan Loven, Bruessel, Nyvel mede;
 Wies vorders dat van kerstenhede
 1350 Gheweest hadden geweldich heeren:
 En was gheen wonder, al moest haer deeren!¹³⁵¹
 Lambrecht regeerde, als ic vant,
 Omtrent .xij. jaer Brabant;
 Ende, doen hy sterf, screef men claer
 1355 .M. ende .xv. jaer.
 ¶ *Greve Henrick douwe syn soene hiet,*
 Die hy greve van Lovene liet;
 Want nemmeer hilt hy vanden vader
 Dan Loven, Bruessel, Nijvel te gader.
 1360 *Ende des edel greve Henric

*Bl. 17, aarkant.

- Was verwapent, sekerlyc,
 Van Kaerle, met eender vaesschen selveryn.
 Ende des edel greve fin
 Regeerde dedel greefscap goet
 1365 .Xxiiij. jaer, sijts vroet.
 .M. ende .lxviiij. mede
 Screef men tien tyde, dats warede,

1344 Hs. Voer godeverde bliven doet.

1351 Hs. ... al moest haer deeren, d.i. al moest 't haer deeren.

- Dat hy sterf, die edel heere:
 God brenge syn siele uter hellen seere!
- 1370 Een sone liet, *Lambrecht stamelaert*,¹³⁷⁰
 Die, nae den vader, den sueten aert
 Van Brabant regeerde, sinen tijt.
 Des edel greve, in duechden ryc,
 Hae .j. suster, hiet Machtelt,
- 1375 Die hy gaf .j. vromen helt,
 Die grave was in Henegouwe;
 Daer hij .j. dochter, in goeder trouwen,
 Af hae, ende hiet sente Eijde,
 Die moeder wert van soenen drie,^{1378, 1379}
- 1380 Daer douste af hiet Godefroit.
 Coninc wert hy van lande groit:
 Van Jherusalem, van Sueryen
 Ende van Bohoen, geloves mijne,
 Was hij hertoge ende heere.
- 1385 Sijn ouste brueder, verstaet mijn leere,
 Was nae hem coninc Jherusalem,
 Ende hiet Bouwyn, verstaet den sin.
 Die derde hiet Eustaes, ende bleef grave
 Van Henegouwe, rijc van have.
- 1390 Des Lambrecht was haerer .iiij. ouder vader,
 Die Brabant hielt, verstaet, al gaeder.
 Ende *des grave Lambrecht*
Waest, die de canesie stecht
Sente Peters, te Lovene, in stede;
- 1395 Ende *te Bruessel, sente Goedelen mede*.¹³⁹⁵
 **Ende hij woende te Bruessel binnen*

Tusschen .ij. erm vander Sennen,
*Daer hij .j. capelle dede*¹³⁹⁸

*Bl. 18, voorkant.

- 1370 Hs. Een sone hiet. Z. 881, 1428.
 1378, 1379 Hs. ... eyde: drie. Z. 4.
 1395 Hs. Ende st te bruessel... *st* doorgehaald.
 1398 Hs. ... dede maken, *maken* doorgehaald.

- Stichten, in de wardichede*
- 1400 *Van sente Goerix, den heiligen sant,*
Die bisscop was, sy u becant,
Te Camerycke, met heileger eeren.
Des Lambrecht, hoert my verclaeren,^{1402, 1403}
Regeerde, als greve, Brabant
- 1405 *.Xvj. jaer, als ic gescreven vant.*
.M. ende .xliij. mede
Screef men doen, dats warede.
Lambrecht .j. soene liet,
Die *greve Henric bij name hiet;*
- 1410 Die vrome was ende hoege,
Ende hielt strijt ende orloghe
Seghen .j. heere van Utrecht,
Die hij vinc in .j. gevecht,
Daer hij seghen hem hielt stryt;
- 1415 Ende *brachten gevaen, sekerlyc,*
Met hem te Lovene, in de stede,
Daer hyen, op syn sekerhede,
Liet wandelen binnen der salen;
Daer hyen in, verstaet mij wale,
- 1420 *Vermoerde, ende reet ser veerde.*
Dus bleef Henric, die greve weerde,¹⁴²¹
Doet, ende vermoert jammerlike,
Als hij .x. jaer, als prince ryke,
Brabant hae geregeert.
- 1425 Ende men screef doen, sij u verclaert,¹⁴²⁵
.M .lxx. ende .iiij.
Doen hy sterf, die prince fiere,
Een soene liet, oic Henric,¹⁴²⁸
Die Brabant, als greve ryc,
- 1430 *Regeerde, wel .lij. jaer.

*Bl. 18, aarkant.

- 1402, Hs. eeren: verclaeren. Z. 4.
1403
1421 Hs. Dus bleef lambrecht ... *lambrecht* doorgehaald en *henric* erboven gezet.
1425 Hs. ... men screef doen u verclaert.
1428 Hs. ... hiet.

- Te wive hae hy, dat es waer,
 Des hertoge suster van Dueringen;
 Daer hij af hae, verstaet die dingen,
Metten baerde Godevaerde,
- 1435 Ende, doen hij sterf, die prince weerde,^{1434, 1435}
 Soe screef men ¶ .xj.^c
 Ende .xxvj., wie dats wondert¹⁴³⁷
 Ende dit was, sy u becant,
 Die leste greve van Brabant,
- 1440 Ende die lest droech die wapine
 Van Kaerle, metter binden selveryne.
Dlant Godevert, syn edel soene,
Gecreech weder, als prince vrome,
Brabant ende Lotryke,
- 1445 Ende wert hertoghe, derghelike,
 Ende hiet Godevert metten baerde.
 Hoe dat die edel prince waerde
 Den name gecreech, dat seldj hoeren.
 Eens hielt syn vader, hoegeboeren,
- 1450 Hof, te Lovene, in die sale:
Bij hem was die heere van Leefeldale,
Ende van Bruessel de borchgreve, Boudewyn;
Heer Henric van Assche, die prince fin;
Ende her Wernier van Orsmale mede;
- 1455 Ende menich ridder, hoech van seden,
 Die lens liede waren, in Brabant.
 Sinen soen, sy u becant,
 Sach hy voer hem dienen ende staen,
 Vroem, van leden wel gedaen,
- 1460 Seer ghenendich, boven hem allen.
 Dies hem syn bloet begonde verwallen,
 Want den edelen, vromen man

1434, Hs. ... Godevaerde: weerde. Z. 4.

1435

1437 Hs. ... wies dats wondert, de -s van *wies* doorgehaald.

- Al verlies te voeren quam
 Van sinen vorders, clein ende groet;
 1465 Ende daer toe sijns vaders doet,
 Die vermoert was soe jammerlike.
 Soe dat den edel greve ryke
 *Die tranen braken uten oeghen.
- Dat Godevert, van moede hoeghe,
 1470 Mercte, ende seide: ‘Vader myn,
 Hoe comt dat ghy gaet droeve sin?
 Hets paesdach ende .j. dach van feesten;
 Ende u vriende, mensten ende meesten,¹⁴⁷³
 Uut uwen lande hebdt hier:
 1475 Dies maen ic u, edel vader fier,
 By den heiligen sacrement,
 Dat in uwen lichame gheprint^{1476, 1477}
 Heden es, in priesters handen,
 Dat ghij mij segt, ende doet verstanden,
 1480 Waer om dat ghij tachter syt.’
 Doen seidij den greve ryc
 Van sinen vorders al tregement,
 Dat Godeverde was onbekent:
 Van dies Troyen was gedestruert,¹⁴⁸⁴
 1485 Tot dier tyt, sij u vercleert.
 Ende, als dat hoerde Godevert,
 Swoer hij dat hij nemmermeer baert
 En scoer, hij en hae gheheellike¹⁴⁸⁸
 Weder geheel Brabant ende Lotryke.
 1490 Met dien eede die jonge man¹⁴⁹⁰
 Den name ‘metten baerde’ gewan,
 Ende hij vol brachte sinen eet;

*Bl. 19, voorkant.

- 1473 Hs. ... meesten ende mensten. Z. 4.
 1476, Hs. ... sacrement: gheprint. Z. 4.
 1477
 1484 Hs. ... troyen was was gedestruert.
 1488 Hs. ... ende scoer hij en hae ...
 1490 Hs. met dien name die jonge man.

- Want toten keiser dat hij reet,
 Byden wille van vader ende moeder;
 1495 Ende voerde met hem, des syt vroeder,
 Van Bruessel den borchgreve Boudewijn,
 Ende van Leefeldale den heere fin;
 Den heere van Assche, verstaet mij wale,
 Ende heer Wernier van Orsmale.
- 1500 Dese voerdij met hem te Worms binnen,¹⁵⁰⁰
 Daer sij quamen, wilt versinnen,
 Des derden daechs voer sinxsen dach,
 In .j. herberghe, daer te liggen plach
 *Die ryke greve van Bachernaken,¹⁵⁰⁴
- 1505 Diehem torende om die saken,
 Dat die herberge vol was;
 Ende beval, met leden rasch,
 Die peerde uut te jagen, te male.
 Doen antwerde heer Olivier van Lefeldale
- 1510 Den greve, dat hijt selve dede.
 Ander woerde, ander reden
 Vielen daer meer, tusschen hem beiden,
 Soe dat die greve, tien tyden,
 Begonde de peerde te jagen uut.
- 1515 Ende heer Olivier, die niet was rut
 Van sinne, ende van daden vrom,
 Ghegreep .j. letier boem
 Ende smeeet den greve den ermontwee.
 Dies menich man van herten gewee
- 1520 Was, op den vromen Olivier;
 Menech sweert, van stale scier,¹⁵²¹
 Was daer getrocken, tier tyt;
 Ende die edel ridder ryc
 Vrec hem ridderlyc, aenschyn;

*Bl. 19, aarkant.

- 1500 Hs. Dese woerdy ... de helft van de w- van *woerdy* doorgehaald. Z. 10.
 1504 Hs. Die ryke van ...
 1521 Hs. ... was scier.

- 1525 Soe dadense alle, groet ende klein,
 Die met hem daer uut Brabant waren;
 Dier letter was, want sy gevaren
 Meest waren tskeisers hove,
 Daer sy, met weerde ende met love,
 1530 Vanden keiser worden ontfaen,
 Ende vanden hertoge, wilt verstaen,
 Van Dueringhen, Godeverts oem;
 Ende onthilten, nemens goem,
 Met sinen gesinde, alsoe hire quam.
 1535 Ende, daer die ryke prince dan
 Alsus stonden in harer talen,
 Quam geloepen inde sale
 Godeverts weert, al roepende seere:
 ‘Ontferm u, keiser, edel heere,
 1540 Ende u, heer hertoghe van Dueringen,
 Ontferm u vander werringhen¹⁵⁴¹
 Die tonsen huijs al nu gesciet:
 *Sy selen bliven al int verdriet,

*Bl. 20, voorkant.

- Dies greven lieden van Brabant,
 1545 Vanden greve, sy u becant,
 Diemen heet van Bachernaken!’
 Ende, als die hertoge hoerde de saken,
 Van Dueringen, ende Godevert,
 Reden sy ter herbergen weert,
 1550 Daer sy vonden vechten seere.
 Te seere was verladen die heere
 Van Leefeldale vanden greve fel;
 Maer die hertoghe, met leden snel,
 Viel hem, met Godeverde, te goede;
 1555 Dies daer vloes met roeden bloede
 Beverrut was, al over al;

- 1541 Hs. ontbreekt.

- Want Godevert, van moede snal,
 Syn oeghen berden als .j. vier,
 Ende riep: 'Van Leefdale, ridder fier,
 1560 Slaecht groete slage, hebt goeden moed:
 Bij u es comen tselve bloet,
 Dat uut Troyen neder es comen,
 Ende die Pollen, Calabren, Roeme,
 Tosschanen, Provensen, Lombaerdien
 1565 Ende alle die lande van kerstenheide
 Gemaect hebben goed kerstin;
 Al eest ontweldic den vorders myn
 Des keisers croene, ende Vranckerycke,
 In mij soe es gheheellike
 1570 Kaerles moet ende Hectoris mede,
 Als men noch, in kerstenhede,
 Weten sal, in corten jaeren![?]
 Ende, metten sweerde van stale claere,
 Soe smet hij in greven hoep,¹⁵⁷⁴
 1575 Ende die borchgreve van Bruessel oec
 Veldesse, met twee, met drien;
 Soe dede oic die ridder vrye
 Van Assche, ende die heere van Orsmale:
 Vochten, metten sweerde van stale,
 1580 *Alsoe ridderlike seere,

*Bl. 20, aarkant.

- Dat mens in eeren emmermeere
 Sal mogen lesen ende vermanen.
 Die hertoge van Dueringen tert aene
 Soe vromelyc die van Bachernaken,
 1585 Dat sij, in huijs ende in straten
 Moesten bliven doet, tier tyt.
 En hae die romsche keiser ryc
 Niet gecomen daer gereden,

1574 Hs. Soe sniet hij. Vrgl. 466.

- Hij waer bleven daer ter steden,
 1590 Die greve ende syn partie.
 Maer die keiser, geloves mije,
 Verboet dat men liet den stryt.
 Doen dorsten die heeren, sekerlyc,
 Nemmer vechten, tier stont.
 1595 Ende die keiser, ic doe u cont,
 Naemt op, ende verstont die sake.
 Ende, als hij wel verstaen die sprake
 Hae, geboet hij, op lyf ende goet,
 Wie soe coene waere, des syt vroet,
 1600 Dat hire toe dade, het waere op lyf,
 Dus wert des gevecht .j. blyf,
 Maer den gront bleef vol van nyde,
 Ja, over des greve van Bachernake side,
 Als ic u nae wel sal laten hoeren.
 1605 Van Brabant die jonckeere, hoegeboren,
 Bleef biden keiser seer gemint,
 Soe dat hien, mij versint,
 Dede sinden voer der dochter syn.
 Sophia hiet dat mechedyn,
 1610 Die en mynnende weert seere,
 Ende hij haer weder, die joncheere.¹⁶¹¹
 Dies hij tournoy ende jonstement
 Daer menich op sette, sy u bekent,
 In deere der edele maghet jonc.
 1615 Meneghen diepen avenstont
 Was hy in harer camer scoene,
 Dat van Bacernaken die persoene,
 Die felle greve, benide seere,
 Ende seidt den keiser, sinen heere,
 1620 *Dat syn dochter waere ghevioleert.

*Bl. 21, voorkant.

1611 Hs. Ende hier hij haer weder... *hier* doorgehaald.

- Soe vele sey hy den keiser weert,
 Ende syn vader, ende syn oem,
 Dat hem bat die keiser coen
 Dat hyt vername, metter waerheit.
- 1625 Soe dat die felle greve ryc
 Daer om was uut, nacht ende dach.
 Op .j. avont spade, hy sach
 Van Bruessel de borchgreve comen
 Uter cameren der maget scoene;
- 1630 Ende, alsen de grave sach,
 Seydij: 'Brabanter, goeden nacht!
 Des sal u danc weten myn heere,
 Dat ghij ser dochter, snachts, sus seere
 Besorcht: hets goet! gaet, gaet!'
- 1635 Van hem sciet hij, mij verstaet, -
 Ende weynde dat waer Godevert.
 Ende Bouden vertrac den jongelinc wert¹⁶³⁷
 Van Brabant, dier om niet en gaf.
 Ende smorgens, alst was dach,
- 1640 Seit den greve den keiser ryke,
 Die Godeverde haestelike
 Ontboet. Ende, als hyt verstont,
 Ghinc hij te hove, ic doe u cont,
 Ende met hem Bruessel, Assche, Orsmale.
- 1645 Die keiser ginc, met felder tale,
 Ane den jongelinc Godefroit,
 Ende teeche hem aene, dat hij bloet
 Sinder dochter hae gescant,
 Ende dat mennen snachts vant
- 1650 Uut haerrer cameren comen.
 Boudewyn, die greve vrome,
 Verantwerdet, ende hy seide

1637 Hs. Ende houden vertrac den, d.i. vertrac 't.

- Dat loghene waere, ende gewareide;
 Ende dat syn jonckeere was slapen:
 1655 Ende, dat woudy waer maken
 Met sinen live, tusschen .ij. sonne scine;
 Ende boet hem den hanscoen sine,
 Ende yesch den keiser hoefs recht.
 Die hertoge van Dueringen sey slecht:¹⁶⁵⁹
 1660 *'Vians moet en sprac niet goet;

*Bl. 21, aarkant.

- Maer, heer keiser, siet dat ghy doet
 Minen neve recht ende besceit:
 Ic verborge te comen int cryt
 Den borchgreve, van live vrome.'
 1665 Doen soe sprack die keiser van Roeme:
 'Heer hertoghe, dat moet ic wel doen.'
 Ende hy beval den greve coen
 Dat hy aanveerde den pant.
 Dus vacht de borchgreve camp
 1670 Seghen den greve van Bachernaken,
 Daer hij int cryt, verstaet de sake,¹⁶⁷¹
 Soude hebben gebleven doet,
 En hat gedaen die keiser groet,
 Diet op nam, ende maecte .j. soene
 1675 Tusschen hem ende den joncheer coene,
 Godeverde van Brabant.
 Maer die greve, sij u becant,
 Bleef altoes stekende in sinen nyt
 Ende stoecte soe aen den keiser rijk,
 1680 Dat hij dede liggen, alle nachten,
 .Xij. gewapenden manne, die wachten
 Die camer; ende hij beval hem
 Dat sij doet sloegen, verstaet den sen,

1659 Hs. Die dueringen ... met *hertoge van* onder en tusschen de woorden *Die* en *dueringen* gezet, met een inschuifteen.

1671 Hs. Daer j hy ..., j doorgehaald.

- Die sy ter cameren uut vonden comen.
 1685 Eens vielt, dat die grave vrome
 Van Bachernacht Godeverde spade sach
 Inde camer, hoert mijn gewach,¹⁶⁸⁷
 Ende dat hij niet uut sach comen doen,¹⁶⁸⁸
 Want al elder die jongelinc coen,
 1690 Al duer den bogaert, uut ginc.
 Ende die greve, verstaet die dinc,
 Sloep in die camer, ende ginc staen
 Achter bedde, tot dat sou gaen
 Die maget slapen. Doen ginc hy wege.
 1695 Dies hij doet wert geslegen
 Van die de camer wachten daer.
 Dies smorgens al omme liep maere
 Int hof, voer den keiser ryke.
 Maer inden jonghen Heijnryke,
 1700 *Skeijsers sone, was blyscap groet,

*Bl. 22, voorkant.

- Want lief waest den vromen genoet,
 Dat Godevert mynde der suster syn.
 Die vaeder, verstaet den fin,¹⁷⁰³
 Des greve dede den soene graven,
 1705 Ende meynde hij souwer wrake ave¹⁷⁰⁵
 Hebben, hoe hyt aene leide.
 Soe vele hy viseerde ende seide,
 Hij ende syn maghe, dat hy sant
 Enen brief, sy u becant,
 1710 Die keiser aen knechte, op den Ryn,
 Die calc berden, verstaet den fin,
 Ende ontboet hem, metten messagier,
 Dat sy den jersten worpen int vier,
 Die hy daer sonde, wie hij waere.

- 1687 Hs. ... hoert mij gewach.
 1688 Hs. Ende dat hij niet d i. hij 'n niet, hij hem niet.
 1703 Hs. Die vader des grave ..
 1705 Hs. ... wrake ane. Vrgl. 838, 839, 923.

- 1715 Ende doen sant hij, hoert my verclaeren,
 Daer den joncheere Godevaert,
 Die, metten heere van Leefeldale, derwert
 Ghinc te voet, ic doe u cont,
 Des sondaeghs, in eender merghen stont.¹⁷¹⁹
- 1720 Ende, al sij op den ween waeren,
 Quam des hertogen biecht vader gevaren,
 Van Dueringen, achter hem;
 Ende verkinnesse, verstaet den sen,
 Ende vraechdem, waer sij gingen te voet.
- 1725 Godevert makes hem vroet.
 Ende, als die pape verstont,
 Seydij: 'Joncheere Godevert, comt
 Teerst met mij, ende hoert messe:
 Hier, in dit dorp, hier es caramesse,
- 1730 Ic ben hier prochiaen,
 Dies vaer ic minen capelaen
 Visenteren; het wondert mye
 Dat u aen selc knechterie
 Die keiser sent: wilt met mij gaen.
- 1735 Ghij selt nochtavont masscien verstaen
 Ander meer dan ghij weet.'¹⁷³⁷
 Dus ginc die joncheere met¹⁷³⁷
 Hem, ende hoerde messe.
 Ende die pape, syt seker desse,
- 1740 *Sant .j. knecht, wachten ten oven,

 Ocht hy, onder ende boven,
 Iet saghe, dat hy hem seggen quame.
 Die knecht peisde om pape vrame,
 Ende liep van verre liggen kiken.
- 1745 Nu hoert vanden greve ryke

*Bl. 22, aarkant.

1719 Hs. ... in .j. der ...

1737 Hs. Dus ginc die joncheere niet, het tippelken op de *i* van *niet* is doorgehaald.

- Van Bachernaken, greven vader
 Die doet bleef, als ghy al gader
 Ghehoert hebt, voer der jonffrouwen camere.
 Syn herte was van groten jammere,
 1750 Om die doet van sinen soene;
 Dies hae hy over den jonckeere coene
 Gheerne wrake ontfaen.
 Aen den keiser quaem hij gegaen,
 Ende seide: 'Hoegeboren heere,
 1755 Waert uwen wille ende u begeeren,
 Ic soude varen besien
 Hoet metten brabant sal gescien,
 Ten knechten, aen genen oven.'
 Doen antwerde die keiser hoege:¹⁷⁵⁹
 1760 'Her greve, doet dat ghy begeert.'
 Doen reet die greve ten ovene weert, -
 Daer hij die kalcberrers vant,
 Die hij aen sprac te hant,
 Ende vrechde hem, ocht sy hadden gedaen
 1765 Des keisers gebot, wilt verstaen.
 Sij seiden: 'Neuwij, edel baroen,
 Maer wy selen moeten doen,
 Sekerlijc, dat ons leet!'
 Inden geloeyenden calc oven heet,
 1770 Soe worpen sien, tier tyt.
 Welc sach die knecht, die, haestelyc,
 Ten pape liep; die hy vant,
 Metten joncheere van Brabant,
 Over tafele, sitten eten.
 1775 Die hyt seide, ende dede weten
 Wat hij ten oven hadde gesien.
 Doen soe seide die papemet dien:

1759 Hs. Doen aen antwerde ... *aen* doorgehaald.

‘Joncheere, hets goet messe hoeren,
 Voer dat die greve vercoren
 1780 *Ghedroncken heeft, in goeder trouwen,

*Bl. 23, voorkant.

Dat was tuwen behoef ghebrouwen:
 Quade werken nemen quaden loen.’
 Doen sprac die edel joncheere coen
 Van Brabant: ‘Heer pape, ghij seight waer:
 1785 Nu eest tyt dat ic gae daer,
 Ende doen skeisers bevelen.’ Dan,
 Op soe scoet die edel man,
 Ende die heere van Leefeldale,
 Ende streken, te dien male,
 1790 Ten oven, daer sy de knechten vonden.
 Doen vrechde van Brabant die joncheere jonge
 Den knechten, ocht sy hadden gedaen
 Skeysers botschap, Sy seiden saen:
 ‘Jaewij, hen es niet langhe leden.’
 1795 Doen gaf hem die joncher, ter stede,
 Te verdrinkene en weet wat,
 Ende keerde weder in die stat,
 Te Worms, al aen den keiser ryke,
 Ende seidem dat hy sekerlike
 1800 Syn botschap hadde gedaen
 Aen die knechten, sonder waen,
 Ten calchoven, aen den Ryn:
 ‘Sij seggen dat sy, groet ende klein,
 Ghedaen hebben dat ghij hem ontboet.’
 1805 Doe seide van Roeme dedel genoet:
 ‘Danck hebt, edel joncheere ryke!’
 Ende Godevert keerde, haestelike,
 Om vanden keiser, ende ginc
 Te sinder herbergen, verstaet die dinc;
 1810 Daer hij vant den borggreve Bouwyn,
 Ende van Assche den heere fin,
 Die hij vertrac syn gevaren,

- Ende sinen oem, den edel baren,
Den ryken hertoghe van Dueringen.
1815 Ende, als die hertoghe hoerde die dingen,
Seydij: 'Joncheere, laet u genoeghen:
God saelt noch al anders voegen.
Sijt blide: u viande sijn alle doet:
U saken selen noch teeren groet
1820 *Comen: wilt in vrouwen wesen!'

*Bl. 23, aarkant.

- Vanden keiser willic u lesen,
Die ontboet den sone syn,
Ende seidt hem, groet ende klein,
Hoe dat daer gevaeren was.
1825 Die jonge keiser, syt seker das,
Seide: 'Edel vader, prince coen,
Sy hebben ontfaen werc nae loen.
My verwondert al te seere
Dat u waere leet, vader heere,
1830 Dat Godevert minde die suster myn:
Hij es doch spiegel ende gryn
Van wapenen, boven alle riddaren,
Ende alle heeren exemplaren,
Die anteren der wapenen aert;
1835 Ende uten ryken, troyschen bogaert
Hier neder comen, in hoeghen moede;
Ende van des edels Karels bloede,
Die over prins was in kerstenhede.
Ghij wet wel sen ende reden,
1840 Hoe hem ontcracht es lant ende goet:
Waert in myn macht, des syt vroet,
Heer vader, alst in douwe sy,
Hij sou weder hebben, vrij,
Al Brabant, in goeder trouwen,
1845 Dat die van Aerdenen houwen,
Ende sinen vorders was ontgeven.'
Dus claech Henric, die deggen,

- Godeverde den edelen man.
 Soe dat die keiser weder began
 1850 Te mynnene den jongelinc,
 Ende vergaf hem alle dinc,
 Ende lieten volbringen den wille syn,
 Soe dat Godevert ende de maget ryn
 Eens worden, ende dat sy, sonder waen,
 1855 Van hem met kinde bleef bevaen,
 Dat hertoghe bleef, nae sinen vader,
 Als ghy selt hoeren, al gader.
 In dier tyt, dat Godevert
 Woende met den keiser weert,
 1860 Struweerden die Lombaerden Roemanyen;
 Ende sij hadden in harer partijen
 *Wel .iij. coningen sarresyn;

*Bl. 24, voorkant.

- Ende ontseiden, verstaet den fin,
 Den keiser, ende alle syn muegenthede.
 1865 Soe dat die keiser, dats warede,
 Daer segen sinen soene sant,
 Ende oec Godeverde van Brabant,
 Met meneghen prince, hoech van moede;
 Ende hem geloefde, die keiser goede,
 1870 Als hij quame weder, met sinen soene,
 Sou hy hem geven daer voer, te loene,
 Brabant ende Lotryke.
 Maer daer nae en sach die keiser ryke
 Sinen soene nemmermeer.
 1875 Want, inden stryt waeren die heeren
 Vanden saresinen gevaen,
 Ende geuert, wilt my verstaen,
 Int coenincryck van Ermenijen,
 Bij eender stat die Raeges heet,
 1880 Al daer Noels arke steet.
 Daer was die jonch keiser vercoren
 Ende van Brabant, hoegeboren,

- Die edel jongelinc Godevert,
Ghevangen, sy u vercleert,*
- 1885 *.iiij. jaer, verstaet mij wale,
Tot datse heer Olivier van Leefeldale
Verloste, die edel genoet;
Want uutten stryde die heere groet
Vloen alle .iiij., die met hem waeren*
- 1890 *Uut Brabant, nu hoer ter naere,
Assche, Orsmale ende die borchgrave
Van Bruessel, in dien dage,
Doen hy was den groeten stryt.
Ende sy quamen, sekerlyc,*
- 1895 *Alle .iiij. in Brabant,
Daer sy in rouwe, sy u becant,
Vonden den greve Henrick;
Want hij wel wiste hoe, in den stryt,
Die edel heeren waeren gevaen.*
- 1900 *Ende die drie, wilt verstaen,
Ridders alsoe droeve waeren,
Dat sij over see ghevaren
Syn, ter stat van Jherusalem,
- Daer doen was coninc, verstaet den sen,
- 1905 *Godevert, die heere van Boloen.
Ende van Leefeldale, dedel baroen,
Gheredem als .j. coeman,¹⁹⁰⁷
Met hernasschen, ende swoer dan
Dat hy en keerde nemmermeer¹⁹⁰⁹*
- 1910 *Hy en hae sinen joncheere
Vonden, levende ocht doet.
Ende tselve swoeren die heeren groet
Van Bruessele, van Leefeldale, Orsmale,*

*Bl. 24, aarkant.

1907 Hs. Ghereden als .j. coepman, met de -p- van *coepman* doorgehaald.
1909 Hs. Dat sy ...

- Dat sij alle .iiij. hielden wale,
 1915 Ghelyc dat ghij nae selt hoeren.
 Want van Lefdale, die heere vercoren.
 Voer soe langhe dat hij quam
 Buten Raeges, daer hy vernam
 Eenen torre in de zee staen.
- 1920 In .j. herberge voer hy saen,
 Buten der stat, die daer stont.¹⁹²¹
 Ende daer was, doe ic u cont,
 Die weert heymelic kerstin,
 Ende geboren, verstaet den fin,
- 1925 Uut Ingelant, ende hiet Sumaer;
 Ende hij was visscher daer
 Des coninx van Ermenien.
 Metten cortsten, dese weert seide
 Van Leefdale, den princier,
- 1930 Dat inden stryt .ij. prysonier
 Waeren gevaen ende daer bracht;
 Ende dat hise, dach ende nacht,
 Sprake, als hij woude, alle beide.
 Maer, hij en wiste gheen wareide
- 1935 Hoe sy hieten, ende wie sij waeren.
 Doen antwerdem dedel riddaer,
 Ocht hijse yet soude mogen spreken.
 Die weert antwerdem, haestelike:
 'Ja ghy!' Ende hy dedem an
- 1940 Cleder als .j. scepman,
 Ende vuerden, snachts, ten torre by.
 Ende doe sprac die ridder vrij
 Seghen die heeren, die hen saen
 Verkiden. Ende doen, wilt my verstaen,
- 1945 *Vuerdy hem, anderdaegs, hamer ende bilen,

*Bl. 25, voorkant.

1921 Hs. Buten der stant...

- Daer sij hem mede, tier wilen,
 Uut holpen, ende voeren uten lande, -
 Ende die wert mede, wilt verstanden.
 Ende quamen in .j. ander lant,
 1950 Daer orloghe was, sy u becant,
 Ende daer worden sy soudeniere;
 Ende voeren, metten coninc fiere,¹⁹⁵²
 In .j. stryt, daer Godefroit
 Van Brabant sloech den coninc doet,
 1955 Die segghen hem hielt batalie ende stryt.
 Maer die edel prince ryc,
 Godevert, die was gevaen
 Ende gelevert, wilt verstaen,
 Der coningen, wies man hy doet
 1960 Hadde; en sij dede den heere groet
 Leggen inden kerker steen.
 Ende die edel keiser reyn,
 Ende van Leefeldale, dedel genoet,
 Maecte jammer, herde groet,
 1965 Om den joncher Godevert.
 Maer, hem geloefde de coninc weert,
 Daer sy mede hadden gestreden,
 Dat hy den joncheere, hoech van seden,
 Costy, soude hulpen uten prisoene.
 1970 Ende den romschen keiser coene
 Ende den heere van Leefeldale
 Halp hij in kerstenheit, daar sy wale
 Ontfaan waeren, in eeren groet.
 Van Godeverde, den edelen genoet,
 1975 Wil ic u dichten, die bleef gevaen
 Byder coningen, wilt verstaan,
 Wies manne hy hadde in stride doet.
 Gorgoen hiet die vrouwe mengnoet,

1952 Hs. Metten confiere, z. 1966-1967.

- Die soe wert mynnende Godeverde,
 1980 Dat syt haeren raede vercleerde;
 Die haar riet dat sy name den man,
 *Woudij haeren Ternegan
- Gheloeven: hij waere vrome ende stout.
 Soe dat die vrouwe, mij onthout,
 1985 Den edelen heere leide te voeren,
 Dier nae niet woude hoeren,
 Maar doch nam hij, dien nacht, raet.
 Want inden kerker, mij verstaat,¹⁹⁸⁸
 Sat .j. pape ende twee kerstine,
 1990 Diet rieden den joncheere ryne.
 Soe, dat dede die jongelinc,
 Ende creech vander vrouwen .j. kint,
 Dies name dat was Braijfort,
 Daer ons al te propren recort
 1995 Af doet Jacop van Merlant.
 Hij scryft ons dat die joncheere vaellant
 Ontvoer der coningen, synder moeder,
 Als hij wiste, ende was vroeder,
 Wie dat hij was, die vader syn.
 2000 Ende voer soe langhe, dedel gryn,
 Dat hij quam int wout van Alexandrien,²⁰⁰¹
 Daer ermiten, in dien tyden,
 Sat van Assche her Henrick,
 Die de wapene jongelinge ryc
 2005 Verkinde ende sprac hem an.
 Soe vele seiden dedel man,
 Dat hy liet die cluse syn,
 Ende dede ane syn wapin,
 Als hij wiste dat leefde syn heere;
 2010 Ende ginc, met den joncheere,

*f^o Bl. 25, aarkant.

- 1988 Hs. Want in den raet kerker..., *raet* doorgehaald.
 2001 Hs. ... int dwout... Alexandrien-tyden. z. 4.

- Den wech die lach Jherusalem.
 Eenen eenhoren, verstaet den sen,
 Jaechde die joncheere int wout;
 Ende die eenhoren socht syn behout
 2015 Op .j. fonteyne, in eender maget scoet,
 Die, tusschen twee heeren groet,
 Daer sat, inder prayeryen;
 Ende was van Alexandrijen
 Vrouwe ende coninginne.
 2020 Ende dese heeren, wilt versinnen,
 Was heer Wernier van Orsmale
 Ende die borchgrave, verstaat mij wale,
 **Van Bruesselle, die sint was coninc*

*Bl. 26, voorkant

- Van Jherusalem, als men vint*
 2025 Ghescreven in die Cornike.
 Tusschen dese heeren de vrouwe ryke
 Sat, daer deenhoren hem daelde neder.
 Ende, doen Brayfaert die maget teder
 Sach, soe dedj hem ghenade.
 2030 Ende die heeren, hoech van daden,
 Verkinden die wapine.
 Ende van Assche, die heere fine,
 Verkinden die ghesellen beide,
 Soe dat hij hem die wareyt seide,
 2035 Wie hij was, die jonghelinc,
 Daer sij af wisten cleer die dinc,
 Ende waeren in weghe te zoeken hem.
 Dus keerden sij te Jherusalem,
 Daer hen die coninc wel ontfinc,²⁰³⁹
 2040 Want hy hem nae, die jonghelinc,²⁰⁴⁰
 Bestont, ende deden dopen kerstyn.

2039 Hs. ... welc ontfinc.

2040 Hs. ... den jonghelinc, *den* doorghaald en *die* erboven gezet.

- Godevert, nae den vader syn,
 Was hij geheten, ende die maget ryke²⁰⁴³
 Van Alexandrien, die suverlike,
 2045 Soe trouden, ende wert coninc.
 Ende namaels, dats ware dinc,
 Wert hij coninc van landen drie.
 Sijn leven te male, geloves mye,
 En soudic u niet scriven al
 2050 In een half jaer, groet ende smal,
 Ghelijc als ic vant gedicht.
 Want syn edele siele verlicht
 Es, in hemels compaensie;
 Want hij marteere, sonder side, -^{2053, 2054}
 2055 Sterf, ende hermite, in Bulger wout.
 Daer die payene den coninc stout
 Vonden, doen Jherusalem was verloren.
 Den lichame heren vercoren
 Wert verheven int cloester, daer na,
 2060 Daer sente Marie van Egipciaca
 Verheven es, met groeter eeren.
 Nu wil ic op sinen vader keeren,
 *Den edel prince metten baerde.

*Bl. 26, aarkant.

- Als hij .ij. jaer, nae coninx aerde,
 2065 Gheregeert hadde synder vrouwen palen,
 Nam hy gout, selver, verstaet myn tale,
 Peerlen, gesteinte ende groten scat,
 Ende toech Jherusalem, ter stat,
 Daer coninc was syn neve Godefroit,
 2070 Die hem ontfinc met eeren groet.
 Ende gaf *hem rikelecste juweel,*
Dat inder werelt al geheel
Es, ende dat es warede:

2043 Hs. ...ende van lotryke. z. 2026, 2028.
 2053, compaensie: side. z. 4.
 2054

- Want men tAntwerpen, in de stede,
 2075 Alle dagen sien mach, sits gewesse.
 Ende dats dat weerde Besnidenesse,
 Dat, op den heiligen jaers dach,
 Ons heeren was gesneden af.²⁰⁷⁸
 Ende dat juweel, wilt verstaen,
 2080 Gaf hij den selven capellaen
 Die hy inden kerker vant.
 Want geboren uut Brabant
 Soe was die pape, verstaet den sen;
 Ende die bracht tAntwerpen,
 2085 Daer ment sien mach, dagelyke.
 Ende van Brabant die heere ryke
 Nam orlof aen den heere vrome,
 Ende voer van daar te Roeme.
 Toten paus, verstaet die dinc,
 2090 Daer hij absolusie ontfinc
 Vanden paus, onsen eertschen vader.
 Want hij vant daer die heeren te gader.
 Metten jongen keiser Henrick,
 Dien men daer croende, op dien tyt.
 2095 Want syn vader die was doet,
 Ende Henrick ontfinc, met eeren groet,
 Den edel prince Godevaerde,
 Ende quam met hem, met groeter weerde,
 Hier neder, te Worms, op den Ryn,
 2100 Ende hij ontboet der suster syn
 Die te Lovene woende, in Brabant.
 Want, doen die greve, sy u becant,
 *Van Loevene was comen van live ter doet,

 Ontboden van Brabant de heeren groet
 2105 De edele vrouwe, ende haeren soene,²¹⁰⁵

*Bl. 27, voorkant.

2078 Hs. ... Was s gesneden af, s doorgehaald.
 2105 Hs., Den edele vrouwe... de n van den doorgehaald, van den roodmerker.

- Die sij vanden prince vrome
 Begort hadde, doen hy toech ewege:
 Dese edele bloeme, reyn van leven
 Ontboet hij te comen te hem.
- 2110 Die blide was, doen sy den sen
 Verstont, dat comen was haer heere;
 Ende toech der wert, met groeter eeren,
 Ende met haer alle die baenroene ryke,²¹¹³
 Die Brabant regeerden, op dien tyde,
- 2115 Ende menech ander ridder ende knecht,
 Ende reden te Worms weert, slecht.
 Daer sy met eeren waeren ontfaen
 Vanden keiser, wilt verstaen,
 Ende vanden prince Godeverde,
- 2120 Diese nam, met groeter weerde,
 Vriendelyc inden erm syn,
 Ende sinen soene, den joncher klein,
 Ende daer nae alle die brabansoene.
 Ende Godevert, die heere coene,
- 2125 Troude die edel vrouwe Sophie,
 Bij wille des edels keisers vrije,
 Dies hem onde boven alle man:
 Ende gaf hem, onder sinen ban,
 Al Brabant ende Lotryke,
- 2130 *Ende maecten weder, geheellike,
 Gheweldich hertoge der brabansoene.*
 Ende Godevert, die prince coene,
 Loet weder den scilt van selver claer,
 Met den leeuwe van goude, dats waer,
- 2135 Welc was van Lotryke die wapin.
 Ende die romsche keiser fyn -
 Quam met hem in Brabant,
 Daer Godevert, sy u becant,

2113 Hs. Ende met haer alle die baenroene.

*Ontboet alle die baroene ryke,²¹³⁹

*Bl. 27, aarkant.

- 2140 Die haer goet, te dien tyden,
 Van hem sculdich te houden waeren,
 Diet gheerne daden ende blide waeren,²¹⁴¹⁻²¹⁴²
 Ende quament al blidelyc ontfaen,
 Haer goet ende leen, wilt mij verstaen.
- 2145 *Maer van Grymberghen heer Aernout*
En woude den edel hertoghe stout
Over heere ontfaen, noch kennen.
 Dies de keiser, te Hafflegem binnen
 Toech liggen, in die abdie,
- 2150 Ende ontboet, geloves mije,
 Den heere van Grymbergen te hem.
 Die den keyser, verstaet den sen,
Sant sinen soene, heer Wouter Berthout,
 Die den keiser seide, onthout,
- 2155 Dat syn vader lant noch goet
 Van nijemen sculdich .j. voet
 Te houdene waere, over waerhede,
Dan, tusschen Grymbergen ende Brussel, de stede,
Die strate: die soe waer hij
- 2160 *Sculdich van den keiser vrij*
Te houdene; dat kindij voer recht,
 Maer anders niet. Doen seide slecht
 Die keiser, dat waer syn begeeren, -
 Want hij hadde hoeren seggen, cleere,
- 2165 Dat hyt sculdich te doene waere,
 Ende hadde gedaen over .m. jaere.
 Maer, wat seide die keiser ryke,

2139 Hs ontboet alle die baroene, z. 2113. Bij beide rijmreken heeft de schrijver getwijfeld of hij *baenroene* of *baeroene* schrijven zou. Op rr 2113 heeft hij van de *-r-* eene *-n-* willen maken, en 't rijm vergeten!
~~2142~~ vrgl. 2379-2380.

- Hij en cost daer toe, sekerlike,
 Die Grymbercheeren niet gebringen,
 2170 Dat sy dlant oft goet ontfingen
 Vanden hertoghe met den baerde;
 Maer alsoe spiteghe, hoeghe waerde
 Sprac bey vader ende soene,
 Dat Henric, die keiser vrome,
 2175 Liet sinen swager .v^c. platen,
 Ende reet henen, synder straten.
 Ende van Brabant die hertoghe
 Ghinch houden veede ende oerloghe
 *Seghen die Grijmberchsche genoet,
- 2180 Die van magen waeren groet,
 Edel, ontsien, rijck van goede.
*Want' dlant van Grymbergen, wilt bevroeden,*²¹⁸²
Ghinc van Bruessel by Antwerpen,
Ende van Rumst, verstaet den sen,
- 2185 *Tot biden lande van Oerschot,*
Ende Mechelen, dat ryke slot,
Stont midden in haer lant;
 Menech ridder ende sergant
 Hilden van hem lant ende goet.
- 2190 Maer die hertoghe, hoeghemoet,
 Van Brabant was te mechtech hem;²¹⁹¹
 Ende hiltse soe cort, verstaet den sen,
 Dat sy al omme moesten wijken.
 Nochtan hildent die heeren ryke
- 2195 Wel .xij. jaer dorloghe groet.
 Ende doen moeste Godevert metter doet
 Betalen der natueren scout,
 Als hy Brabant, wel onthout,

*Bl. 28, voorkant

2182 Hs ... bevroe.

2191 Hs ... mechter hem.

- Regeert hadde .xiiiij. jaer.
 2200 Met groeten rouwe, dat es waer,
 Was hij begraven te Hafflighem,
 Ende men screef doen, ic seker ben,
 .Xj^c. ende .xl. mede.
 God geve synder sielen vrede!
 2205 EENEN soene dat hij liet,
 Die oic met name hiet
Godevert, sy u becant;
 Ende hadde des greven van Vlaendren lant
 Suster ghetrouw te wive.²²⁰⁹
 2210 Ende hij aenveerde, met vromen live,
 Doerloghe segen die Grymberschen heeren.
Een casteel, verstaet myn leeren,
Stont tusschen Vilvoerden ende Eppegem:
Hiet Nettelaer, verstaet den sen;
 2215 *Dat werp die hertoghe inden gront.*
Ende die van Grymbergen, ic doe u conl,
Wonnen Vilvoerden casteel rijke,
 Ende meneghen stryt, der gelike.
 Ende die vrome Brabansoene,
 2220 Tot voer Bruessel, verstaet den soene,
 *Haelden sy roef ende sloegen liede.

*Bl. 28, aarkant.

- Ende die brabanters, verstaet bedieden, -
 Sloeghens ende vinghense, der gelike,
 Ende beerden Mechelen ave, tier tyt,^{2223, 2224}
 2225 Ende daden Grymbergen menegen noet.
 Maer den casteel was soe groet,
 Ende soe sterck, ende soe vast,
 Dat sij des hertogen last
 Niet ontsagen, al quam hire voeren.

2209 Hs ... ghetrouw d te wive, de *d* onvoltrokken.
 2223, 2224 Hs. ... gelike: lijt. z. 4.

- 2230 Ende menegen prince, hoegeboeren,
Bestonden den heeren fyn,
Uut Vranckeryke ende van op den Ryn,
Ende bleven hem ridderlike by.
Maer die hertoge, hoeghe ende vrij,
- 2235 Souts hem hebben te vele gemaect,
En hadden die doet niet ontscaect
Doen hy Brabant hadde geregeert
Vier dalf jaer, als ons die Cornike leert.
Ende men screef, doen hy versciet,
- 2240 .Xj^c. ende .xliij., verstaet bediet,
Ende hy was, met groeter haven,
Te Loven, sente Peters, begraven.
EENEN soen liet hij hem naer,
Die noch niet out en was .j. jaer,
- 2245 Ende hiet met *name Godevaert.*
Ende dese edele joncheere weert
Coesen die baenrotsen hoegeboren,
Int lant van Brabant, .iiij. momboren.
Deen was van Diest, dedel heere;
- 2250 *Die ander was .j. ridder vol eeren,*
Ende hiet heer Aert van Crayenem;
Die derde hiet, verstaet den sen,
Van Bierbeke, mijn heer her Jan,
Die soe was van Wemmele heere;
- 2255 *Ende die edel prince, dats noch meere,*
Van Wesemale, heer Gheraert,
Die, als maerscalc ende rewaert,
Den .iiij. bleef ridderlijc by.
Ende dese mombours, geloves mije,
- 2260 Vergeedert dlant van Brabant,
Te Bruessel binnen, sy u becant:
Baenrotsen, ridders ende knapen,
Ende claechden, in derliker spraken,
*Die fortse, die cracht, die overdaet

*Bl. 29, voorkant

- 2265 Die sy den lande, my verstaet,
 Daden, die Grymbersche heeren;
 Ende dat sy ont erven ende onteeren
 Haeren gherechten joncheere wouden.
Her Godevert, die heere bouwe,
- 2270 *Van Gaesbeke, sprac daer voere*
 Ende seide: 'Mij docht goet ter core,
 Dat men, al doer lant, gebiede
 Her vaert, onder die liede²²⁷³
 Die out waeren boven .xviiij. jaeren
- 2275 Ende onder de .lx., hoert verclaeren;
 Ende quamen, tenen voernoemde tyde,
 Ende belyden, aen alle side,
 Grijmbergen sterke slot,
 Ende vingen ende sloegen die daer op
- 2280 Waeren, ocht bleven daer, voer doet![?]
 Dit consenteerden sy, klein ende groet,
 Ende vergeerden groet heercraecht,
 Ende beleiden, met haerer macht,
 Grymbergen, met menegen man.
- 2285 Die uut quamen, hout u daer an,²²⁸⁵
 Segen die vrome brabantsoene,
 Ende vochten als lyoene,
 Tot dat se sciet die doncker nacht,
 Want meugende ende groet haer cracht
- 2290 Was, met den grymberschen heeren.
 Dies die brabanters keeren
 Moesten achter, segen haeren danck;
 Want met doeden erde ende lant
 Was bespreijt, aen alle side, tien tyde,

2273 Hs ... Her waert...

2285 Hs ... hout da u daer an; *da*, dat maer de helft van eene *a* en heeft doorgehaald.

- 2295 Dies en bestant, in beiden syden,
 Ghenomen was, van .iiij. dagen,
 Omdat men die doede soude graven,
 Alsoet dede. Ende die brabansoene
 Sonden ane den greve coene
- 2300 Van Vlaendren, die prince weerde,
 Twee synder mombours, dat hy Godeverde,
 Sinen jonge neve, stonde by.
 Ende die vleemsche greve vry
 *Sant hem .viiij. baenrotsen, dats waerhede,
- 2305 Ende .v^c. platen mede.
 Ende dese heere, vroem ende groet,
 Bleven voer Grymbergen alle doet,
 In .j. stryt, ende oic die bloeme
 Vanden grymberschen heeren coene.
- 2310 Ende moesten, by fynder noede,
 Bestant nemen, om huer doede
 Te gravene. Ende, in der nacht,
 Reet over velt ende gracht
Die vroeme heer Aert van Crayenem,
- 2315 Tot binnen Ghent, verstaet den sen,
 Ende claechde den greve sinen noet; -
 Die hem soercoers, klein noch groet,
 En woude, te dien tyden, doen,
 Hij en moeste den greve coen
- 2320 Gheloven, hulden ende sweeren,
 Dat hy Godeverde, den joncheere,
 Als hy waer comen tsinen jaeren,
 Tot hem soude bringen, hoerter naer,
 Ende van hem doen lant ende goet
- 2325 Ontfaen. Ende die ridder vroet
 Reet weder int heer
 Ende bespraecs hem metten heeren,
 Diet consenteerden, doer den noet.
 Ende die edel momboers oec

*Bl. 29, aarkant.

- 2330 *Ontboden den joncheere Godeverde,
Ende hinghenen, met groeter weerden,
Met guldenen ketenen, aen j. boem,
Om dats sine viande souden goem*²³³³
Nemen, ende hem dies scamen,
- 2335 Dat sij den hertoghe, jonc van lichame,
Souden nemen lant ende goet;
Ende dat sys te bat ghemoet,
Die brabanters, wesen souden,
Ende haren heere hulpen behouden²³³⁹
- 2340 Lant ende goet. Alsoe sy deden,
Want die Grymbersche muegentede
*Bleef daer inden velde doet;
- Ende menech lansheere groet,
Uut Vranckeryke ende van op den Ryn,
- 2345 Selve van Grymbergen die heere fyn,
Die vroeme prince heer Aernout,
Ende alle de ridderen ende knechten stout,
Die leens manne te Grymbergen waeren:
Van Massenhoven, die edele baeren;
- 2350 *Ende van Oyenbruggen, die heeren;
Assche ende Ophem, dats noch meer,
Wilre, Coenincxloe, Epegem,
Huenbeke, ende die van der Tommen,
Ende die vander Wesenhaghen,*
- 2355 Dese bleven inden velde verslagen,
Bij heer Aerde, haeren gerechten heere.²³⁵⁶
Ende her Wouter Berthout, ende nyement meer,
Bleef daer te live, van prinsieren,
Die wapen roc droegen ocht banieren,

*Bl. 30, voorkant.

- 2333 Hs ... goem souden ... z. 4.
2339 Hs ... haeren ... heeren ... de -n- van *heeren* doorgehaald.
2356 Hs ... haeren gerechten heeren, de -n- van *heer en* doorgehaald.

- 2360 Vonden, inden velde groene.
 Ende dese heer Wouter, die was soene
 Heer Aerts, van Grymbergen, des edels heeren,
 Die, in soe ridderliker eeren,²³⁶³
 Dorloghe hilden, sonder vaer,²³⁶⁴
- 2365 Seghen die hertoghen, .xvij. jaer.
 Dat scade was, ende jammerhede,
 Dat die ridderlike lede
 Daer alsoe bleven doet,
 Die vander wapenen bloem ende hoet
- 2370 Al doen waeren, in reynen gronde!
 Eij lasen! hoe letter, te desen stonden,
 Vint men nu heeren ocht princieren,
 Die wapen roc dragen ocht banieren,
 Vanden voerghen heeren,
- 2375 Dier men ewelic, in eeren,
 *Mach dichten ende vermanen!

*Bl. 30, aarkant.

- Ende die brabanters inder banen
 Al meest bleven doet:
Van Simpoel, de heere groet,
- 2380 *Ende van Namen, die heere groet;*²³⁷⁹⁻²³⁸⁰
Ende vanden hertogen mombours drie;
 Ende .vij. baenrotsen, hoert nae mijne,
 Uut Vlaendren, hoerter naer:
Axsele, Massemin, Scoers, Boelaer,
- 2385 *Erps, Maldegem, Winendale:*
 Ende wel .vij^c. platen wale,
 Die hij hem sant, onder voer ende naer,
 Die *heere van Somerghem*, dats waer,
 Bleef daer te live, ende nijement meer,
- 2390 Vanden edelen vleemschen heeren,

2363 Hs. Die in soe in ridderliker eeren.
 2364 Hs. ... sonder waer. z. 1029, 2491.
 2379-2380 Vrgl. 2141-2142.

- Die hy sinen neve sant.
 Ende die heere van Brabant,
 Die daer te live bleven, inden stryt,
 Dier letter waren, tier tyt,
 2395 *Vuerden te Bruessel haeren joncheere;*
Ende den edelen ridder; vol eeren,
Ghevaen, her Wouter Berthout.
 Ende, als die hertoghe was out
 .Xvij. jaer, ocht daer omtrent,
 2400 Ontboeten die greve te Gent,
 Syn oem, ende vrechde hem claer,
 Hoe dat hij met hem woude vaeren
 Ende syn mombours quiten.
 Doen seide die jonghe hertoghe ryke:
 2405 ‘Greve oem, heere van Vlaendren lant,
 Die saken syn mij wel becant,
 Ende die geloften, clein ende groet;
 Ic bidde den Heere, die syn doet
 Aen cruce sterf, uut rechter minnen,
 2410 Dat hij der heeren siele wilt bringen
 *Bij hem, in deuweghe glorie,

*Bl. 31, voorkant

- Die, in die bitterlike mortorie,
 Om minen wille, doet syn bleven.
 Greve oem, ic wil u antwerdt geven:
 2415 Reden waert, maer en mach niet syn,
 Dat enich hertoghe, verstaet den fyn,
 Van greve mach houden leen oft lant:
 Dies, nemt hier minen scerpen brant,
 Ende slaet mij vanden buke thoet,
 2420 Ende scelt quite dedel heeren groet,
 Myn mombours, des bid ic u seere!²⁴²¹
 Van Vlaendren, de edel heere

2421 Hs. ... mombours d bid ic... de *d* vóór *bid* is half voltrokken.

- Braken die tranen uten oegen,
Doen hij, inden jonghelinc hoegen,
2425 Sach den edelen hoeghen moet;
Ende scout hem quite, des syt vroet,
Die gelofte, ende die mombours mede.
Ende maechten .j. eendrechtichede
Tusschen beide haer landen, wilt verstaen;
2430 Ende dat sij gelt souden slaen, -
Ghemunt met haerer beider wapine;
Ende deen dander die palen sine
Souden hulpen houden ende vrijen.
Noch sou men in die lande beide
2435 Daer af privilegien vinden
Dies hem te soeken woude bewinden.²⁴³⁶
*Die hertoghe keerde in Brabant,
Ende ontboet voer hem, sy u becant,
Van Grymbergen, den joncheere Geraert,*
2440 *Die heer Wouter Berthout, sy u verclaert,
Syn brueder, voer hem te ghisel liet,
Doen hy uut Brabant van hem sciet,
Ende toech te Jherusalem.
Ende gaf hem daer om, verstaet den sen,*
2445 **Van Grymberghen leen ende lant,*
- Ende alle den jonxten, sy u becant,
Die euwelic nae hem souden comen,
Om dat her Wouter den jonghelinc vrome,
Sinen brueder in ghevanckenisse liet.*
2450 *Noch eest daer trecht, verstaet bediet,
Ende sal syn euwelike.
Ende oic dede die hertoghe ryke
Te Grymbergen slechten casteel ende sale; -
Enden den cloester, verstaet mij wale,*

*Bl. 31, aarkant.

2436 Hs ... te b soeken... de b met opzet gedempt, en der volgender s- ingelijfd.

- 2455 *Die doen was, van reghulieren,
Dedij wisselen ende vertieren,
Ende stelde daer doerdene Prijmoistreit.*
Daer nae regeerdij, als prince ryc,
Brabant wel .xliij. jaer.
- 2460 Ende men screef doen, dats waer,
.Xj^c. ende .lxxxvj. mede.
Te Loevene, met groeter jammerhede,
Sente Peters, was hij begraven,
Eerlyc, met groeter haven.
- 2465 SYN soene, die hertoghe Henrick,
Die Brabant na hem ghehelic
Besat, in edelder, vromer aert.
Ende dese loet weder, sy u verclaert,
Die edel wapen, die Kaerle die baroen,
- 2470 Voer Goeds geboerte, als prince coen,
In Brabant uut Grieken bracht;
Ende die den prince van groeter cracht,
Van Troyen droeghen, in haeren tyt,
Want hy uten geslechten ryc -
- 2475 Van Troyen was comen ende geboren.
Want, doen tryke pryel, vercoren,
Van Troyen, was gedestruert,
Ende Hector, die ridderlyc prince apeert,
Moeste laten syn edel lyf,
- 2480 Vloen uut Troyen, als ons maect wys
Die edelste prince der werelt ront,
Ende stichten des lande, als ic u cont
Ghemaect hebbe, in vrayen ryme.
Dies Kaerle die rike wapine
- 2485 Van Troyen loet: den guldenen lijoen,
In sabel swert, als prince coen,
*Dier Hector twee dragende was, rampant.²⁴⁸⁷

*Bl. 32, voorkant.

2487 Hs ... rampan, 't hoekske van 't blad, daar de -t op stond van *rampant*, is afgesleten.

- Dese edel wapene loet van Brabant
 Weder, die hertoghe Henric.
- 2490 Ende, als hy Brabant, als heere ryc,
 Gheregeert hadde .xvj. jaer,
 Street hij, als prince sonder vaer,²⁴⁹²
 Seghen den greve van Hollant,
 Ende seghen den edelen greve vaellant
- 2495 Van Gelre, die hij beide vinc,
 Ende meneghen prince, verstaet die dinc,
 Baenrotsen, ridders ende knapen;
 Soe vele banieren ende scilde van wapen,
 Dat het onghetellic waer.
- 2500 Ende men screef doen ons heeren jaer
 .M. .ij^c. ende twee mede.
 Ende hy was oic, dats warhede,
 Capetain, over die wilde mere,²⁵⁰²⁻²⁵⁰³
 Van al te male den kerstenen heere.
- 2505 Ende capetain was hij oic mede
 Van Ludick, der stat. In vromichede
 Regeerdij syn ridderlike lyf:
 Coene, vrome, gheduchte, edel ende wys,
 Soe was hij, inder natueren;
- 2510 Seech, selich oic, in alder ueren,
 In alle stride, soe was hij;
 Rechtveerdich oic was hy daer by,
 Ende vreesde Gode, wat hy dede.
Dies hem die paus, dats waerhede,
- 2515 *Den naem gaf 'der heiliger kerken sone,'*
 Ende dedem laden, als prince vrome,
 Cruijsvaert; ende absolveerden mede,
 Ende alle die ghene die hem stede

2492 Hs. ... sonder waer. z. 1029, 2364.

~~2505~~ Hs. Tusschen die twee rijmreken staat: *Capetain was hij oic mede*, doorgehaald van den roodmerker. z. 2505.

- Van Randen Roede hulpen slechten. -*
 2520 Groete lansheeren, ridders ende knechte
 Loeden crucen, metten hertoge,
 Recht ocht dedel heeren hoege
 Ghetrocken hadden op Sarresine.
 Want van Randenroe die venine,
 2525 Die felle heeren ende die liede,
 Gingen omme, hoerd ic bedieden,
 Metter vulder, stinkende sonden,
 Die nijement sculdich es te vermonden;²⁵²⁸
 Ende hieten ketters, als was waer.
 2530 Biden edelen hertoge was daer
 *Een geslechte, van Bruessel geboren,

*Bl. 32, aarkant.

- Die eere ende prys, als ghy muecht hoeren,
 Minden boven selver ende gout;
 Soe dat sy, als liede stout,*
 2535 *Die ijerste waeren, wilt versinnen,
 Die te Randenroe clommen binnen,
 Ende stakender uut teeken haerrer banieren.
 Dies se daer om die hertoge fiere
 Hiet 'werde geslechte,' verstaet de fin,*
 2540 *Ende gaf hem van Randen Roe die wapin
 Te dragen, ende haer naecomelinge.
 Ende die hertoghe, verstaet die dingen,
 Dede Rande Rode worpen inden gront.
 Ende men screef, tier stont,*
 2545 *.M. .cc. .xxx. ende .iiij.
 Daer nae regeerdy, als prince fiere,
 Brabant een jaer, al rive,
 Ende hij versciet van desen live
 Te Coelene, int carnasioen*
 2550 *Ons heeren, Jhesus, Marien soen,*

2528 Hs. Die, enz., d.i. Die men sculdich es nije (nooit) te vermonden.

- .Xij^c. ende .xxxv. mede.
 Te Lovene, met groeter jammerhede,
 Sente Peters, was hij begraven,
 Onder .j. tomme, ryc van haven. -
 2555 Ende hy regeerde, dat es waer,
 Brabant .xlix. jaer.
 EENEN sone dat hy liet,
 Die de hoege, moedeghe Heinric hiet,
 Ende die in eeren, als prince coen,
 2560 Droech, int sabel, den guldenen lioen.
 Dese edele hertoghe was seer benyt
 Vanden Ryn heeren, tier tyt,
 Om dat syn vader te nieute bracht
 Van Randenroe felle geslecht,
 2565 Ende den gelderschen greve vinc,
 Ende die maeslanders, verstaet die dinc,
 Dat hem alle torende seere.
 Te Dalem woende doen .j. heere,
 Die den heeren beide bestond
 2570 Ende ontseide, doe ic u cont,
 Den anderen hertoge Henric,
 Met meneghen lans heeren, tier tyt.
 Maer die edel brabansche hertoghe
 Toech over Mase, met moede hoeghe,
 2575 Ende stichte roef ende brant
 Al omme, in synder viande lant,
 Ende wan dlant van Dalem,²⁵⁷⁷
 Dat sy noch hebben, ic seker ben,
 Die edel heeren der brabansoene.
 2580 Die paus sant hem die romsche croene,
 *Die men hem blidelic sach ontfaen;

Maer hy gafse, wilt verstaen,

*Bl. 33, voorkant.

2577 Hs. Ende want.

- Grave Floreise, van Hollant,
Sinder suster sone, sy u becant;
- 2585 Ende croenden tAken, met werdichede;
Ende maecten keiser in Roeme mede,
In spite al der vianden sin:
Haddj mogen, in ennegem termijn,
Langer leven dan hy dede,
- 2590 Hy hadde noch wonder in kerstenhede,
Met synder vromer hant, gedaen;
Want, in synder herten was gestaen
Alle die dade der vorders syn.
Recht als een mensche syn aanschyn
- 2595 In .j. spieghel in hem siet,
Alsoe sach hij, verstaet bediet,
In synder muedeger herten groet,
Alle die dade der heeren doet,
Daer hij af comen was ende geboren.
- 2600 Niemen ter werelt, nu wilt hoeren,
En mochten verhoeverdiden,
Van peerden, van oersse noch van gesmide.
In wat hove dat hy quam,
In alle plaetsen dat hij wan²⁶⁰⁴
- 2605 Den danc, met sweerde ocht metten spere,
Ende, wat hy wan, dedelheere,²⁶⁰⁶
Gaf hy al ridders ende scilt knapen.
Die hirrauden, verstaet die sake,
Gaf hij cleder, manicle ende gelt.
- 2610 Dies alle heeren den jongen helt
Hieten de hoechmoedich Henrick.
Brabant regeerdy, sekerlic,
.Xij. Jaer. Ende men screef claer
.Xij^c. ende .xlvij. jaer.

2604 Hs. want.

2606 Hs. want.

- 2615 Te Viler, sy u becant,
 Was hij begraven, int wals Brabant.
 SYN sone hiet oic Henric.
 Die saechtmoedich, in sinen tyt.
 Goet vruchtich, edel, reijn van moede,
 2620 Soe was die edel prince goede.
 Van sabele droech hy den scilt,
 Metten libaerde van goude, wilt,
 *Alsoe hy droech, die vader sijn.

*Bl. 33, aarkant.

- Een edel vrouwe, in deuchden ryn,
 2625 Troudj *te wive, syt seker das,*
Die hertoghen dochter was
Van Bourgonignen: hiet Alyt.
Dese edel hertoghe Henric,
Ende syn vrouwe, die bloem van eeren,
 2630 □ *Stichten den cloester, ten predekeren,*
Te Lovene; ende oic den cloester mede,
TOuwerghem, dats waerede.
 Vier kinder hadden sy te samen:
Drij sonen waerent, die van namen
 2635 Alsus hieten, hoert mijan:
Henric, Godevert ende Jan.
Die dochter hiet Marie, ende hadde getrout
Philips, den edelen coninc stout
 Van Vranckeryke, des syt vroet.
 2640 Ende Henric, die hertoge goet,
 Regeerde Brabant, dat es waer,
 Omtrent die werde van. .xij. Jaer.
 Ende men screef *.M. ende .ij^c.*
 Ende *.lxij.*, wie dats wondert,
 2645 Doen hij sterf, die edel heere
Te Lovene wert hij, ten Predekeeren,
Eerlyc, met groeter haeven,
Onder een rike tomme begraven. -
 Doen bleef dlant, op dien tyt,

- 2650 Sinen ousten soene Henrick.
 Maer hy hadde, aen sinen lichame,
 Selke plaghe ende selke mesquame,
 Dat hire niet en dochte touwe,
 Dies syn wyf, die edel vrouwe,
 2655 Met rade van haeren hoegen magen,
 Hem daden dlant gheheel op dragen
 Sinen brueder, den jonghen Jan. -
 Ende Henrick, die goede man,
 Voer in Bourgomdien, daer hy starf
 2660 In een abdie, daer hij verwerf
 Hemelryc, metten leven syn.
 Ende Godevert, verstaet den fyn,
 Sterf inden stryt te Corteryc,
 Daer dedele bloeme van Vranckerijc
 2665 *Inden velde blef verslaghen.

*Bl. 34, voorkant. (Hs. 33)

- Doen sij gheschiede, die sware plaghe,
 Voer Corterijc, screef men .m.ccc.
 Ende .ij., wie dats wondert,
 Op sente Benedictus dach.
 2670 Nu wil ic u doen ghewach
 Vander vrouwen, der hertoginnen,
 Die in Brabant, wilt versinnen,
 Bleef by Janne, haeren sone.
Twee edele baenrotsen vrome
 2675 *Hulpen haer Brabant regeren,*
 Ende haeren sone, den jongen heere:
Deen was van Mechelen, heer Bertbout,
Dander van Perweijs, die heere stout.
 Dies in Brabant, geloves mijne,
 2680 Te dien tiden resen .ij. partien:
 Deen was die heere van Rotselaer;
 Ende van Boutershem, dat es waer,
 Die edel ridder, vrome ende stout.
 Dese gecregen selc ghewout,

- 2685 Binnen Lovene, der ryker stede,
 Dat sy deen dander, dats warede,
 Daer uut hielden, langen tyt.
 Want den Colvenere, sekerlic,²⁶⁸⁸
 Bleef by van Rotsenlaer, den heere;
- 2690 Ende by den ridderliken heere
 Van Boutersem bleef den Blanckaert.
 Meneghen wonderliken aert
 Sach men in Brabant, in dien tyden,
 Dat hertoge Jan, die prince vrije,
- 2695 Nae derhant bracht in vreden.²⁶⁹⁵
 Want in hoeger vromecheden,
 Soe wies hy op, die vrom jongelinc,
 Als ic u, in clarer dinc,
 Sal noch dichten ende scriven. -
- 2700 Syn bloeme moeder, die reijn van live,
 Regeerde, nae haers heeren doet,
 .xj. jaer Brabant, in eeren groet.
 Ende men screef doen jaer ons heeren,
 Doen sy te lovene, ten predekeren,
- 2705 Was begreven, .mij^c .lxx. ende .ijj.²⁷⁰⁵
 Ende *therte der edelder vrouwen vrije*
Wert begraven tOuwerghem,
Inden cloester, ic seker ben.
 *Haer sone, die edel jonge Jan,²⁷⁰⁹
- 2710 Quam menech groet orloge an,
 Beide over Maese ende over Ryn.
 Een sterc kasteel, verstaet den fyn,

*Bl. 34, aarkant. (Hs. 33)

- 2688 Hs. ... Want den coelenere...
- 2695 Hs. ... bracht in bra vreden, *bra*, dat ging stafrijmen met *bracht*, doorgehaald. z. 10.
- 2705 Hs. Ende th was begreven... *Ende th* doorgehaald. z. 2706.
- 2709 Hs. Daer sone., de geroodmerkte **D** van *Daer*, met zwarte nte, doorgehaald; op den rand staat eene enkele *h*. z. 890.

- Stont boven Coelene, hiet *Woerenc*,
 Daer roevers ende ruters, ic do u cont,
 2715 Op laeghen, ende niemen en lieten niet.
 Soe dat daer omme, verstaet bediet,
 Die rinsche heeren, ende van Maeslande,
 Ontboden den hertoch van Brabant,²⁷¹⁷⁻²⁷¹⁸
 Bij raede van Coelene, der stede,
 2720 Ende vanden bisscop, ende daer toe mede,
 Van die van Aken, ende alle dlant.
 Soe dat die hertoghe van Brabant
 Ter hoeger, ryker dachvaert reet;
 Ende met hem, sekerlec,
 2725 Van Simpoel, die greve goet,
 Die nemmer liede, des syt vroet,
 Dan syn huijs ghesinde en hadde.
 Te deser dachvaert, hoerter nae,
 Soe quam die hertoghe ende die greve;
 2730 Daer ghecroeden ende gheheven
 Wert van menegerande sake.
 Ende altoes quam, in spiteger spraken,
 Haeren sen ende meijninghe
 Op die oude dade ende dinghen,
 2735 Die syn vorders hadden gedaen.
 Ende, alsoe die hertoghe hoerde slaen
 Selke scermslaghe, te hem waert,
 Antwerde die hertoghe, van hoeger aert,
 Dat hij daer comen waer, tien tyden,
 2740 Om des keisers strate te vrijen,²⁷⁴⁰
 Dat die coepman ende, oec meere,
 Die pelgeremme varen ende keeren
 Souden moghen, daer sy wouden;
 Ende om dat men dat roefhuijs soude

~~2717~~2718 Hs. Maeslande: Brabant. z. 4.

2740 Hs. ... om des keiseyrs... de -y- van *keiseyrs* doorgehaald.

- 2745 Worpen neder, dat hiet Woerenc;
 Ende, wouts hem iemen inde stont
 Bij bliven, daer waer hy toe bereet.
 Maer selke worde niet gheseet
 En dochten, al sij brachten voert;
- 2750 Want, met spraken noch met woert,
 En mocht hij niet syn verveert:
 Hij hadde noch erm, scilt ende sweert,
 *Alsoe wel als syn over ouder vader,
- Ocht syn ouder vader, beyde gader,
- 2755 Die Randenroe slechten en Dalem wonnen.²⁷⁵⁵
 Ende, woudem God der eeren onnen,
 Hij soude Woerenc alsoe begaeden,
 Ende die roevers, valsch ende quade,
 Nae verdiente, gheven loen.
- 2760 Want hij vanden keiser van Roeme
 Dies hadde macht ende muegenthede:
 Want die keiser, in syn scede,
 Hem over gat al syn geweld.
 Ende dat hy dlant ende leen hielt
- 2765 Vanden keiser, ende ontfinc,
 Aen syn sweert ende aen anders gheen dinc,
 Dat niemen ter werelt en dae dan hij.²⁷⁶⁷
 Want alle princen, sonder sij,
 Ontfaen haer leen aen vleesch, aen bloet,
- 2770 Sonder hy. Dies maectij hem vroet
 Hoe dat hy van skeijsers hant
 Ontfinc sinen scerpen brant; -
 Ende hoe hy dan custe sweerts oert,
 Ende hoe hij dan custe, rechte voert,²⁷⁷⁴

*Bl. 35, voorkant. (Hs. 34)

- 2755 Hs. ... en dalem wonden: *wonden* doorgehaaid en *wonnen* erboven gezet.
 2767 Hs. Dat niemen ter werelt ende dae...
 2774 Hs. ... hij dan, d.i. hij't (het zweerd) dan kuste: eerst de Keizer, *dan* de Hertog.

- 2775 Ende staect in die sceide syn:
 ‘Dies mejn ic, by der trouwen myn,
 Dat ic tcasteel van Woerenc
 Vellen sal neder inden gront,
 Eest dats mij ijement wilt bliven bij!’
- 2780 *Vanden Berghe, die greve vrij;*
Die voecht van Coelene, ende die stede;
Die profst van Aken, ende stat mede,
Ende die heere van Wittam
Blevens byden hertoge Jan.
- 2785 Ende, als die bisscop van Coelene hoerde,
 Ontseij hij, met slechten worden,
 Den hertoge ende syn hulpaeren,
 Daer die hoeghe, moedeghen baren
 Nae en vrechde niet, te male.²⁷⁸⁹
- 2790 Want over Ryn die jongelinc noijale
 Toech, *voer Woerenc sterke* castel,
 Ende van Coelene, die stat geheel,
 Met haeren voecht; ende stat van Aken
 Ende haer profst, verstaet myn sprake;
- 2795 Ende vanden Berghe, ende die heere van Wittam;
 Ende van Simpoel, dedel man,
 *Die nemmer liede en hadde bij²⁷⁹⁷

*Bl. 35, aarkant. (Hs. 34)

- Dan syn huijs gesinde, hoert nae mij.
 Maer die edel hertoge jonc
- 2800 Gaf hem in hoeden, tier stont,
 Ridders ende knechten, een ghedeel,
 Ende beleide Woerenc casteel.
 Ende die bisscop van Coelene sant
 Aen meneghen lansheeren, dat uut Brabant
- 2805 Een walvisch over Ryn waer comen,,

2789 Hs. Nae ende vrechde...

2797 Hs. Die nemmer liede hen hadde..., de *h* van *hen* doorgehaald.

- Daer af crighen souden selc vrome,
 Wouden sine hem hulpen vaen:
 .Vij. jaer, wilt mij verstaen,
 Souden sys te riker syn.²⁸⁰⁹
- 2810 Soe dat, tusschen der Moeselen ende Ryn,
 Ende toter Maesen neder, al
 Vergederden, groet ende smal,
 Wel *xxj* princen hoeghe,
 Onder bisscoppen, greven ende hertogen,
- 2815 Ende quamen op deen side van Woerenc.
 Daer hem die ertsche bisscop, metter mont,
 Van Coelene, dede .j. sermoen,
 Ende gaf hem af laet ende perdoen:
 Wie .j. brabant sloech doet,
- 2820 Dat syn siele uter hellen noet
 Soude comen ende varen in hemmelrike,
 Ende alle veeghviens wesen quite. -
 Ende, wie .j. brabant vinghe,
 Quit scoudij hem alle dinghe,
- 2825 Die sy segen Gode hadden gedaen.
 Groete vate, wilt verstaen,
 Met dumeijseren ende met selen mede,
 Brachten sy daer, te dier stede,²⁸²⁸
 Ende weenden binden die brabantsoene:
- 2830 Maer sij moestender in prisoene
 Daer, metter aevent, self syn gebonden.
 Want van Brabant, die hertoge jonge,
 Met synder edelder vroemten groet,
 Sloecher selve inden velde doet
- 2835 Wel .c., met synder vromer hant.
 Daer was uut Brabant cock noch sergant,²⁸³⁶

2809 Hs. soudens...

2828 Hs. ... te tier stede. z. 401, 1586, enz.

2836 Hs. Daer en was... *en* doorgehaald.

Hij en was, dies daechs, man wert.
 Die van Wittam, sy u vercleert,
 *Hadden, dies daechs, den voer stryt

*Bl. 36, voorkant. (Hs. 35)

- 2840 Seghen die Scafdries, dat lange nijt
 Gheweest hadde; die sy, inden velde,
 Te maele doeden haer ghewelde.
 Ende *uut Brabant .j. ridder* vroem,
Die heer Wouter hiet, vanden Bysdoem,
- 2845 *Sloech .ij. ghebroeder van Lutsenborc doet.*
 Van Simpoel, ende die greve oec
 Vanden Berghe, ende die proesst van Aken,
 Die vocht van Coelene, dese namen wraken,
 Metten scerpen swerde van stale,
- 2850 Vander over daet, die, tien male,
 Die bisscop voer sette, ende syn partie.
 Soe dat sij, inden groeten stryde,²⁸⁵¹⁻²⁸⁵²
 Te male die bloeme van dutschen lande
 Vinghen ende sloeghen, in den sande.
- 2855 Gelre, Gulken, ende die lymborschen heeren,
 Die in soe ridderliker eeren
 Gheleeft hadden, in haerer tyt,
 Die moesten, in den groeten stryt, -
 Bliven doet, inden daghen.
- 2860 Soe dat men dies daechs sal gewagen
 Toten inde der werelt ront:
 Jae, over Ryn meer, ic doe u cont,
 Dan het doet hier int lant.
 Die rike hertoghe van Brabant
- 2865 Dede vellen tcasteel van Woerenc.
 Ende men screef, op die stont,
.Xij^c. .lxxx. jaer ende .vij.,
 Dat dijerste hertoghe Jan, hoech van machte,

~~2851-2852~~ Hs... partie: stryde, z. 4.

- Te Woerenc *wan Lemborch rike lant*.²⁸⁶⁹
 2870 Daer hij den leeu van kele, rappant,
 Int selver claer ghespletteert,
 Ghetonct, ghetant, geclaut, gecroeneert
 Van goude, seghen den guldene lioen,
 In quarteleerde, als prince coen:
 2875 Die hij brachte, aen den hals syn,
 In Brabant, als prince fyn.
Op sente bonefacius dach was den stryt.
 Dese hertoghe Jan was in Vrankeryc,
 Daer men synder suster, der coeninginnen,
 2880 Sonder verdiente, ter doet woude bringen;
 *Want vander Brotsen, her Peter, die heere,

*Bl. 36, aarkant. (Hs. 35)

- Seijde haer op loeghene ende omneere,
 Soe datse die coninc dede vaen.
 Ende sy det haeren broeder verstaen,
 2885 Den edelen hertoge, haeren noet,
 Gescreven, met haeren bloede roet,
 In .j. scale, daer sij uut dranc.
 Soe dat die hertoghe Jan van Brabant
 Reet, doen hij verstont die meere, -
 2890 Op. .ij. nachte reet dedel heere,²⁸⁹⁰
 Ende omtrent op .j. dach,
 Te Parijs; daer mennen sach
 Den verrader, valsch van doen,
 Verworghen doen aen Monfaekoen;
 2895 Ende bracht den vrede, wilt versinnen,²⁸⁹⁵
 Synder suster, der vranscher coningen.
Met hem liep oec, sekerlike,
Een knecht; ende was van Meerbeke,

2869 Hs. Te Woerenc want...

2890 Hs. Op. .ij. daeghe.

2895 Hs. Ende bracht in vreden... schrijver hoorde: *brachten-vrede* (bracht den vrede): hij verstond: *bracht in vreden*.

Uter meyerien van Campenhout.

- 2900 *Dese liep metten hertoghe stout,
Ende .j. haeswinde, die Vliege hiet,
Ende waeren te tyde, ic en liege u niet,
Ten stegherepe des hertoghen,
Te Parys, voer sale hoeghe.*
- 2905 Ende die coninc van Vranckeryc
Quam metten hertoghe, tier tyt,
Tot sent Quintyns, in Vermendoijs.
Daer hoefden ende feesten die heeren cortoijs,
Deen metten anderen, in vriendelicheden;
- 2910 Ende, alst soude comen ten gescheiden,
Vrechde die Vransche coninc
Sinen swagher, in clarer dinc,
Wij metten anderen eten soude?
Doen soe seide die hertoghe bouwe:
- 2915 ‘Die ijerst bereet hadde syn spise.’
Het consenteerde die coninc wise,
Ende dede verbieden, dat men colen noch hout,
En vercochte den hertoghe stout.
Ende, als die hertoghe verstont dat,
- 2920 Dedij al die plenappen vander stat
Coepen, ende die scoetelen mede,
Ende deder syn spise mede bereiden,
Ende doen dedy den coninc haelen.
Ende, als sy saten, teenen male,
- 2925 *Over maeltijt, ende hadden gheeten,

Dedy bringhen, sekerlike,
Dwermoes, dat haddy doen bereiden
Metten pleennappen, tien tyde.
Ende deet dienen voer den coninc,
- 2930 Diet vremt hadde, ende vrechde ocht selc dinc
Die sede waer, in dutsche lant?
Doen seide die hertoghe van Brabant:
‘Neent, her coninc, maer wendij

*Bl. 37, voorkant. (Hs. 36)

- Dat ic niet soe ryc en sy,²⁹³⁴
 2935 Dat ic myn spise soude cunnen bereiden
 Voer de uwe? Dat heeft mij vremtheide:²⁹³⁶
 Al en condic vinden colen noch hout,
 Dit wermoes es costeliker, coninc stout,
 Dan alle die spise die ghy hebt gheten,
 2940 Want ander berringhen, sekerlike,
 En wasser toe dan nappe van pladen.’
 Doen seijde die coninc, hoech van daden
 ‘Dit comt uten hoechsten moede
 Die ic noet hoerde, swager goede;
 2945 Ende, omdat men dit euwelike
 Weten sal, in erterike,
 Soe geef ic u, in uwer ghewelt,
 In vrijer erve, over dit velt.’
 Noch hetet *le teer de Brabant*.
 2950 Ende die coninc van Vrankelant
 Nam orlof, ende voer te Parys,
 Ende die edel hertoghe wys
 Keerde weder in Brabant, tien stonden,
 Ende daer nae voer hij ter tafelronden,
 2955 Ten Baren, daer hy .j. wonde gewan,
 Daer hy af sterf, dedel man.
 Ende hy was bracht, hier ave, -
 Te Bruessel, sinen grave:
 Te Minderbruederen leet hij,
 2960 Als hij Brabant, als prince vrij,
 Gheregeert hadde .xxxiij. jaer.
 Ende men screef doen, dats waer,
 .Xij^c. ende .xciiij. mede:
 Got gheve synder sielen vrede!

2934 Hs. Dat ic niet soe ryc ende sy... *ende* veranderd in *en*.

2936 Hs. ... Dat heeft mij vry. Vrgl. 3246.

2965 Sijn sone, die hertoghe, die na hem quam,²⁹⁶⁵
 Die was oec geheten Jan.²⁹⁶⁶
 Lustec was hy, jonc ende coene;
 Te wapenen vrom ende stout van doene.
 *Hoven, dansen, jaeghen, tornieren,

*Bl. 37, aarkant. (Hs. 36)

2970 Ende alle prince voere antieren,
 Sach men den edelen, vromen man;
 Dies menech haet ende nijt ghewan,²⁹⁷²
 Om syn ridderlycke antoere;
 Want, nae syn volmaecte, edele voere,
 2975 En condem genoeghen gheen princier.
 Dies menech oeghe putertier
 Op hem gheslegghen wort, ende gekeert;
 Maer die edele prince, appeert,
 Die en achtechs niet .j. gaf,
 2980 Want hire omme niet en gaf,²⁹⁸⁰
 Wat men van hem seijde, tier tyt. -
*Die ghemeijnte, dats waerheid,
 Van Bruessel dat hy tonder dede:
 Tusschen Bruessele ende die stede*
 2985 *Van Vilvoerden, inde beempde groen,
 Daer sloechse al doet, die hertoge coen;
 Ende gaf van Bruessel tregement
 Den .vij. gheslechten, sy u bekent;
 Ende dat uut geslechten ryke -*
 2990 *Een scepen soude syn, euwelike;
 Ende dat die .vij. geslechten souden
 Alle die offisien, wilt onthouden,
 Maken, die hoerden ter stad,*

2965 Hs... die na hem l quam, tusschen *hem* en *quam* staat er eene halfvoltroukene *h*.
 2966 Hs. Die hertoghe was oec... *hertoghe* doorgehaald, van den roodmerker.
 2972 Hs. ... ghewant.
 2980 Hs. ... hire omme niet om en gaf, *om* doorgehaald.

- Sonder den amman, verstaet dat;*
 2995 *Ende dat sij den hertoghe, alle jaere,*
Sent Janssmisse, verstaet alle claere,
Uut elken geslechten drie persoenen
Souden sinden, van wisen doene,
Ende daer soud hijre afkiesen een:
 3000 *Ander recht noch pont en gheen*
En soudij daer hebben emmermeer;
Noch syn amman, verstaet myn leere,
Nemmermeer comen in der stat raet,
Ja, den tyt, mij wel verstaet,
 3005 *Dat hij waer rechter ende amman.*
 Segen Mechelen dese hertoge Jan
 Oec hilt veede ende oerloghe.
 Een edel ridder, van vroemten hoeghe,
 Regeerde Mechelen, tier tyt;
 3010 Sinen name, sekerlyc,
 Hebbic vergheten, maer sinen toe name
 Was vanden Eechoute. Vroem van lichame,
 *Soe was dat ridderlike greijn.³⁰¹³
- Van kele was den scilt syn,
 3015 Met drie crissauten van selver claer.³⁰¹⁵
 Dese edel ridder, sonder vaer,
 Sloet Mechelen den hertoge voeren;
 Soe dat die hertoghe, hoegheboren,
 Mechelen beleide, dat hy wan.³⁰¹⁹
 3020 *Ende vanden Eechoute, die goede man, -*
Vinghen die bontwerkers van Bruessele;
Ende leverden den hertoge, dats waerhede.³⁰²²
Dies van Brabant die hertoghe

*Bl. 38, voorkant. (Hs. 37)

- 3013 Hs. ... ryn greijn. *ryn* doorgehaald.
 3015 Hs. Met die drie... *die* doorgehaald.
 3019 Hs. ... dat hy want.
 3022 Hs. ... dats waer...

- Den ambacht die wapen hoeghe*
 3025 *Vanden Eechoute* gaf te dragen,
Dies sy noch, hoert mij gewaghen,
Draghen heden, op desen dach.
 Ende, doen men hem Mechelen opgaf,
 Screef men .m. .ccc., ende .j.
 3030 Ende dese edel hertoghe reijn
 Was over Mase, in synder tyt,
 Daer hij met wapenen, als prince ryc.
 Wan *Wassenberge*, rijke lant,³⁰³³
 Ende besettet, van synder hant,
 3035 Ondanxs diet hem wouden keeren.
 Dus sachmen hem syn palen meeren,
 Tusschen der Masen ende den Ryn;
 Want dedel hertoechscap was syn,
 Van Lemborch, dat syn vader wan,³⁰³⁹
 3040 Ende Dalem haddij onder sinen ban,³⁰⁴⁰
 Alsoet wan syn over ouder vader;
 Ende Wassenberghe wan hy selve al gader.³⁰⁴²
 Dus stercte hy Brabant seere
 Seghen die felle Rynsche heere,
 3045 Die altoes Brabant benierende waeren.
 □ Den scilt droech de edel baren
 Van sabele ende van selver, in quartiere:
 Die twee van sabele, daer inne, fiere,
 Eenen leeuwe van goude, rampant,
 3050 Gheclaut, getonckt, sy u becant,
 Van kele, ghetant van selver claer;
 In dander quartier, van selver, dats waer,
 Droech hij van Lemborch den leeu, van kele,

- 3033 Hs. Want Wassenberge...
 3039 Hs. ... dat syn vader want.
 3040 Hs. ... onder sinen bant.
 3042 Hs. ... want hy selve...

Ghesplettert, schoen ende vele,
 3055 Ghecroent, gheclaut, ghetonct, getant
 Van goude, ende die oec rampant.
 *Dese wapene droech hy, sonder vaer,

*Bl. 38, aarkant. (Hs. 37)

In Brabant, dat hy .xviiij. jaer
 Regeerde, nae syns vader doet.
 3060 Ende, doen hij sterf, die heere groet,
 Screef men .m. .ccc. .x. ende .ij. :
 Uter bitter hellen wede
 Soe bringhe Got dedele siele syn!
 Te Bruessel was die hertoghe fyn,
 3065 Sente Goedelen, begraven,
 Eerlec, met groeter haven.
 Eenen sone liet hem naer,
 Die out en was maer .xij. jaer,
 Doen syn vader sterf, die goede man,
 3070 Ende was gheheten die derde Jan.
 Dese jonghe, edele, mechtege baren
 Wan Sittert, sinen .xvj. jaeren,³⁰⁷²
 Over Maese, op syn viande,
 Ende werdt daer ridder, te haren scanden;
 3075 Want, metten ridderlike sweerde,
 Jaechdij syn viande haerer veerde,
 Die hij daer menech hadde, in den aert,
 Om die dade, sij u verclaert,
 Die syn vorders hadden ghedaen.
 3080 Die greve van Baeren, wilt verstaen, -
 Welc was synder moijen soene,
 Was altoes biden hertoghe vrome;
 Dat seere torende, verstaet die dinc,
 Van Bijem, den riken coninc,
 3085 Die hem alsoe nae bestont;

3072 Hs. Want sittert...

- Ende socht op hem, ic doe u cont,
 Menech ocsuijn, hoe dat hij
 Op den edelen hertoghe vrij
 Mochte houden stryt ende oerloghe.
- 3090 Het viel dat die prince hoeghe,
 Uut rechter, puerer, noijaelder minnen,
 Te wive creech, wilt versinnen,
 Heer Lodewycs dochter, van Averde,
 Die te huwelic hadde gheerne
- 3095 Ghehat heer Jan van Bemont,
 Maer die muedeghe prince jonc
 Ghecreechse, ondanx diet was leet.³⁰⁹⁷
 Dies hy daer om was onseet
 Van .xviij. lans heeren, hoegheboren.
- 3100 Wie sy waeren muechdy hoeren:
 *Dierste was van Bijem, die coninc;
- Die bisscop van Coelene, verstaet die dinc;
 Ende van Ludicke, die bisscop mede;
 Die hertoghe van Geldre, dats warede;
- 3105 Ende van Gulke, die hertoghe;
 Ende van Vlaendren, die prince hoege
 Ende oec die greve van Henegouwe;
 Die greve van Loen, in goeder trouwen
 Die greve van Cleve wasser .j. oec;
- 3110 Ende van Spaijnen, die greve groet;
 Die greve van Catssennellenboghe;
 Ende van Namen, die greve hoege;
 Ende heer Jan van Bemont;
 Heer Henric van Vlaenderen, ic doe u cont;
- 3115 Ende die edel prince vander Merken;
 Ende van Valkenborch; die heere sterke,
 Van Hinsberghe, die .xviij. was.

*Bl. 39, voorkant. (Hs. 38)

3097 Hs. ... diet was liet.

- Elc bracht ocsuijn, syt seker das,
 Op den hertoghe hoegheboren:
 3120 Deen, om dat hij hadde verloren
 Dalem; dander vriende ende maghe;
 Die ander Randenroe, hoert gewagen;
 Die derde Wassenberghe, dats warede;
 Die vyfste Lemborch ende Woerenc mede,
 3125 Ende nu, om dat hij dedele vrouwe
 Marie, die weerde bloeme getrouwe,
 Ontweldechde heer Janne van Bemont,
 Des greven brueder, ic doe u cont,
 Van Henegouwe ende van Hollant,
 Die maech was des princen vaeliant
 3130 Van Vlaendren ende van Namen mede.
 Dit waeren meest ocsuijn ende reden
 Dat dedel hertoghe was ontseit.
 Daer dedel, muedeghe prince ryc
 Nae en vreechde niet .j. caf,³¹³⁴
 3135 Want hy hem allen velt ende dach
 Boet, wanneer dat sy wouden;
 Soe cort hielse die prince getrouwe,
 Dat haerrer gheen noet was soe coene,
 Dat sij tenten ocht pauwelloene
 3140 Binnen Brabant dorsten slaen;
 Maer elken dedy, wilt verstaen,
 Scande, verdriet, plagen ende toren.
 Tot voer Coelene, nu wilt hoeren,³¹⁴²⁻³¹⁴³
 3145 *Brandy ende roefdy ende sloech liede.

*Bl. 39, aarkant. (Hs. 38)

*In Brabant was doen, hoert bedieden,
 Een drossate, hiet van Businghen,*

3134 Hs. Nae ende vreechde...

~~3143~~ Hs. Tusschen die twee reken staat er: Brandy ende roefdy en de sloech liede, doorgehaald, van den schrijver en van den roodmerker. z. 3145.

- Maer niet en weet ic wel die dingen,
 Weer hy heer Gielen hiet, ocht heer Jan.
- 3150 Dese hadde van Brabant dedel man
 Gheleet seggen die hollanders, te Breda.
 Ende die hollanders, hoerter nae,
 Laeghen sente Gheertruden Berge binnen;
 Ende dese vermieden, wilt versinnen,
- 3155 Den drossete, dat sij berren mochten
 In Brabant; maer, met coenen ghedochte,
 Jaechdense die brabanters ten Berghe in.
 Ende, als die hertoghe wist den sin,³¹⁵⁸
 Mits rade vanden greve van Baren,
- 3160 Dedy onthalsen, sonder sparen,
 Van Brabant den ryke drossete.
 Daer hy mede syn onderseten
 Maecte coen, bout, als die lijoen.
 Over Maese, als prince coen,
- 3165 Toech hij, voer Valkenborch, dat hy bestreet;
 Daer die van Steenberghen, sekerlyc,
 In clommen ende wonnent, vechtender hant.
 Te dier tijt was gheen viant
 Van Loen die greve; maer, als hij wiste dat
- 3170 Die hertoghe te Valkenborch in stat
 Was, dedy die brugghen af breken,
 Ende ontseydenen, sekerleken;
 Ende die van Tricht slotennen uut mede.
 Daer die prince, van hoeghen sede,
- 3175 Nae en vrechde niet .j. twint;
 Maer vromelec es hij gewint
 Weder omme in dlant van Loen,³¹⁷⁷

3158 Hs. Ende alst.

3177 Hs. Wederomme dlant... met *in* boven de reke, tusschen *wederomme* en *dlant*, met een inschuifteeken.

- Ende maket al te colen scoen,³¹⁷⁸
 Ende wiken dedij vesten ende mueren;
 3180 Ende die Maesbrugge, nae die ueren,
 Metsen van steenen, over syn.
 Ende, doen hy Valkenborch, lant fin,
 Wan, screef men .Mccc. .xx. ende .vj. mede.³¹⁸³
Drie jaer daer nae, dats warede,
 3185 *Was hij te Lombeke, segghen die henuwiere,*
Ende segghen die vleemingen, die hy sciere
 *Jaechde uten palen syn.

*Bl. 40 voorkant. (Hs. 39)

- Van Ludeke die bisscop, verstaet den fyn,
 Quam buten Helesem, op Haspegouwe;
 3190 Maer die edel hertoghe, ghetrouwe,
 Jaechden henen, ende syn hulparen.
 Int selve jaer, hoerter naer,
 Beleijden Roede die groete heeren,
 Dat die hoeghe prince, vol eeren,
 3195 Ontsette, te harer alder scanden.
 Men screef doen, wilt verstanden,
.M. .ccc. xxx. ende ij.
 Een jaer daer nae dedy noch meer,
Ten Hellekene, int lant van Gaesbeke,
 3200 Dat die vleemingen hem vermeten
 Hadden te berrene inden gront.
 Welc den hertoghe ghedaen cont
Was van Waelcoerte heer Dieryke,
Die heere van Lenneke, op dien tyt,
 3205 *Was, ende van datter behoerde toe.*
 Soe dat die greve van Baren doe, -
 Met hem die drossete van Brabant,
 Te Lenneke toghen. Tot aen dlant

3178 Hs. ... al te coelene scoen, *coelene* doorgehaald en *colen* erboven gezet.
 3183 Hs. want...

- Die vleeminghen geloepen quame.
 3210 Doen dede die ridder, hoech van namen,
 Van Waelcoert .j. huijs aen steken;
 Ende die vleeminghe, sekerleke,
 Weenden dat waeren die witte capruijne,
 Ende liepen in scuere, in hof, in thune,
 3215 Doen sy den roec saeghen in sonne,
 Ende riepen: 'Brabant es verwonnen!'³²¹⁶
 Sij wendent ghehat hebben te wille,
 Maer heer Dieric, die al stille
 Hilt, achter den Hellekene, in .j. vallee,
 3220 Ende daer toe die heeren beide,³²¹⁹⁻³²²⁰
 Die drossete van Brabant, die greve van Baren.
 Ende, als sy saghen comen gevaren
 Die vleeminghe, sonder hoet ende sen,
 Sloegens tallen syde in
 3225 Ende riepen: 'Baren, slaet asscher hant!'
 Soe dat sy roefden, in dat sant,
 Der vleeminghe lyf, nesen ende leden;
 Ende die te live bleven, mede
 Worden ghevuert, te Bruessel, gevaen.
 3230 Dus sachmen hem talle canten wederstaen
 *Syn mechteghe vianden .xvij.

*Bl. 40, aarkant. (Hs. 39)

- Ende, als die groete heeren siene
 Dat sij niet gedwinghen conden
 Den hertoghe, vergherdense, teender stonde,
 3235 Te Brons wilre, in .j. abdie,
 Bij Coelene. Daer reet die hertoge vrie,
 Ende hoerde huerrer alder raet.
 Ende hij offerde, mij verstaet,
 Voer hem alle, die prince boude,
 3240 Eenen penninc, roet van goude.

3216 Hs. Ende liepen w brabant.. w doorgehaald.
~~3219-3220~~ Hs. ... vallee: beide. z. 4.

- Want van Bijem die coninc,
 Ende dertsche bisscop, verstaet die dinc,
 En wouden voer dander offeren niet.
 Ende, als die hertoghe stryden siet,
 3245 Offerdij voer, als ic u seide,
 Dat hem alle hadde vremtheide.
 Ende hij keerde om, die prince werde,
 Op kerckhof, daer .j. paege sijn peert
 Hielt; ende gaf den ermen lieden
 3250 Eenen penninc van goude, hoerdic bedieden.
 Ende, als hij op syn peert soude scriden,
 Scoet .j. hieraut ten hertoghe vrije,
 Ende hilt hem den stegereep syn,
 Ende seide: 'Van Brabant prince fijn,
 3255 Got wille u nemen in synder hoeden!'
- Doen antwerde die prince goede:
 'Vrient, vreegt ijement: Wie es die man?
 Secht: Het es van Coudenberch Jan;
 Ende dat ic ben haers raets gecuest:
 3260 Haeren overmoet wert hem gheblust,
 Dorven sij mij bieden velt ende scilt!'
- Dus jaechde wech die hertoge wilt,
 Uten cloester, metten paege syn.
 Ende alle die heeren, groet ende klein,
 3265 Liepen samen over hoep,
 Ende spraken vanden wonder groet,
 Dat die vremde man bedreef:
 Dat hy en boech noch en neech
 Den hoeghen princen, ende offerde voer:
 3270 Hy moeste syn gec ende doere,
 Dat hij selken saken dede.
 Eenderande heeren sede
 *Het dochte hem van Brabant die hertoghe,
 3275 Maer som en woudens sys niet geloeven,
 Ende mejjnden hy waer niet soe coen.

*Bl. 41, voorkant. (Hs. 40)

- Die hieraut, die den vromen baroen
 Ghehouden hadde sinen stegerep,
 Sprac: 'Voerwaer sij u geset,
 Dat het was die ever wilt
 3280 Van Brabant, die u velt ende scilt
 Ontbiet te toenen, waer gy begeert;
 Want mij beval die prince wert
 Dat ict u seide, int oppenbaer,
 Dat hij Jan van Coudenberch waer.³²⁸⁴
 3285 Ende, als dat hoerde die vrome heere,
 Liepen sij te wapenen seere,
 Ende reden nae den hertoghe goed.
 Maer, lacen! soe waest segghen spoet,³²⁸⁸
 Want hy hadde, wilt verstaen,
 3290 Syn peert doen aevrecht beslaen:
 Dus soe volchden sij hem contrare.
 Onder den hoep greven ende baren
 Soe jaechde die hertoghe fyn,
 Ende berde tot Coelene, aen den Ryn,
 3295 Ende keerde soe om, doer Gulker lant,³²⁹⁵
 Dat hy doer roeft ende doer brant
 Heeft; ende reet te Lemborch in.
 Dus conden sij, verstaet den sin,
 Den hoege prince niet ghedoen,
 3300 Soe dat gemaect was die soen.
 Ende die hertoghe bleefs in eeren,
 Ende gaf drie hoegheboren heeren
 Syn drie dochteren, hoert nae mij:
 Van Hollant Willem, die greve vrij,
 3305 Hadde Jhehannen, der vrouwen goet;
 Ende greve Lodewyc, syts vroet,
 Van Vlaendren, van Artois mede,

3284 Hs. ... coudenbech.

3288 Hs. Maer saken.

3295 Hs. ... keerde soe omder...

- Trouwde dij ander, dats waerede,
 Dij vrouwe Mergriete hiet,³³⁰⁹
 3310 By namen, verstaet bediet;³³¹⁰
 Die derde, vrouwe Marie, sy u becant,
 Hadde den hertoghe van Gelderlant. -
 Drie soenen hadde oec die prince hoege,³³¹³
 Daer die ouste af was hertoghe
 3315 Van Lemborch, ende hiet Henric,
 Ende was int suete Vranckerijc
 *Ghehuet, die edel prince jonc;

*Bl. 41, aarkant. (Hs. 40)

- Die joden te Bruessel, ic doe u cont,
 Dedy alle doet slaen;
 3320 Syn ander brueder, wilt verstaen,
 Hiet Godevert; die derde Jan;
 Maer jonc elc van live ter doet quam.
Hertoghe Henric was begraven ter Vueren,
*Die ander .ij. te Bruessele, ter Minderbruederen,*³³²³⁻³³²⁴
 3325 Bij haerer moeder, der goeder vrouwen.
 Int jaer ons Heeren, wilt onthouden,
 .M. .ccc. ende .xl. mede,
 Lach hertoghe Jan voer Doerec, die stede;
 Metten coninc van Ingelant;
 3330 Ende metten greve, sy u becant,
 Van Vlaenderen; ende metten greve ryke
 Van Hollant, Henegouwe der gelike.
 Ende daer toe, int selve jaer,
 Lach hij voer Cameryc, dats waer.
 3335 Ende, .vij. jaer nae dien tijt,
 Wan hy den groeten, bitteren strijt³³³⁶

- 3309 Hs. Dij vrouwe Mergriete by namen hiet.
 3310 Hs. ontbreekt.
 3313 Hs. Drie soenen hadden... de *n* van *hadden* doorgehaald.
~~3323-3324~~ Hs. ... vueren: bruederen. z. 4.
 3336 Hs. Want.

- Op die van Ludeke, die hy te male
Doet sloech, inden groenen dale,
Voer Ludeke; dat hij wan mede,³³³⁹
- 3340 Ende stalde syn ors, dats warede,
Sente Lambrechts, inde kerke.
Ende sent Truden, die stat sterke,
Wan hij, ende lude die clocke groet.³³⁴³
Ende alle dlant van Loen oec,
- 3345 Ende gaeft den bisscop in syn hant,
Die sij verdreven, sy u becant,
Hadden uut synder heerscappien
Ende, doen greve Willem, die prince vrije,
Voer die Vriesen was bleven doet,
- 3350 Gaf hij den edelen hertoge groet
Van Lutsenborch, skeysers broeder,
Ende coninx soene, des syt vroeder,
Van Bijem, ende hiet Wencelin,
Jhehannen, der edelder dochter sijn,
- 3355 Die nae hem vrouwe in Brabant bleef;
Want, doe men jaer ons Heeren screef
.M. .ccc., ende .lv. mede,
Op senter Claes avondt, dats warede,
*Sterf hij; ende hij was begraven,
- 3360 Onder .j. tomme, ryc van haven,
Te Viler, int wals Brabant
Verwapent was die prince vaellant
Van .iiij. quartier: die .ij. van sabele,
Daer in den leeu van goude noyable,
- 3365 Rampant, geclaut, ghetonct van kele,
Ende ghetant van selver vele;
Die ander van selver syn scoene,³³⁶⁷

*Bl. 42, voorkant. (Hs. 41)

3339 Hs. ... Want mede.

3343 Hs. Want hij...

3367 Hs. ... syn scoene van selver syn scoene, het eerste *syn scoene*, met rood en zwart, doorgehaald.

- Daer in van kele .j. lioen,
 Rampant, ende die gespletteert,
 3370 Geclaut, ghetonct, ghetant, ghecroeneert
 Van goude, naeder wapenen aert.
 O Brabant, edelen roesen gaert,
 Weerde foreest van sueten guere,
 Wat verloerdij, tier uere,
 3375 Doen hij sterf, die hertoge Jan!
 Want hy, ondanx alle man,
 Brabant vrij hielt, als prince coen,
 Ende meerde syn edel palen scoen,
 Tusschen der Masen ende den Ryn,
 3380 Ghelyc sy daden, die vorders syn.
 Want dlant van Valkenborch soe wan hy³³⁸¹
 Ende bracht gevaen den heere vrij
 Te Senepie, daer hy sterf,
 Ende van sinen live bederf,
 3385 Mits dat hij hem noet manscap woude doen.³³⁸⁵
 Die edel, ryke warande scoen
 Van Brabant regeerde .xl*ij*. jaer.
 Eijlase! hoe menech aventure swaer
 Heeft Brabant gat, sint synder tyt!
 3390 Die Heere, die den bitteren stryt
 Voer ons vacht, aens crusen hout,
 Die wille die siele des heeren stout
 Verlenen suete hemelryke!
 Dies biddic hem ootmoedelike.
 3395 Ihehanne, die edele dochter syn,
 Die douste was, verstaet den fyn,
 Wert, op den .x*ij*. dach, in Brabant,
 Ghehult ende opgedraghe dlant,

3381 Hs. ... soe want hy.

3385 Hs. Mits dat hy noet... *hem* boven de reke gezet, tusschen *hij* en *noet*.

- Ende haeren man, den edelen hertoge.
 3400 Dies dedinghe ende oerloghe
 *Rees, tusschen den hertoge Wencelyn
- Ende van Vlaendren graven fyn,
 Om lant dat hij in Brabant woude hebben.
 Dies men hem Bruessel sach belleggen³⁴⁰⁴
 3405 Ende daer voer vechten .j. stryt.
 Maer selke vriende die greve ryc
 Hadde omtrent den brabanschen standaert,
 Dat hij onder voete wart
 Gheworpen, eer wals Brabant,
 3410 Ocht Haspegouwe, sy u becant,
 Ocht vanden Bossche die Meijerie
 Conde comen inden stride.³⁴¹¹⁻³⁴¹²
 Dies hij den stryt daar mede wan,³⁴¹³
 Ende greve Lodewyc, dedel man,
 3415 Was opgegeven Bruesele, die stede.
 Dies hij sinen standaert dede,
 Te Bruessel, ter stat huijs uut steken,
 Ende sente Kateline poerte, wilt weten.
 Ende die hertoghe Wencelyn,
 3420 Ende Jehanne, die vrouwe syn,
 Toghen tshertoghen Bossche, in steden;
 Ende met hem, dats warhede,
 Van Brabant dedel baroenie,³⁴²³
 Ende die beste, geloves mijne,
 3425 Ridders ende knechte uut Brabant.
 .*Vij.* poerters van Bruessel, sy u becant,
 Laeghen biden hertoghe daer,

*Bl. 43, voorkant. (Hs. 42)

- 3404 Hs. ... belleggen, de eerste *l* doorgehaald.
 3411-3412 Hs. ... Meijerie: stride. z. 4.
 3413 Hs. ... want.
 3423 Hs. ... baroene. Vrg 4322.

- Ende brachten in Bruessel, dats waer,
Den hertoghe Wencelin, wilt verssinnen,
3430 Ende haerrer vrouwen der hertoginnen,
Daer sy met vrouden was ontfaen.
*Heer Everaert Tserclaes, wilt verstaen,
Een ridder van Bruessel, stac haeren standaert
Ter heeren huijs uut, sy u verclaert,*
3435 *Ende werp ghenen standaert onder voet;
Ende reet van daer; sys vroet
Toter poerten van sente Katelinen,
Daer greven van Vlaendren standaert fine
Uut stac, ende werpen inde veste,*³⁴³⁹
3440 *Daer mennen in al te meste
Sach ligghen rotten, menech jaer.
In corten tyden vielt, daer naer,
Dat die greve van Hollant,
Tusschen den hertoghe van Brabant*
3445 *Ende greve van Vlaendren, Lodewike,

*Bl. 43, voorkant. (Hs. 42)

- Op nam; ende sijs gheheellike³⁴⁴⁶
In hem bleven alle beide.
Ende vergerderden in .j. abdie,³⁴⁴⁷⁻³⁴⁴⁸
Daer die hertoghe Wencelijn
3450 Ende die greve Lodewyc, de swager syn,
Ende die greve van Hollant
Ontfinghen, sij u becant,
Dat weerde heilege sacrement,
Alle .iiij., sij u bekent,
3455 In deser manieren, nu wilt hoeren,
Dat hij die swagers, hoech geboren,
Ghevriende soude seggen; want die hertoghe

3439 Hs. fiUut stac... *fi* doorgehaald.

3446 Hs. ... syns geheellike.

347348 Hs. ... beide: abdie (uitspr. *abdei*) z. 4.

- Ende van Vlaendren die greve hoeghe
 Namen daer op lichamen ons Heeren,
 3460 Dat syt in weerden ende in eeren
 Houden souden, tsegghen, sy u becant,
 Soe wat hij seide, die greve van Hollant.
 Ende doen seijdy: 'Heusdain mijn,
 Ende Mechele ende Antwerpen sal u sijn,
 3465 Heere van Vlaenderen, met synder toebehoerte:
 Ende ic segghe u gevriende veert.'
 Doen seide die hertoghe Wencelin:
 'Mijns swagers vrient soe willic syn,
 Ende varen moettij nae uwen eedt,
 3470 Al haddij mij Brabant al ontseet;
 Nochtan moestic hertoge syn
 Van Lutsenborch, den lande myn.'
 Dus was gemaect die soeninghe.³⁴⁷³
 Ende die greve van Hollant, verstaet die dinghe,³⁴⁷⁴
 3475 Verwoede, want syn mont
 Ginc staen daer syn oere stont;
 Ende hertoghe Aelbrecht, syn brueder,
 Leijden gevaen, des syt vroeder, -
 Syn leefdage, te Traijnoet.³⁴⁷⁹
 3480 O greve van Hollant, prince groet,
 Wat groeter scanden daedy u daer,
 Ende alle den hoeghen heeren, voer baer,
 Die besitten selen Heusdain!
 Hoe diere cochtij dat edel plain,
 3485 Want siele ende lyf settijre voeren,
 Doen ghij den Heere, die was geboren
 Van eender maghet onbesmet,

3473 Hs. ... soeminghe.

3474 Hs. ... die dingh. met eene halve *h*, bij gebrek van 't papier, dat te smal is.

3479 Hs. syn leefdale...

*Nuttet, ende swoert met

*Bl. 43 aarkant. (Hs. 42)

- Dat ghij sout menderen niemens palen!
 3490 Hadde u gedocht, prince noijale,
 Dat ghij recht tot Heusdain hat,
 Hat den edelen hertoghe plat
 Gheijescht; haddys u niet gegeven,
 Soe haddj mechtech genoech, edel deghen,
 3495 Gheweest tonsegghen den hertoghe,
 Ende daer omme veede ende oerloghe
 Ghehouden, segen den hertoghe vrome.
 Die aventuere hadde moegen comen
 Tot u, in alsulker manieren,
 3500 Ghij haddet, met onplokene banieren,
 Moghen winnen, vechtender hant,
 Ende, ter aventuere, Brabant
 Ghecort daer toe die palen syn.
 Want, wat men, metten sweerde stalin,
 3505 Wint, dat mach men houden in eeren.
 Ende dies hadden u alle lans heeren
 Prys gegeven ende lof.
 Maer nu trochtijt Brabant of,
 Alsoet Got weet ende menech man!
 3510 Daer met willic sceiden van
 Ende keeren op den prince fijn,
 Den edelen hertoghe Wencelyn,
 Den vrij edelen, vromen princier,
 Die uter edelder bloemen fier
 3515 Sinder moeder was gesneden;
 Nochtan soe nam, dats waerhede,
 Die edele vrouwe sint .j. man.
 Dese weerde vorst, dese heere loefsam
 Bracht te nieute, hoert nae mijne,
 3520 Met vromer aert, die groete compaignie,
 Dat coninc noch keiser conde ghedoen.
 Naeder hant hilt die prince coen

- Strijt, met ridders ende knapen,
 Op Boeswildre, verstaet myn sprake,
 3525 Seghen die geldersche ende gulkeneren,
 Daer van Gelder dedel heere,
 Int vergheederen, bleef gescoten doet.
 Ende van Sempoel, die greve, oec
 Bleef doet, in des hertoghen syde.
 3530 Ende selve die edele prince vrije,
 *Die hertoghe Wencelyn, bleef ghevaen.

*Bl. 44. voorkant. (Hs. 43)

- Want die greve van Namen, wilt verstaen,
 Hielt den battaellie, daer nije man
 Hem in en ruerde noch en quam
 3535 Den hertoghe te baten, in den stryt.
 Ende men screef, op dien tyt,
 .M. .ccc. ende .lxxij. mede.
 Ende doen hij Lovene beleide, die stede,
 Waest daer nae omtrent .xj. jaer.
 3540 Ende die edele prince, voer baer,
 Leefde .j. jaer, nae dien tyt.
 In dlant van Lutsemborch, sekerlyc,
 Soe sterf die hoeghe, edel genoet;
 Ende wert, met rouwe groet,
 3545 Ghegraven inden cloester ryke,
 Te Toryna. God van hemelryke
 Wil hebben die siele des edels heeren!
 Jaer ons Heeren, scoen ende cleere,
 Screef men .M. ccc. .lxxx. ende viere,³⁵⁴⁹
 3550 Doen die edel prince fiere
 Int lant van Lutsenborch sterf doe,
 Op die feeste onser Vrouwen concepcion.³⁵⁵²

3549 Hs. screef m ccc ... de *m* van 't jaartal heeft den schrijver 't woord *men* doen vergeten.
 3552 Hs. ... concepcion onser vrouwen.

- Ende hij regeerde, dat es waer,
 Brabant .xxix. jaer.
- 3555 Verwapent was hij van .iiij. quartieren:
 Dat ijerst, van kele, daer inne, fiere,
 Eenen leeu van selver, rampant,
 Ghesplettert, gheclaut, getonct, getant
 Van goude, ende gecroeneert;
- 3560 Dander quartier, sy u vercleert,
 Dat soe was swert, van sabele,
 Daer in .j. leeu van goude, noijable,
 Rampant, gheclaut, getonct van kele,
 Ende ghetant van selver vele;
- 3565 Van selver ende van lasuere,
 Gheburreleert, scoen ende puere,
 Est derde quartier; daer in, rampant,
 Eenen leeu, van kele; geclaut, getant³⁵⁶⁸
 Van goude, getonct van kele roet;
- 3570 Vierde quartier, van selver bloet,
 Daer in .j. leeu van kele, ghespletteert,
 Gheclaut, getonct, getant, ghecroeneert
 *Van goude. Dese edel wapen, apeert,
- Droech die hertoghe Wencelyn.
- 3575 O Bruessel, edel roese ryn,
 Roet ghelyc den vermelloene,
 Hoe noede mocht den hertoghe coene³⁵⁷⁷
 Verliesen, die u hadde soe weert!
 Want hij u, edel pryel, vermeert
- 3580 Maecte, al duer die wereld wyt;
 Ende screef u aene den tytel ryc,
 Dat was: Bruessel, ryke pryel van Troien!
 Want vroude, blyscap ende joiije

*Bl. 44, aarkant. (Hs. 43)

3568 Hs. ... geclaut getonct. z. 3558 en 4.
 3577 Hs. Hoer noede...

- En costij cryghen, dats waerhede,
 3585 Dan in u, stat van reynen seden,
 Als men mocht prueven, te menegen stont.
 Dies biddic den Heere die, doerwont,
 Hinc aen der heileger crucen hout,
 Dat hij die siele des heeren stout
 3590 Wille bringhen inder glorien troene!
 Ihehanne, syn vrouwe, dedel bloeme,
 Bleef in Brabant hertoginne;
 Dat sij regeerde, als ic versinne,
 .Xx. jaer ende .ij. mede,
 3595 Nae hertoghe Wenselens doet, dats waerhede
Drie jaer daer nae rees oerloghe,
 Tusschen den gelderschen hertoghe
 Ende der hertoginnen goet,
 Om lans van Cuck wille, sys vroet,
 3600 Dat die geldersche hertoghe toech aen hem;
 Soe dat die brabanters, verstaet den sen,
 Toeghen liggen voer den Greven.
 Maer .j. paijs soe wasser ave³⁶⁰²⁻³⁶⁰³
 Ghemaect, die niet langhe en stont,
 3605 Als ic u sal maken cont.
 Maer teerst, soe moet ic u doen weten
 Vanden casteel te Gaesbeke,
 Die die van Bruessel werpen af,
 Twee jaer nae dat men lach
 3610 Voer Graven, hoert nae mij.
 Te Bruessel was .j. ridder vrij,
 Heer Everaert Tserclaes hij hiet,
 Die .j. brueder, verstaat bediet,
 Hadde, van clergien, wys ende ryke,
 3615 Ende was bisscop van Cameryke:

~~3603~~ Hs, ... greven: avc. z. 4.

*Heer Jan was den name syn.

*Bl. 45, voorkant. (Hs. 44.)

- Dese edel ridder, in duechden fyn,
 Was scepen van Bruessel, der stede.
 Om woerde die de ridder seide,
 3620 Inden gemeijnen raet van Brabant,
 Daer hij veranwerde dlant,
 Seghen den heere van Gaesbeke,
 Wert hem, te Lenneke, af gesmeten
 Sinen voet, ic doe u cont,
 3625 Ende syn tonghe ghesneden uter mont,
 Op .j. witten donder dach.
 Dies die van Bruessel, inder nacht,
 Toghen int lant van Gaesbeke,
 Ende beleiden, ic doe u weten,
 3630 Tcastel, daer die vrouwe in was.
 Ende alle dlant, syt seker das.
 Quam bij hem in den velde;
 Soe dat sy, met haerrer ghewelde,
 Casteel af worpen; ende, daer naer,
 3635 Op den sakermens avent, dats waer,
 Toghen sij weder voerden Grave,
 Daer weder .j. paijs ave
 Waes ghemaect, ic doe u cont,
 Die omtrent .x. jaer stont.
 3640 Ende, doen die .x. jaer waeren leden,
 Quamen Gelderschen, ten Bossche, in stede,
 Ende sloeghen daer doet .j. poerter ryke;
 Daer die ghemeijnte, gemeijnlike,
 Om waeren verstormt; ende wapenden hem,
 3645 Ende quamen ter merct, ic seker ben.
 Ende, alsoe die Geldersche vernamen,
 Liepense op .j. huijs te samen
 Ende riepen: 'Geldersche, de bloeme!'
 Maer die goede brabanters, vrome,
 3650 Sloegense alle meest doet,

- Ende vinghen den capetein oec,
 Die heer Golen hiet, van over Rijn;
 Ende daden hem, sanderdaechs, hoet sin
 Afslaen. Dies de Geldersche hertoghe
 3655 Ontseide der hertoginne hoeghe,
 Van Brabant, der vrouwen Jhehannen,
 Die capetein .ij. vrome manne
 *Van haeren volke maecte doen:

 Deen was van Perweijds dedel baeroen,
 3660 Ende dander van Diest dedel ghenoot, ⁻³⁶⁶⁰
 Ende toghen, met moede groet,
 In Gulkerlant, ende wonnen, onder hoven,
 Ende verdorven, met brande ende roeven,
 Gulkerlant, syt seker das.
 3665 Te Bamesse dat dese reijse was.
 Sent Jansmesse, togense weder int lant
 Ende wonnen weder, sy u becant,
 Lenneke, der nuwere stat, anderwerf, onder hoven
 Ende sterke casteel ende slote hoeghe:
 3670 Ende vingender op ridders ende knechten,
 Ende branscatten, nae orloecs rechte,
 Gulke, die scoene stede;
 Ende beleijden Ruermunde mede,
 Ende met hem van Simpoel dedel grave.
 3675 Haer capeteijn, hoer mij gewaghen,
 Dat was van Diest die heere stout,
 Ende van Scoenvorst heer Reijnout.
 Daer nae was gemaect die soene:
 Dat die bastart hertoghen vrome
 3680 Van Gelder lant van Cuct soude ontfaen,
 Alsoe hij dede, wilt verstaen.
 Ende daer met bleef gewaregen vrede.

*Bl. 45, aarkant. (Hs. 44)

3660 Hs, ... dede ghenoot.

- .*Vj.* jaer daer nae quam in stede
 Van Bruessel Philips, die hertoghe,
 3685 Die oem was des coninx hoeghe
 Van Vranckerijc, des syt vroeder,
 Want hij was syns vader broeder.
 Ende dese hertoghe, in goeder trouwen,
 Hadde te wive dedel vrouwe,
 3690 Greve Lodewyx dochter van Vlaendrenlant.
 Ende vrouwe Mergrieten van Brabant,
 Daer hij .*ijj.* sonen aene wan.³⁶⁹²
 Die .*ij.* ouste bracht met hem dedel man
 Te Bruessel, daer die ouste sone,
 3695 Anthoenise op droech alle gone
 Dat hem van synder moijen der hertoginnen
 Versterven mochte, wilt versinnen;
 Brabant, Lijmborch, Dalem,
 Valkenborch, Wassenberghe, ic seker ben,
 3700 *Mille, Kerpen, menech slot,

*Bl. 46, voorkant. (Hs. 45)

- Dit droech hij sinen broeder op,
 By rade van sinen vader,
 Ende stat van Antwerpen, al gader,
 Metten prochien dier toe hoeren.³⁷⁰⁴
 3705 Ende Anthoenijs wert gecoren
 Goeverneerder in Brabant,
 Ende ghemaect, sy u becant,
 Hertoghe van Lymborch ende heere.
 Ende sinen vader, verstaet myn leere,
 3710 Quam .*j.* siecheit aen, dies hy hem vueren
 Liet te Vranckeryc weert, te dier ueren.³⁷¹¹
 Maer die siecheit quam hem soe groet,
 Dat hij te Halle moeste bliven doet,

- 3692 Hs. ... want.
 3704 Hs. Metten profhien...
 3711 Hs. Te vranckeryc...

- Inden Hert, die prince stout.
 3715 Te Dijgoen wert, dat wel onthout,
 In Bourgoingnen, was hij gevuert,
 Ende in .j. cloester ghesepeltuert
 Van sartroijssen, dat es waer.
 Ende men screef doen ons Heeren jaer
 3720 .M. .cccc. ende .iiij. mede.
 Ende daer nae sterf, dats waerhede,
 Jhehanne, die edele vrouwe;
 Daer dlant van Brabant groeten rouwe
 Om heeft, ende langhe hebben sal:
 3725 Want die minne es sonder getal.³⁸²⁵
 Die sij tot haeren lande droech.
 Haer herte altoes in vrouden loech,
 Als sij haer volc wiste in vreden;
 Ende haer edel herte weende mede³⁷²⁹
 3730 Bloedeghe tranen, uut puerrer minnen,
 Als sij in haeren lande binnen
 Wist oerloghe ocht onpeijs.
 Want ic hebbe selve de vrouwe wys
 Ghesien, te Bruessel, met minen oegen,
 3735 Met haeren ridders ende knechten hoeghe,
 Op die merct, menichwerf, comen,
 Om dat die edel weerde bloeme
 Die heeren, die laghen in partien,
 Te peijse woude bringhen. Dese vrindelichede³⁷³⁸⁻³⁷³⁹
 3740 Heeft sy menichwerf gedaen:
 Dies haeren edelen name staen
 *Sal, euwelec levende, inde cornike,
 Ende in die herten, gheminlike,³⁷⁴³

*Bl. 46, aarkant, (Hs. 45)

- 3825 Hs. ... die winn minne... *winn* doorgehaald.
 3729 Hs. ... wende... met eene *e* boven *wende* gezet, tusschen de *w* ende *e*.
~~3737~~ ... partien (*parteien*) vrindelichede (heide) z. 4.
 3743 Hs. Ende d in die ..., *d* doorgehaald.

- Diese kinden, der brabansoene.
 3745 O Jhehanne, edele bloeme,
 Gheresen uut der troijsscher warande;
 Van graede te grade, vrouwe playsande,
 Neder ghedaelt van Ectors bloede,
 Die, met ridderliken moede
 3750 Ende met faijten der hoeger wapinen,
 Voer Troijen, op der eerde sine,
 .Xix. coninghe bracht ter doet;
 Van desen mogende prince groet
 Waerdij comen ende gheboren,
 3755 Ende oec verwapent, als u laet hoeren
 Die edele Cornike, in harer beghin.
 Die Heere, die, buten Jherusalem,
 Hinc gherect aens cruce³⁷⁵⁸ roede,
 Die wille die siele der vrouwen goede,
 3760 Ocht sij es in enegher noet,
 Doer syn bitterlike doet,
 Verleenen suete hemelrike! -
 Brabant regeerde sij eerlike
 Ontrent .ij. jaer.
 3765 Ende, doen sy sterf, screef men claer
 .M. .cccc. ende .vj. mede.
 Op sente Loeijs dach, dats waerhede,
 Steerf die edele werde vrouwe;
 Ende sy wert, met bitteren rouwe,
 3770 Begraven, die bloeme van hoeger natueren,
 Te Bruessel, tonser Vrouwen bruederen,
 Op sente Barbelen dach, der maecht,
 Met groeten rouwe ende seer geclaecht.
 Ende hertoghe Anthoenys, sy u becant,
 3775 Wert te Bruessel, in Brabant,
 Ggehult, op sente Thoemaes dach.

3758 Hs. Ghinc gherect..., z. 10.

- Een edele vrouwe, daer vele aen lach,
 Soe hadde ghetrouwt die vrome princier,
 Dochter van Simpoel, graven fier,
 3780 Daer hij .ij. sonen af behelt.
 Brabant hadde sij maer in haerrer gewelt
 .Xxx. weken ende *vive*,
 Nae dat versciet van haeren live
 Jhehanne, die edele hertoginne.
 3785 Op sente Cleeren dach, wilt versinnen,
 *Inden oeghst dat sij versciet.

*Bl. 47, voorkant. (Hs. 46)

- God wille uter hellen verdriet
 Bringhen die siele der scoender bloemen!
 Jaer ons heeren screef men scoene:
 3790 .M. .cccc. ende .vij. mede.
 Ter Vueren dat sij, met jammerhede,
 Wert begraven, die vrouwe ryke,
 In die tomme, bij hertoghe Henrike,
 Van Mechelen ende van Lymborch heere,³⁷⁹⁴
 3795 Hertoghe Jans sone, dese prince vol eeren,
 Van Brabant, die men van Coudenberch hiet.
 Ende hertoech Anthoenys, verstaet bediet,
 Die moghende hertoghe, groet van love,
 Troude daer nae .j. vrouwe hoeghe,
 3800 Die edelste vander kerstener wet,
 Die mechtechste van goede, de beste met,
 Die men weet dragen vrouwen name.
 Want die vroemste der werelt samen
 Syn haer maghe, als ghy mocht hoeren;
 3805 Die vranxsche coninc, hoegheboren,
 Es haers vader moijen sone;
 Ende van Hongheren die coninc vrome,

3794 Hs. Van mechelen lymborch... met *ende van* boven de reke gezet, tusschen *mechelen* en *lymborch*.

- Die hem scryft keijser van Roemenie,
 Es haer oem, ende die coninc vrije
 3810 Van Biem; ende sy es hertoghinne
 Van Guerlech, alsoe ic kenne,
 Ende van Lutsenborch mede,
 Ende mergrevinne, dats waerhede,
 Van Brandenborch, sij u bekant;
 3815 Ende grevinne in Luser lant.
 Ende dese edele vrouwe goet.
 Troudij te Bruessel, des syt vroet,
 Int jaer ons heeren .M. .cccc. .vj. ende .ijj.,
 Des derde dages, hoert nae mijne,
 3820 Na der .xij. apostelen dach;
 Daer men feeste ende vroude sach
 Driven, van meneghen hoeghen lichame.
 O Brabant, hoe gherne mochtly aene
 Sien die edele versaminghe
 3825 Vanden edelen jonghelinghe,
 Hertoghe Anthoenys, uwen heere,
 Die vrouwe Lysbetten, die bloeme vol eeren,
 Troude, want sy, van ouder aert,³⁸²⁸
 Te samen uten ryken bogaert
 3830 *Van Brabant syn comen ende geresen.

*Bl. 47, aarkant. (Hs. 46)

- Welken bogaert steet gepresen,
 Inden Spiegel ende in Coernike,
 Boven alle boegaerde van erterike,
 Als ic by redenen nu wille proeven.
 3835 Want Kerstenheit heeft moeten behoeven
 Dicke der vrucht ende dedel fruijt,
 Dat gewassen ende gespruijt
 Es uten bogaerde van Brabant.
 Want pajjene, Gots viant,

3828 Hs. ... van der ouder aert, *der* doorgehaald.

- 3840 Hadden suete Kerstenhede
 Onder haer vule voete ghetroden,
 Menech werf, ende te nieute bracht,
 En hat die ridderlike macht
 Vander werder vrucht ghedaen,
 3845 Die Got ghegroijt, wilt mij verstaen,
 Heeft laten uten boegaert ryke
 Van Brabant. Welc men properlike
 Spelt, in latin, met letteren .ix.,
 Welc lettere ic op .ix. levne
 3850 Wille stellen, die comen syn ende geresen
 Uten bogaert, als men mach lesen
 Inden Spiegel ende in die Cornike.
 Die ijerste lettere des namen ryke
 Vanden bogaert, Brabancia,³⁸⁵⁴
 3855 Dat es een .B., als ic verstaet.³⁸⁵⁵
 Dats *Beata*, ende es .j. salich lant,³⁸⁵⁶
 Daer ic die ijerste vrucht plaisant
 Op wille stellen ende geliken³⁸⁵⁸
 Van Karlemanne, den prince ryke,
 3860 Die eerst creech heerscap op Haspegouwe,⁵⁸⁶⁰
 Nae Cristus doet, wilt onthouden.
 Dese Karlemain was dierste boem,
 Die *Christus* in den boegaert scoen
 Plante, die ic noeme Brabansia.
 3865 Want alle die vrucht, die, daer nae,
 Es uten bogaerde comen synt,
 Syn ghegroijt, sy u bekint,

- 3854 Hs. ... brabansia brabancia, 't eerste, dat met *s* gespeld is, doorgehaald.
 3855 Hs. ... verstaet, de tweede *t* van *verstaat* doorgehaald.
 3856 Hs. Dats beta.
 3858 Hs. ... ende *l* geliken, *l* doorgehaald.
 5860 Hs. ... op ha haspegouwe *ha* doorgehaaid.

Uter herten van Karle man.
 Want uut hem groijde, als ic vernam,
 3870 Twee bloemen: deen was hertoghe Puppyn
 Ende sente *Amelberghe*, die suster syn,
 *Die te Lobbes, int cloester, es verhaven.

*Bl. 48, voorkant. (Hs. 47)

.V. bloemen, die niet waeren bescaven,
 Vloeienden uut *Amelbergen*, der bloemen:
 3875 Deen was Emebertus, als ic goeme,
 Die bisscop te Camerike was,
 Ende leet te Maboijgen, als ic las;
 Die ander bloeme heet sente Rynelt,³⁸⁷⁸
 Ende Martelersse was, als men telt,
 3880 Ende leet te Santen, boven alle verheven;
 Die *derde* bloeme, reijn van leven,
 Dat was die goede sente Verelt,
 Die te Gent, sij u ghetelt,
 Leet verhaven erlike;
 3885 Sente *Ermelende*, die bloeme ryke,
 Die men te Meldert versoekende sij.
 Ende sente Goedele, die maget vrij,
 Dit waeren .v. saleghe, edele bloemen,
 Gegroijt, gewassen uten boeme
 3890 Karlemains, als ic u seide.
 Dies ic betoene, metter waerhede,
 Dat Brabant es .j. salec boegaert, -
 Ende dat ic die .B., sy u verclaert,
 Gheexponneert hebbe te recht.
 3895 Een .R. soe volcht den name slecht,
 Ende bediet ons *Regalis*,
 Dats .j. coninlic lant, syts wys.
 Een coeninlic lant macht wel heten,

3878 Hs. ... rynelt, de *n* van *rynelt* is gezet waar eerst eene *w* stond, die half uitgewreven is.

- Ende dese letter, sekerlike,
 3900 Stellic op Karrelemains sone, Puppin,
 Die een doemer der Sarresin
 Was, ende .j. voervechter der Kerstenhede,
 Ende syn ridderlike lede,
 Als .j. coninc, met sinen lieden,
 3905 Toende inden velde, hoerdic bedieden,
 Niet als .j. hertoghe, als hy was.
 Ghelyc die lillie, die, int gras,
 Neemt uut boven alle bloemen,
 Alsoe naemt leven prince vrome
 3910 Boven alle lans heeren uut.
 Sijn vrouwe Yduburch, die Gods bruijt,
 Bracht hem ter wereld .ij. edele bloemen:
 Sente Begga ende die maget scoene
 Sente *Gheertruijt* van Nijvel.
 3915 Hier by mach Brabant heten wel
 Een salech, heilech, coninclic lant,
 Want daer ghegroijt ende gheplant
 *Es uut menec fruijt, in Kerstenhede:
- Sente *Watruijt*, sente *Adegonde* mede,
 3920 Ende sente *Gommaer*, van Liere,
 Ende *Sente IJde*, die vrouwe fiere,
 Coninc Godefroits moeder, van Boloen,
 Ende *sente Lysbeth*, *sente Berlende*, die heilege bloeme,
 Dese syn alle te male ghegroijt
 3925 Vanden boeme, die stont ghebloijt
 Inden boegaert van Brabant,
 Karlemains herte, die dierste plant
 Was, alsoe ghy hebt gehoert.
 Den derde prince stellic voert,
 3930 Die ghewassen es ende geresen
 Uut desen bogaert, als ghy moecht lesen
 In die Cornike, hebdis gheere,
 Als ic, met corte woerde, cleer

*Bl. 48, aarkant. (Hs. 47)

- Hebbe gedicht, naeder waerheit; -
 3935 Karlen Marteel, die, talder tyt,
 Vacht op die honde Sarasine;
 Ende willen op de letter fine
 Van Brabansia stellen,
 Ende es .j. .A., daer men met spellen
 3940 Mach *Antiqua*, dats out lant.
 Wel maecht alsoe syn becant,³⁹⁴¹
 Want tusschen der Denouwen ende der Geronde
 En woenden, in ouden stonden,
 Soe saen niet liede als in dese eerde;
 3945 Ende Karle Marteel, die prince werde,
 Die ijerste was, van dessye der zee,
 Die, over die maryne, maecte gevee
 Gots viande, Saresine.
 Want hij, metten swerde staline,
 3950 Soe verre toech over die doede mere,
 Dat hij, met sinen oeghen cleere,
 Den vieregen muer des paredys
 Sach, dus magic u doen wys,
 Dat hij die lettre heeft volbracht.
 3955 Want douste lant heeft hij besocht,
 Dat Got ter werelt heeft gemaect.
 Die vierde letter wort gestaect
 Op sinen sone, coninc Puppyn,
 Die, metter ridderliker ordyn,
 3960 *Ghevrijt heeft den soeten bogaert,

*Bl. 49, voorkant. (Hs. 48)

- Ende syn edele siele verclaert
 Inde vroude hemels troene.
 Een .B., soe es die letter scoene,
 Die vierde, ende heet *Boenae*,
 3965 Dats goet lant, als ic verstaet.³⁹⁶⁵

- 3941 Hs. Welc...
 3965 Hs. ontbreekt. De reke die ontbreekt, zal aangevangen hebben met *Dats goet lant*.... waarvan
Dats alleen geschreven wierd, en aangevuld met goet lant enz.

- Goet lant eest, want goede vrucht³⁹⁶⁶
 Esser uut comen, daer verhuecht
 Seere es bij soete Kerstenhede.
 Die, om syn heilech, vroem leven,
 3970 Vanden heileghen paus Steven,
 Wert coninc gecoren, in Vranckerike,
 Als u doet kinnen die Cornike.
 Goet lant es Brabant, dat es waer,
 Van scoenen rivieren, fonteinen claer,
 3975 Van beempden, van wigaerden, van foreesten,
 Vol goets lants, vesche ende beesten.
 Men mach uut Brabant sekerlike,
 Met scepen, uut alle coeninciken,
 Comen tAntwerpen, aen dlant.
 3980 Dus heeft Got edellike geplant
 Desen boegaert, bij Puppine,
 Uut wien die v^{ste} bloeme reijne
 Es geresen, als ic wille tonen.
 Dats groet Karle, daer deuget scoene
 3985 Got, te meneger stont, uut vracht:
 Die vyfste letter heeft hy volbracht,
 Met sinen vromen, edelen leven,
 Als syn daden houden bescreven.³⁹⁸⁸
 Dats een .A., ende, in latyn,
 3990 Heetet *Audax*; in diesch maecht syn
 Coene. Merct ocht hier te voeren
 Nie coender prince wert geboren
 Dan groet Kaerle was, Puppyns soene,
 Als die Cornike, cleer ende scoene,
 3995 Van hem tuijcht, ende den Spiegel ijstoriael.

3966 Hs. Dats goed lant eest.

3988 Hs. Als sy daden...

- Die brabanter mach oec heten wael
 Coene, want hij, met sinen heeren,
 Liever doet bleve, dan, in onneren,
 Vloe vanden velde, wilt verstaen;
 4000 Als hij dicke heeft gedaen,
 Want, soe die brabanter es ouder,
 Soe syn coenheid es menechfouder.
 Ende alsoe waest in Karel, den heere:
 Alsoe groete vromicheid mocht men leeren
 4005 *Aen hem, tsinen .lxx. jaeren, dits waer,

*Bl. 49, aarkant. (Hs. 48)

- Als doen hij out was .xxx. jaer:
 Den aert hadde hij der brabansoene.
 Bij hem soe es den boegaert scoene
 Van Brabant sere vruchtberrech worden,
 4010 Want hij heiden gheloeve ghetorden
 Heeft, te male, meer onder voet,
 Dan alle die leefden niet, sys vroet;
 Ende meer siele bracht in Hemelrike,
 Dan alle die leefden, van princen rike.
 4015 Een .N. die seste letter es,
 Ende die bediet, syt seker des,
Nobilis, dats edelheit.
 Ende dese lettere die ridder ryc
 Heeft volbracht, die greve Roelant,
 4020 Want hij gewortelt ende geplant
 Es uten brabanscen boegaert;
 Want syn moeder, die vrouwe wart,
 Was Puppyns dochter ende Karels suster mede.
 Soe edel, volmaecten edelhede
 4025 En vint men van ghenen riddare,
 Alst doet van Roelande, oppenbare,
 Want noet vloe hij voer Saresyn,
 Ende noet sach men den ridder fyn
 Mat ocht moede, in eneghen stryt,
 4030 Sonder op Ronsevale, sekerlyc,

- Daer hy vercocht was, van Guweloene.
 Ende suver maecht, die ridder coene,
 Sterf, dies hij Brabant heeft gheert
 Met synder edelheit, syt u verclaert.
- 4035 Syn brueder, fransoijs Boudewyn,
 Die qualec vervroemt mochte syn,
 Es uten edelen bogaert comen.
 Lect al te hoepe die princen vrome,
 Die lefden, van Troijen was gevelt;
- 4040 Jae, die gat in hoerer ghewelt
 Hebben lant, in desside der marine;⁴⁰⁴⁰⁻⁴⁰⁴¹
 Ende leest den Spiegel; ende, groet ende cleine,
 Die Corniken van allen landen;
 Ende bint te hoepe, in .j. bande,
- 4045 Al die geborte ende al die daden
 Van allen heeren, van grade te grade
 *Neder dalende, tot nu:

*Bl. 50, voorkant. (Hs. 49)

- Soe seldy vinden, dat sec ic u,
 Meer vromer dade ende edelheden
- 4050 Uut Brabant comen, dats waerhede,
 Dan uut allen kersten ryke.
 Als Jacop van Merlant, clerlike,
 Wel betuijcht, in synder wisen,
 Daer men hem .ix. die besten prisen
- 4055 Hoert van der werelt, in wetten .iiij.
 Van *Ectoren*, den ijersten, geloves mije,
 Es Brabant comen ende die wapine.
 Ende *Julius* Cesaer, die keiser fine,
 Die ijerst keiser van Roeme was,
- 4060 Was Karels sone, syt seker das,
 Ende Swane, voer Christus geboert.
 Ende vanden .iiij. kerstenen prince, voert,

~~4040~~ Hs. dit vóór, dat na gezet; bij 4041 staat eene *a*, bij 4040 eene *b*.

- Waeren die .ij., sy u verclaert,
 Comen uten brabantischen boegaert:
 4065 Dat was *Karel* ende *Godefroit*
 Van Boloen. Merct dan bloet
 Ocht Brabant wel edel mach syn,
 Dat, vanden .ijj. besten kerstyn.
 Die noijt peert reden ocht spien sporen,
 4070 Die twee uut Brabant syn geboren,
 Dies maecht wel heten .j. edel bogaert.
 Die .vij. letter wert u vercleert⁴⁰⁷²
 Ende es een .C., daer men met spelt
Canis, die van mij ghestelt
 4075 Wert op den hont, die, van natueren,
 Ghetrouwe ende edel, van sinne puere
 Es, boven alle beesten die leven.
 Want vanden hont vint men bescreven
 Dat hij, doer enxt noch doer noet,⁴⁰⁷⁹
 4080 Noch doer die vrese vander doet,
 Sinen meester wilt ave gaen
 Al saech men sinen meester ave slaen
 Heden muijle, poet ocht voet,
 Merghen soudij, ben ic vroet,
 4085 Hem bliven bij, saghy hem mesdoen.
 Dier ghelyc can gheen oekesoen
 Die Brabanter vinden op sinen heere:
 Al haddine hem genomen goet ende eere,
 *Ende doen bannen uut sinen lande;
- 4090 Hoerdij van hem spyt ocht scande
 Spreken, hy souder vechten voer:
 Soe naeuwelic, uut vercoren,
 Mint die Brabanter den heere sin.

*Bl. 50, aarkant. (Hs. 49)

- 4072 Hs. Tusschen deze reke en de volgende: *Ende es een C die van my ghestelt*, doorgehaald met
 zwart en rood. z. 4074.
 4079 Hs. ... doer noijt.

- Herten, beeren, evere ende swyn
 4095 Can hy dwinghen, die edel hont:
 Soe heeft hij oec, in ouder stont,
 Die Brabantere, die besten Sarresyn
 Doen bekinnen die wet kerstin.
 Want die Brabanters, ic wille ghyt weet,
 4100 Waeren beghinsel ende op set,
 Als men in den Spiegel mach lesen,
 Dat kersten geloeve es geresen,
 Hier inden lande, scoen ende claer.
 Ende bi den hont, dats openbaer,
 4105 Wil ic geliken den jersten Jan⁴¹⁰⁵
 Van Brabant, die, in sinen dan,
 Den fellen verrader, den griffoen,
 Vinc, inden riken palise scoen,
 Te Parijs, onder syn muegenthede:
 4110 Daer jaechdine, ende matten mede,
 Ende brachten ter doet, aen Monfacoen,
 Ende verlost die suver bloem
 Synder suster, der vranscher coeninginnen.
 Gelyc den hont, die, metten fieren sinnen,
 4115 Die beesten jaecht uten wilden woude,
 Alsoe jaechde dedel hertoge getrouwe
 Syn viande uut alle hoeken en wiken,
 Als men mocht merken ende sien bliken
 Over Ryn, voer casteel, te Woerenc,
 4120 Daer hy den alder hoechsten tronc
 Van Dutsche lande te nieute bracht.
 Want .xxj. lansheeren cracht
 Veldy daer voer haer muegenthede;
 Dies hij volbracht heeft, metter waerheide,
 4125 Vanden hont die edel natuere:

4105 Hs. Wili... de tweede *i* doorgehaald.

Want die quadien nieuwers gedueren
 Voer hem moeten, in synder stont,
 Ghelyc de wolf mach voer den hont,
 *Waer hien weet, dat es waerhede.

*Bl. 51, voorkant. (Hs. 50)

- 4130 Die achtste letter, tesor stede,
 Dat es .I., wilt mij verstaen,
 Daer men met spelt, al sonder waen,
Justicie, dats gerechticheit.
 Daer men met mach, dats waerheit,
- 4135 Wel bij geliken de gerechtechede,
 Die uut den princen van hoegen seden
 Es geresen der brabansoene.
 Want meer Sante ende Santinne comen
 Es uten edelen brabanschen prielle,
- 4140 Dan uut alder werelt ghehele,
 Als men cleerlyc vint bescreven.
 Wel ghedaen heeft haer gerecht leven
 Dat sy besitten suete hemelrike.
 Lant ende stede, der ghelike,
- 4145 Ridders ende knechten ende vrouwen,
 Hebben meer gerechteger trouwen
 Gheoerbert, in alle saken,
 Dan alle die ghene, dats waer sprake,⁴¹⁴⁸
 Daer men af vint gescreven staen.
- 4150 Dat edel waert trac hem oec aen
 Van Brabant die derde hertoghe Jan:
 Gherechtich was die edel man
 Boven alle princen hoeghe,
 Als men hem in menech poent sach togen,
- 4155 Binnen den edelen leven syn,
 Beijde over Mase ende over Ryn.
 Want seghen .xvij. lansheeren vercoren

4148 Hs. Van alle...

- Orlochde die hertoghe, als ghy moecht hoeren,
 Hier voer gescreven in die Cornike,
 4160 Ende heeft dat wort, edel ende rike,⁴¹⁶⁰
 Wel volbracht, *Justicia*.
 Die .ix^{ste}. lettere es een .A.,
 Daer ic bij gelike dat lam,
 Dat in latine, hout u daer an,
 4165 *Angnus* heet; welc, van natueren,⁴¹⁶⁵
 Onnosel ende suver van sinne puere,
 Es die baptiste *sente Jan*.
 Onsen heere *Jhesus* hiet .j. lam,
 Want lam in hem niet en heet
 4170 Dan alle onnoesel suverheit.
 *Dies maech ic den brabanter, sekerlike,

*Bl. 51, aarkant. (Hs. 50)

- Biden lamme wel geliken;
 Want wreet noch fel soe en es hij,
 Gelyc dat ander liede, hem by,
 4175 Syn, uut meneghen anderen lande.
 Gracelike vrouwen menegerande
 Ende fressche manne vint men meer
 In Brabant, van vol maecter eeeren,
 Dan doet ergens in Kerstenhede:⁴¹⁷⁹
 4180 Oetmoedech, edel, ende reijn van seden,
 Soe es die rechte brabansoen.
 Dies ic die .ix. letter scoen
 Vanden name *Brabancia*
 Wil spellen metter edelder .A.,
 4185 Ende byden edelen *Angnus*
 Geliken leven, syt seker des,
 Vanden hertoghe Wencelyn,

- 4160 Hs. Ende v heeft... v doorgehaald.
 4165 Hs. ... wel van natueren.
 4179 Hs. Dan doet, d.i. dan 't doet, dan *men* doet.

- Die dat edel leven syn
 Regeerde als .j. oetmoedech lam.
- 4190 Nochtan was die edel man
 Die edelste prince der werelt wyt;
 Want sone was hij .j. conincs ryc,
 Ende van Almaendien keisers broeder,
 Ende brueder der coningen, syts vroeder,
- 4195 Van Vranckeryc, dats waerhede;
 Ende hertoghe van Lutsemborch mede,
 Van Lymborch, Lotryck ende Brabant,
 Valckenborch, Wassenberch, sy u bekant;
 Mercgreve des Heilichs Rycs mede,
- 4200 *Ende uut synder moeder lichame gesneden.*
 Nochtan bleef die vrouwe te live
 Ende creech daer nae, als ic scrive,
Eenen man, die edele vrouwe,
 Nae dat sij vanden prince getrouwe
- 4205 Verleecht ende moeder wert mede.
 Dies hij die edelste van Kerstenhede
 Was gerekent, in synder tyt.
 Sonder hoverde, sekerlyc,
 Was die hertoghe, edel ende goet,
- 4210 Gelyc den lamme, in sinen moet,
 Dat in hem heeft gheen venin.
 Dies ic den hertoghe Wencelyn
 *Stelle op die .ix. lettre ryke,

*Bl. 52, voorkant. (Hs. 51)

- Daer ic *Brabancia* properlike,
 4215 Den edelen name, by wille spellen.
 Die Heere, die de donckere helle,
 Op den Paesdach, breken woude,
 Die wille die sielen des heeren bouwe
 Verbliden, in der glorien troene;
- 4220 Ende alle die sielen der princen vrome,
 Die van Brabant die rike warande,
 Metten ridderliken brande,

- Gheregeert hebben, in vromer eeren,
 Als men gescreven, scoen ende cleer
 4225 Vint, beide in Spiegel ende in Cornike,
 Ende men mach lesen properlike,
 Met corten woerden, hier in gescreven.
 Ic woude ic mochte alsoe lang leven,
 Dat ic vonde selken brabansoene,
 4230 Diet leven der vromer hertoghe coen
 Minde, gelyc dat ic douwe;
 Ende mij dan betalen woude
 Inc, cost ende papier:
 Ic soudem tleven der heeren fier,
 4235 Beide van kersten ende sarresine,
 Dichten, in schoene, vrije rijme,
 Die sy in haer edel leven,
 Sint Ectors van Troijen tyt, bedreven
 Hebben, inden brabanschen aert.⁴²³⁹
 4240 Soe soude der werelt gheoppenbert
 Worden den hoegen, verborgen scat,
 Die nu onder die voete plat
 Leet, vertorden ende verspleten;
 Ende, nu, ghesockelt ende ongemeten,
 4245 Leet, in menegerande partie,
 Ghelyc dat elc, geloves mijne,
 Heeft gedicht, alsoe hyt vant.
 Och, edele roesengaert, Brabant,
 Weerde priel, soet ende scoene,
 4250 Wat minliker provetsen vrome
 Soude men dan hoeren vanden heeren
 Hoe sij haer edel leven in eeren⁴²⁵²

4239 Hs. ... raet, doorgehaald en vervangen, boven 't woord, door *aert*.

4252 Hs. Hoe hij...

- Gheregeert hebben, in haeren tyt.
Want, mocht ic, in rijme, clerlijc
- 4255 *Bescriven die daden elcs prinsier,
- Die sij, uut hoeghen moede fier,
Hebben bedreven in haer leven, -
Ende nae rechter verdienten geven
Elken prys, nae synder weerden,
- 4260 Ic soude noch, in die brabantse eerde,
Menech herte in vrouden ontpluken
Ende uut menegher oegen spruten
Doen heten tranen, uut puerer minnen,
Als vanden edelen suptilen sinnen⁴²⁶⁴
- 4265 Die hoeghe woerden verstaen!
Eij lasen! neen ic, maer daert aen
Ghebrecht, dat doen ronde penninge.
Want, wat ic scribe, dichte ocht winne,
Ic slechte den hase, in myn doen,
- 4270 Die altoes eet syn coren groen.⁴²⁷⁰
Alsoe varic talder ueren:⁴²⁷¹
Ic ete myn coren, eert in scuere
Got verleent, vanden velde;
Maer, in der gotliker ghewelde
- 4275 Voegic myn siele, nae haer begeren.
O hertoghe van Brabant, edel heere
Anthoenys, prince edel ende hoegeboeren,
Uwen edelen sinnen laet comen voeren
Die hoeghe, edele, volmaecte voeren
- 4280 Ende van wapenen die ridderlike antoere,⁴²⁸⁰
Ende die edele, vrome maniere,

*Bl. 52, aarkant. (Hs. 51)

- 4264 Hs. Als..., d.i. als z', als ze, als zij.
4270 Hs. Die altoes et... met eene *e* boven de reke, tusschen *altoes* en *et*.
4271 Hs. ... talder h ueren, *h* doorgehaald.
4280 Hs. ... die ridderlike ectore, vrglk. 2973.

- Ende die wise daden der werder princieren,
 Van uwer vorders, der hoeger heeren,
 Die, in alsoe vol maecter eeren,
 4285 Metten scerpen sweerde van stale⁴²⁸⁵
 Hebben goed, ende daertoe palen,
 Afgewonnen Sarresinen,
 Ende aent heilege Geloeve kerstine
 Meest bracht die lande die nu kersten wesen,
 4290 Als men in die Cornike mach lesen,
 Die ligghen desside der wilder meere.
 Ende daertoe, vrij edel heere,
 Waeren sij uten brabantischen bloede,
 Die, met edelen, stouten moede,
 4295 Jherusalem hebben .ij. werf bekeert,
 Ende meneghen pajen ongheleert
 *Kersten gemaect, over die marine.

*Bl. 53, voorkant. (Hs. 52)

- Ic vinde den meneghen, die syn venijn
 Op mij sciet, ende vrecht mij
 4300 Ocht Karle, ende dander heeren vrij
 Van Brabant, dit wonder daden alleene.
 Neensij, want meneghen prince reene
 Hadden by hem die heeren ryke:
 Het hadde geweest onmoegelijke,
 4305 Nochtan es kersten menech lant,
 Dat elc allene wan in camp,⁴³⁰⁶
 Sonder ijemens hulpe, metten swerde.
 Maer, nae dat sy gecregen die werde,
 Die vrome heeren der brabantsoene,
 4310 Dat sij op set der Saregoene
 Waren te jagen uut desen palen,
 Soe moeten die hoege dade noijale
 Op hem gescreven sijn ende gestelt,

4285 Hs. ... scerpen van stale.

4306 Hs. ... Want in camp.

- Want hem, als heeren, in haer gewelt
 4315 Worden ghegeven alle lande.
 Merct Karlen, ocht hij die kersten warande
 Niet en hielt als over heere.
 En vrecht niet vorder noch niet meer:
 Alleene costys niet gedaan,
 4320 Sonder hulpe der hoeger baeroen,
 Niet meer dan ander heeren vrije,
 Sonder haer heeren ende baenronie,
 Niet cunnen ghedwinghen haer viande.
 Dese questie laet ik hem te pande,
 4325 Dier op willen erghuweren,
 Ende ic biddu, vry edel heeren,
 Hertoge van Lotric, van Brabant,
 Wien onderdenech soe menec lant
 Van recht nu es, Lymborch, Dalem,
 4330 Valkenborch, Wassenberch, Kerpenen,
 Lutsenborch, Guerlech, Brandenborch mede,
 Ende Luser lant, dats warhede;
 Merc greve Heilich Rycx daer toe,
 Wilt peijsen, spade ende vroe,⁴³³⁴
 4335 Op uwer vorders regement;
 Ende emmer in u herte prent
 Hoe van Brabant dierste Jan
 Syn viande voer Woerenc verwan,
 Dier wel .xxj. was,
 4340 Ende segghen hem, syt seker das,
 *Wel .x. manne hadden seggen een;

 Ende voert, dinct op den prince reen,
 Hertoge Jan, uwen over ouder vader,
 Die, segghen .xvij. lans heeren te gader,
 4345 Syn edele palen hilt vrij.
 Wildj dat dinken, hout dat van mij,

*Bl. 53, aarkant. (Hs. 52)

4334 Hs. ... spade ende daertoe vroe.

- Ende printen in uwer herten gront,
 Ghij selt u edele palen ront
 Alsoe wel vrij houden als hy dede,
 4350 Want liede, volc, lant ende stede
 Hebdij alsoe vele als hij,
 Ende selve bloet hebby u bij,
 Comen van baenrotsen, ridders ende knechten,
 Die u lant alsoe gherne in rechte
 4355 Souden u hulpen houden, als u vorders daden.
 Ende oec soe es, van grade te grade,
 In u ghedaelt dat selve bloet
 Vanden heeren, hoech gemoet,
 Uwer vorders, der brabantser heeren,
 4360 Als u wapene, scoen ende cleere,⁴³⁶⁰
 Wel betoent wenen ghy comen syt.
 Want inden scilt, van gesteynte ryc,
 Die ghij draegt, van .iiij. quartieren.
 Mach men merken, prince fiere,
 4365 Dat ghij syt van Karels bloede,
 Ende van Ectors, hoech van moede,
 Van Troijen, Priamus sone.
 Want, nader wapenen ryc ende scoene,
 Syn van safieren die .ij. quartiere,
 4370 Blikende van gesteynte diere,
 Daer in van topase lijlien drie,⁴³⁷¹
 Met .j. bordueren, hoert na mije,
 Van perlen, van robine gecopeneert.
 Dander quartier, scoen vercleert,
 4375 Es rykelec van dijamant,
 Daer in van topase .j. leu rapant,
 Gheclaut, getonct van robin,

4360 Hs. Al u wapene...

4371 Hs. ... van topse...

- Ende ghetant van perlen fin.
 Van perlen es tvierde quartier,
 4380 Daer in leeu van robine fier,
 Ghespletteert ende oic rampant,
 Ghecroent, geclaut, ghtonct, ghetant
 *Van topase, vrij edel heere.

*Bl. 54, voorkant. (Hs. 53)

- Uwer vrouwen, der bloemen vol eeren,
 4385 Willic blaseneren haer wapine,
 Hoet viel, dat men, prince fine,
 Mocht scriven ende vinden, nae u doet,
 Wie sy was, die vrouwe groet,
 Die, in duegdeliker eeren,
 4390 U edele warande halp regeren
 Van Brabant, als vrouwe ende hertoginne,⁴³⁹¹
 Vrouwe Lysbeth, die jonge coninginne,
 Die menec heet al van Bijem,⁴³⁹³
 Hertoge Hans dochter, ic seker ben.
 4395 Van Gurlec, Lutsemborch, ende greve
 Van Luserlant, welc haer es bleven,
 Ende Brandenborch, daer toe mede,
 Van haeren vader, des keisers sone.
 Oec heeft .ij. coninge te oeme:
 4400 Deen vanden lande van Bijem,
 Dander van Hongeren, ic seker ben.
 Ende den scilt, es mij vercleert,
 Daer haren name bij es vermeert,
 Es ghequarteleert rikelic.
 4405 Dierste es van robine ryc,
 Daer in, rampant, leeu van perlen,
 Ghespletteert, ic seker ben,

4391 Hs. Tusschen deze en de volgende reke: *Vrouwe Lysbeth al van byem*, doorgehaald met rood en zwart. z. 4393.

4393 Hs. *Vrouwe lysbeth die men jonge coninginne*.

- Ghecroent, gheclaut, ghetonct, getant
 Van topase. Dander, als ic vant,
 4410 Es van perlen, scoen ende fyn,
 Daer in eenen aer van robin,
 Van topase gebect, geclaut.⁴⁴¹²
 Derde quartier, mij onthout,
 Es van robine, van perle hoet,
 4415 Daer in leeu van perlen bloet,
 Ghespletteert ende rampant,
 Ghecroent, geclaut, getonct, getant
 Van topase. Tvierde quartier
 Es van perlen, daer inne fier
 4420 Enen osse, ghetint van topase mede,
 Int vergederen, dats waerhede.
 Daer .iiij, quartier in .j. scilt steet,
 Van perlen ende safieren geburreleert,
 *Daer in .j. leeu van robyn,
- 4425 Gheclaut, ghetonct, scoen ende fin,
 Rampant, van topase ghetonct, getant.
 Och hertoghe, edel prince van Brabant,
 Dese bloeme, dese wyflike figure,
 Muechdij in vrouden, talder ueren,
 4430 Gherne aen sien, met bliden oegen;
 Want sij, boven meneger vrouwen hoege,
 Van duechden dragende es den name;
 Dies de liede, al te samen,
 Seggen, met vrouden, in bliden wesen,
 4435 Dat hertoginne Jhehanne verresen
 Weder es, int brabans plein.
 Van Kerstenheit dedelste greijn
 Stont nae die bloeme van hoeger aert;
 Maer ghy beide moest den sueten boegaert

*Bl. 54, aarkant. (Hs. 53)

4412 Hs. ... van topose ... geclaut, de tweede *c* van *geclaut* doorgehaald.

- 4440 Te gader besitten, in reijnen moede;
 Die edele substancie van edelen bloede,
 Die van oust daer uut quam,
 Mocht nijemen sceiden, prins lofsam,
 Sij moest verenegen te samen.
- 4445 Nu willet in danke, prins hoech van namen'
 Nemen, dat ic, rudarys plomp,
 Mij onderwinden den hoeghen tronc
 Te stellen in vraijen rijme:
 Uut pueren minne, heere mine,
- 4450 Doe ic, ende anders niet.
 Die Heere die, uut minnen, liet
 Hem recken aen cruce hout,⁴⁴⁵²
 Die wille u, edele heere stout,
 Verlenen, u leven, rast ende vrede,
- 4455 Lanc lyf ende gesondechede,
 Met uwer vrouwen, der edelder bloemen;
 Ende dat van u beiden comen
 Mach selke vrucht, daer Kerstenhede
 Ghecrijghe vroude ende eendrechtichede,
- 4460 Dies biddic hem ootmoedelyc,
 Ende dat ghy suete hemelryc,
 Als ghij niet langer leven muegt,
 Met uwer vrouwen, der jonger juegt,
 Besitten moet, hoeghe Jherusalem.
- 4465 Dies bit Hennen van Merchtenen,
 Int jaer ons Heeren .m. .cccc.
 Ende .xiiij., wie dats wondert.
 *In meerte, de .x. calende,

*Bl. 55, voorkant. (Hs. 54)

- Soe makes Hennen een eijnde;
 4470 Die Gode bit, doer syn oetmoet,
 Dat hy om niet syn weerde bloet

4452 Hs. Hem recken liet...

Om sinen wille niet hebbe gestort,
Maer onnem selke rouwe int inde, als hem cort⁴⁴⁷³
Aeem ende leven, dat die viant
4475 Verliesen moet daer hem nae lanct;
Ende oec alle die ghene mede,
Diet hoeren lesen, in genuechelechede.
Ende spreect den dichter, daer nae,
Dies bidt hij u, .j. Ave Maria.

4473 Hs. Maer selke rouwe int inde als hem cort.

Twee A-B-C-Lijsten.

I. Woorden en Wendingen.

Aaen. Aan. 477.

A. Angnus. 9^e letter van *Brabancia*. 4162-4165, 4182, 4184, 4185, 4213.

A. Antiqua. 3^e letter. 3939-3940.

A. Audax. 5^e letter. 3986-3989-3990.

Achtechs. Achtege's, achttet's, achtede's. 2979, Z. Verdam, i.v. *Achten*. 't Volk zegt nog *achtege* voor *achtede*, *achtte*; *mostege* voor *most*, *moest*.

Achterdeel. Nadeel, hinder, tegenspoed. 1104.

Achterkeeren. Wijken. 2291-2292. Z. Verdam, i.v.

Aeem. Adem, asem. 4474.

Aen. Tot. 132.

Aen iemand sijn. *Assiduus esse apud*. 1262. Z. Verdam, i.v. II. 1) c.

Aen syn sweet, aen bloet, aen vleesch. Bij, door, wegens, door kracht, bij rechte van. 2766-2769. Z. Verdam, i.v. I. 2. 'Ge zult er uw' dood aan halen,' zegt het Volk.

Aender. Ander. 494.

Aene. Aan. 3692, en elders meer.

Aeneleggen. Aanleggen. 1706.

Aenesien. Aanzien. 3823-3824.

Aenetien. Z. *Teech*.

Aenschyn. Blijkbaar, zoo't bleek. 1524.

Aensteken. Ontsteken, in brande steken. 3211.

Aenstoken. Ophitsen. 1679.

-Aer. -Er. Z. *Riddaer*.

Aer. Adelaar, arend. 669, 672, 982, 1137, 4411.

Aert. Afkomste. 70, 3828, 4418. - Handelwijze, inborst. 45, 400, 574, 1002, 2064. - Kunste. 1834, 2692(?), 3371. - Landstreke, 1372. 3077, 4219. Z. *eerde* (4260), *plein* (4436), enz. - Wijze, hoedanigheid. 1054.
Aeve. Af, van. 838, 839. Z. *Ave*.
Aevrecht. Averecht. 3290.
Afsmiten. Afslaan. 3628.
Aftrecken. Z. *Trochtijt*.
Afwinnen. Veroveren. 4287.
Alaen. Aan, naar. 1798.
Aldoen. Alsdoen, dan. 2374.
Alduer. Dóór 1690.
Alelder. Langs elders. 1689.
Al over al. Overal, bij 't Volk nog *alverals*. 1555.
Al rive. 2547. Z. *Rive*.
Als. Als ze, als zij. 4264.
Als die. Gelijk iemand die. 404.
Else. Als. 449.
Alsen. Als hem. 1630.
Alsy. Als zij, 653.
Al sij. Als zij. 1720.
Alsoet. Alzoo men. 2298. - Alzoe't. 1295.
Al stille. Stille. 3218.
Alsus. Aldus. 817.
Al te seere. Uit der mate zeer. 1828, 1994, 1994.
An. Aan. 1164.
Ander. Tweede. 2571.
Anderdaegs. Des anderen d. 1945.
Ane. Aan, naar. 2298.
Anecomen. Erfelijk toekomen. 771.
Anedoen. Aandoen. 2007.
Anegaen. Aanspreken, met woorden te keere gaen. 1645-1646.
Anescriven. Aanschrijven, *intituler*. 1094.
Aneterden. Aantreden, aanvallen, te lijve, te keere gaan. Z. *Verdam*, i.v. *Aentreden*.
Anteren. Hanteeren. 1834.
Antieren. Hanteeren. 2970.
Antoere. *Atours*, tooisels, in 't zedelijke genomen: schitterende hoedanigheden, uitmuntendheden. 2973, 4280.
Antwerdij. Antwoordde hij. 865.
Apeert. Zoo 't blijkt, te weten. 2478, 3573.
Appeert. 2978. Z. *Apeert*.

-Are. -Ere, -er. *Z. Hulpare, riddare.*

Ascherhant. Astant, zonder vare, onbevreesd, duchteloos, stout en boud. 3225.

Z. Loquela, XI. 1, i.v. *tschrant*.

Vgl. schuermans, i.v. *astrant*; De Bo, i.v. *asserant*; onze Volkstaal, I. 29, i.v.

onstrant; Taalkundige Bijdragen, Haarlem, de Erven Bohn, I. bl. 38, i.v. *astrant*.

Het w. *aschrant*, wisselgedaante van *astrant*, hoort men nog, onder ander te

Bassevelde, en ommelands. Het w. *strangeljoen* (De Bo) luidt ook *schrangeljoen*, bij 't Volk.

Ave. Af. 923, 1705, 1052, 2224, 2957, 3603, 3637.

Aveberren. Afbernen, afbranden. 2224.

Avegaan. Afgaan, verloochen, verlaten. 4081.

Aveslaen. Afslaan. 4082. *Z. Afsmiten.*

Baelgie. Rechtsgebied. 793. *Z. Verdam*, i.v.

Baenroen. Baren, *baron*. 2113.

Baenronie. *Z. Baroenie*. 4322.

Baenrotse. Baanderheere, *banneret*. 2247, 2262, 2304, 2382, 2497, 2674, 4353.

Baeren. 2349. *Z. Baren.*

Bayniere. Vendel, baniere. 651.

Ban. Gebied. 2182, 3039.

Bane. Strijdbane, slagveld. 2377.

Bant. Band, bond, *ligavit*, van binden. 447.

Baren. Vrijheere, *baron*. 1813, 3292, 2787, 3046, 3071.

Baroen. 557, 627, enz. 1766, 3277. *Z. Baren.*

Baroenie. De gezamentlijke barons. 3423.

Bat. 2337. *Z. Te bat.*

Batalie. Oorlog, krijg. 1955.

Bate. *Z. Te bate.*

B. Bonaë. 4^e letter. 3957-3963-3964.

B. Beata. 1^e letter. 3855-3855-3893.

Becant. Bekend. 112, enz.

Bederf van sinen live. Bedierf v.s.l., stierf, 3384.

Bederven. *Z. Bederf.*

Bedriven andere redenen b., andere zaken b., bedichten; van andere dingen spreken. 493-494. *Z. Verdam*, i.v.

Beelde. Beeld. 384, 543, enz.

Beempde. Beemde, *pratum*. 2985, 3975.

Beerden. Bernden, brandden. 2224. *Z. Bernen.*

Begaeden het casteel van Woerenc. Ambachten (De Bo), toetakelen. 2757.

Begonde. Begon. 1461, 1514, enz.

Begorden. *Z. Begort.*

- Begort** hadde. Ontvangen hadde, in den moederschoot droeg. Daar zij groot van ging. 2107.
- Begreven.** Begraven. 152, enz.
- Behelt.** Behield. 3780.
- Behoef.** Gebruik, nooddrift. 1781.
- Behoeven.** Van doene hebben, noodig hebben. 3835.
- Bey.** Beide. 2173.
- Beyde** gader. Alle twee te gader. 2754.
- Beiden.** Wachten. 250, 348.
- Beijt.** 250. *Z. Beiden.*
- Bekint.** Bekend. 3867.
- Belleggen.** Beleggen, belegeren. 3404.
- Beleide.** Belegerde. 1272. *Z. Belleggen.*
- Belyden.** Beleiden, belegerden. 2276. *Z. Belleggen.*
- Beniden.** *Z. Beniende.*
- Beniende.** Benijdende. 3045.
- Benyt.** Benijd. 2551. *Z. Benijden.*
- Berde.** Bernde, stichtte brand. 3275.
- Berden,** Bernden, brandden. 1558, 1711.
- Bernen.** *Z. Avebernen, beerden, berde, berden, berren, berrer, berringhe.*
- Berren.** Bernen, branden, brand stichten. 3155, 3201.
- Berrer.** *Z. Kalcberrer.*
- Berringhe.** Berninge, brandinge, brandhout. 2940.
- Bescaven.** Beroofd van schoonheid. 3873.
- Besettet.** Bezette het. 3034.
- Besceden,** in rime 6. Bescheeden, bescheiden, uiteen doen, bedieden. 373.
- Besceit.** 637. Clarasie, uitleg, bedied.
- Besceit.** Bescheid, bescheed. - Beslis, uitsprake, vonnis. 1662.
- Bespraecs.** Besprak's, sprak daarover. 2326.
- Bespreken** hem eens dincs, met iemande. *Z. Bespraecs.*
- Bestriden.** *Z. Bestreet.*
- Besorghen** ser dochter. Bekommerd zijn aangaande zijne dochter. 1633-1644.
- Bestreet.** Bestreed, belegerde. 3165.
- Bestaen** iemande. 2231, 2569. *Z. Nabestaen.*
- Bestant** nemen. Bestand, wapenstilstand n. 2295-2296, 2311.
- Beteren.** Beteren van kinde, genezen van kinde, blijde moeder worden. 262. *Z. Ghenaes, verleecht.*
- Bevaen** bleef met kinde. Bevangen, begord, zwanger bleef m.k. 1855. *Z. Begort.*

- Beverrut.** Beverruwd, beverfd. 1556.
- Beverruwen.** *Z. Beverrut.*
- Bewinden** hem te zoeken. Ondernemen te zoeken. 2436.
- Biden.** Bij den, 3427.
- Bieden.** *Z. scilt b.*
- By fynder** cracht. Zuiver bij kracht, bij niet anders als bij de dwingende kracht des barensnoods. 251. Vgl. fr. *à fine force*, eng. *by mere force*.
- By fynder** noede. Bij niet anders als nood, bij nood alleene, gedwongen door den nood. 2310. *Z. Bij fynder kracht.*
- Bybliven** iemande. Getrouwe blijven. 2233, 2746.
- Bysyn** eender vrouwen. Achterwaren, als baker bezorgen. 260.
- Binde.** Bende, rechter schuinbalk, *bande*, in de wapenkunde. 1337, 1441.
- Blaseneeren.** *Blasonner*, wapenteekens uitleggen. 4385.
- Bleef**, als erfenisse. 374.
- Bleef** met kinde bevaen. *Z. Bevaen.*
- Bleefs** in eeren. Bleef, ten gevolge dies, in eeren. 3301.
- Blef.** Bleef. 2665.
- Blevens.** Bleven daarvan, daarom. 2784.
- Bleven** sijs in hem. Aanveerdden zij, op het geschil, zijn zeggen, zijne uitsprake, zijn vonnis. 3446-3447.
- Blyf.** Einde. 1601.
- Blikende.** Blinkende. 4370.
- Blyscap.** Blijdschap. 1700.
- Bliven.** *Z. Bybliven.* - *Z. Bleef.*
- Bloeme** *Flos, fleur.* 2629, 3870, 3873, 3878, 3881, 3888, 3908. - Wyflike figure (4428), vrouwmensch. 207, 247, 344, 2108, 2700, 3126 3591, 3736, 3745, 3770, 3788, 3827, 3874, 3912, 3923, 4112, 4384, 4328, 4437, 4456. - Het puik. 2308, 2369, 2629, 2664, 2853, 3648(?). - Lichaam, moederlijk lichaam, baarmoeder, *uterus*. 2514. Vgl. 4200.
- Bloet.** Bloot. 455, enz.
- Boech** Boog. 3268. *Z. Neeg.*
- Borduere** van perlen. Belegsel, rand, in de wapenkunde. 4372.
- Botschap.** Boodschap. 1773, 1800.
- Bout.** 3163. *Z. Boude, bouwe.*
- Boude.** Onversaafd. 3239.
- Bouwe,** Boude, onversaafd. 56, 1011, 1039, 2269, enz.
- Brachten.** Bracht hem. 1415.
- Branscatten.** Brandschatten. 3671.
- Brant.** Slagzwaard. 47, 113, 130, 2272, 2418, 4222.
- Buyc.** Lijf, romp. 466, 2419.

- Calende.** Dag der maand. 4468.
Calengieren. Verwijten. 949.
Calhoven. Kalkoven. 1802.
Caf, niet een caf. Hoegenaamd niets. 2979, 3134.
Camp. Gevecht, oorlog. 4306. - *Pugna singularis*, eenw. 553.
Campt. 1669. Z. *Camp*.
Canesie. Capitel van canoniken. 490. Z. *Coniesie*.
Caramesse. Kermesse, kermis. 1729.
Carnasioen. Jaar na de geboorte ons Heeren. 914, en elders meer.
Castiel. Casteel, castel. 485.
C. Canis. 7^e letter. 4072-4073-4074.
Claech. Klaagt. 1846.
Claghen iet. Over iets klagen, jammeren. 2263.
Cleer. Klaar. 691, enz.
Clergie. Godsgeleerdheid. 3614.
Clerlyc. Klaarlijk. 4254.
Clerrelike. Klaarlijk. 175.
Cluse. Eenzate. 2007.
Cochtij. Kocht gij. 3484.
Coeman. Koopman. 1787.
Coepman. Koopman. 2741.
Coes. Koos, van kiezen. 240.
Coesen. Kozen, van kiezen. 2247.
Comen sinen jaeren. Jarig, mondig worden. 1214. - Z. *Anec*.
Compaensie. *Compagnie*. 2053.
Compaignie. Gezelschap. 3520.
Conde doen iemande. Kennisse geven. 1243. - Z. *Nameconde*.
Condic. Kon ik. 2937.
Coniesie. 1155. Z. *Canesie*.
Coningen. Koninginne. 1959, 1976, 1997.
Contrie. Contreie, *contrée*. 752.
Core. Z. *Goet ter c*.
Cornut. Cornuut, cornuyt, scheldwoord, als of men nu zeide 'loeder, loster'.
 (De Bo). De jongens schelden hun kleen vingerken 'kleen kornuut.' (De Bo).
 Z. Verdam, i.v. *Cornuut*.
Cortoijs. *Courtois*. 2908.
Costij. Kost hij. 3584.
Costys. Kost hij, kon hij niets daarvan (gedoen, doen) 4319.
Cracht. Z. *Bij fynder cr*.
Crech. Kreeg. 784.
Creech. Kreeg. 3860.

- Cryt.** Krijt, strijdperk, strijdbane. 1663, 1671.
- Crissauten.** Chrysolithen. 3015. Zoo vele als goud, in de wapenkunde.
- Croenden.** Kroonde hem. 2585.
- Crucen** laden. 2521. Z. *Cruijsvaert l.* **Cruden.** Z. *Ghecroeden.*
- Cruijsvaert** laden. Kruisvaart aanveerden en het Kruis, als teeken daarvan, op de schouder hechten. 2516-2517.
- Cume.** Nauwelijks. 1278.
- Daden.** Deden. 4301.
- Dadense.** Deden zij. 1524-1525.
- Dae.** Dade, dede. 2797.
- Daedy.** Deedt gij. 3481.
- Daersegen.** Daartegen. 1866.
- Dan.** Leger, nest, *cubile*, eng. *den*. 4106.
- Danc.** Wedde, loon, *praemium*. 2605.
- Dander.** De anderen. 3243.
- Das.** Dats, des, dies, daarvan. 1238, 3664, en elders.
- Dat.** B.v.: 'In die sale *dat* men leide die taflen. Eten *dat* men ghinc.' Enz. Bij 't Volk: 'slagen dat hij kreeg!' enz. Z. Verdam, i.v. *Dat*, blad. 83, 2): Ende vor hem allen datti sprac,' enz. 195, 359, 360, 447, 852, 893, 1239, 1349, 1493, 1779, 2205, 2557, 2983, 3665, 2791. - Dat, dat het. 389, 1220. Men vargelijke 1220-1222 met *De Brabantsche Yeesten*, 11^e boek, c. XIX., *Van boerders die Karle beloghen*. - Omdat 't, want het. 2840.
- Dats.** Dat is. 119, 658.
- Datsem.** Dat zij hem. 544.
- Dats** wondert. Dat 't daarover wondert, daarover verwonderd is. 1011, en elders meer. Z. *Wie d.w.*
- Dats** zy. Dat zij. 284.
- Dedel.** De edel. 403, 1963, 3836. **Deden.** Deed hem. 205.
- Dedinghe.** Dadinghe, dagedinge, geschil, twist, oneenigheid. 3400.
- Dedy.** Deed hij, 281, 3141.
- Dedj.** Deed hij. 2028.
- Deere.** De eere. 1614.
- Deeren.** Leed zijn. 1351.
- Deghen.** Degen, ridder, held. 1847, 3494.
- Den** herte. Deen, dat een, 't een herte. 228.
- Der.** Daar. 481.
- Derde.** De eerde, de aarde. 716.
- Derliker.** Deerlijker, jammerlijker. 2263.

- Derwert.** Daarwaard. 2112.
- Des.** Daarvan. 4016. - Dees, deze, 79, 150, 197, 260, 591, 643, 845, 896, 900, 917, 999, 1035, 1113, 1146, 1390, 1392, 1403, 2482.
- Desse.** Des, daarvan. 1739.
- Desside.** Bedesside, op deze zijde, *citrà*. 23, 430, 732, 4841, 4291.
- Dessyde,** 15, *Z. Desside*.
- Dessye.** 3746. *Z. Desside*.
- Destenier.** *Destrier*, strijdros, 448.
- Destruweeren.** *Z. Struweerden*.
- Det.** Deed het. 2884.
- Deuwec.** Dat eeuwig, het eeuwig. 1305.
- Dicke.** Dikmaals. 3836, 4000.
- Diepen** avenstont. Laten avondstond. 1615.
- Dier.** Welker, van welke. 4339. - Die er. 1986.
- Dierste.** Die eerste, de eerste. 167, 564, 894, 3862, 4405.
- Dies.** Daarom. 1731.
- Diesch.** 3990, *Z. Dietsche*.
- Diessen.** Dies hem. 1090.
- Diet.** Die het. 4230.
- Dietsche** tale. Volkstale, verstaanbare tale. 323.
- Dij.** Die, de. 3388.
- Dijerste.** 2868. *Z. Dierste*.
- Dinc.** Tale, sprake. 2698.
- Dingel.** De engel. 1109.
- Dingen.** Zake. 170.
- Dlant.** Dat land, het land. 2268.
- Dleven.** Dat leven, het leven. 443.
- Dlijf.** Dat lijf, het lijf. 441.
- Doe.** Doen, toen. 1279.
- Doecht.** Deugd, *valor*. 76, 866.
- Doemer.** Rechter, overwinnaar. 3901.
- Doen.** *Z. Manscap d., Recort d., Soercoers d., Tonder d., Wijs d.* - *Z. En hat ghedaen.* - *Z. Van doene*.
- Doer.** Dóór. 469.
- Doerbrant.** Doorbrand, 3296.
- Doerdene.** De ordene. 2457.
- Doere.** Dore, door, gek, dwaas. 3270.
- Doerroeft.** Doorroofd. 3296.
- Doerwonde.** Doorwondde. 218.
- Doet** hadde. Gedood hadde. 1959-1960, 1976.
- Doorbranden.** *Z. Doerbrant*.

- Doorrooven.** *Z. Doerroeft.*
- Doorwonden.** *Z. Doerwonde.*
- Dor.** Door. 403.
- Douste.** De oudste. 1380, 3396.
- Douwe.** De uwe. 1842. - De oude. 1356. - Doe, *facio*. 4231. Vgl. Touwe (2653).
- Doverste Sen.** Den oversten zin, de hoogste bedienisse. 802.
- Drien.** *Z. Met drien.*
- Driven.** *Z. Feeste dr, Vroude dr.*
- Droeve** sijn. Droevig, bedroefd, droefgeestig zijn. 1471, 1901.
- Drossate.** Stadhouders, 3147. *Z. Drossete.*
- Drossete.** 3155, 3161, 3207, 3221. *Z. Drossate.*
- Duechden.** Deugden. 1373.
- Duer.** Dóór. 3580.
- Dumeijseren.** Duimijzeren, duimschroeven. 2827.
- Dutsch.** Duitsch. 2853.
- Duwiere.** Onderaardsche gang. 709. *Z. De Bo, i. vv. Duwiere, druwiere, wiere;* en vgl. eng. *sewer*, fr. *tuière*.
- Dwanc.** Dwang, dwong, van dwingen, duwen. 449.
- Dwermoes.** Dat, het wermoes. 2927. *Z. Wermoes.*
- Dwingen aen.** Duwen tegen. 449. *Z. Dwanc.*
- Eenderande** heeren. Eenerhande, eenige, sommige, zekere heeren. 3272.
- Eendrechtichede.** Overeenkomste, verdrag, 2428.
- Eenhoren.** *Unicornus*, ingebeeld dier, zinnebeeld der kuischheid. 2012, 2014, 2027.
- Eerde.** Landstreke. 3751, 4260. *Z. Aert, plein, enz.*
- Eert.** Eer 't, eer het. 4272.
- Eertsch.** Aardsch, op der aarden. 2091.
- Eest.** Is 't, is het. 324, 419, 1785, 2779.
- Eet.** Eed. 1492.
- Eischen.** *Z. Yesch, gheijescht.*
- Eyseryn.** IJzeren. 982.
- Elder,** *Z. Al elder.*
- En** bestant. Een bestand. 2295. - Ende. 958, 1960, B. v., r. 958: '...stont messe en dede.' Stont en deed messe, was bezig met messe te doen. *Z. Verdam, i. v. Ende*, bl. 638, 4). - Het en. *Z. Hen.* - En sijn, *nisi*. 1488, 1587, 1673, 1919, 2236, 2837, 3843.
- Enegher.** Eeniger. 3760.
- Engheen.** Geen. 3000.
- Ennegen.** Eenigen. 2587.
- Ens.** -Es, met ingevoegde *n*. Daarvan. *Z. Nemens.*

- En** weet wat. Ik en wete wat, *nescio quid*. 1796.
- Enxt.** Angst. 4079.
- Erde.** Eerde, aarde. 2293. *Z. Eerde.*
- Erghuweeren.** Redetwisten. 4325.
- Ern.** Armen, *brachiis*. 1397. - Arm, *brachium*. 1518, 2121.
- Ermen** lieden. *Pauperes*. 3249.
- Erst.** Eerst. 166.
- Erterike.** Aardrijk, 2946. 3833.
- Ertsche.** Bisscop. Aartsbisschop. 1816. *Z. Dertsche.*
- Est.** Is 't. 3567.
- Euwelike.** Eeuwelijk. 2451.
- Ever.** Everzwijn, wild zwijn. 3279, 4094.
- Ewege** tijen. Weg trekken. 2188.
- Feeste** driven. Blijdag houden. 3821-3822.
- Felleyden.** Felheden, wreedheid. 956.
- Fyn.** Hoofdzake, einde van de rekening, 't gene daar 't al op uitkomt. 287, 901, 969, 1711, 1863, 2539, 2712, 2416, 3296. - *Z. By fynder cracht, by fynder noede.*
- Fin.** 969, 1711. *Z. Fyn.* - Schoon, goed. 831, 3182.
- Fine.** Volmaakte, uitmuntende. 1017, 1497, 2032. Fine waarheit. Zuivere, echte w. 1027.
- Foreest.** Woud, bosch, gaarde. 474, 517, 3373, 3975.
- Forestier.** Vorster, boschwaarder. 481.
- Fortse.** *Force*, geweld, 2264.
- Fresch.** Frisch. 4176.
- Gaf.** Verhuwelijkte. 1375.
- Gat.** Gehad. 3389, 4040.
- Geborte.** Geboorten, geslachten, afstammingen, 4045.
- Gebringhen.** Brengen. 581, 2169.
- Gebuert.** Geboorte. 48.
- Geburreleert.** *Burelé*. 4423.
- Gecopeneert.** *Componé*. 4373.
- Gecreech.** Kreeg. 1443, 1448.
- Gecregen.** Kregen. 2684.
- Gecrighen.** *Z. Gecreech, gekregen.*
- Gecroeneert.** Gekroond, *couronné*. 2872.
- Gecuest** van iet. Gecust, gepaaid, voldaan, iets niet meer van doene hebbende. 3259.
- Voorbericht*, bl. 16, 77. 3259, is 't w. *gecuest* vervangen door *getroost*.
- Gedaene.** Gedaante. 31, 313.
- Gedaene.** *Z. Wel gedaene.*

- Gedaan.** *Z. Wael g.*
- Gedaen.** *Z. Wel g.*
- Gedocht.** Gedacht. 3490.
- Gedochte.** Gedachte. 3156.
- Gedoen.** Doen, uitvoeren. 4319.
- Gedwinghen.** Dwingen. 3233.
- Gef.** Geef, *da.* 1305.
- Gegreep.** Greep, *rapuit.* 1518.
- Geheert.** G'eerd. 642.
- Geloeyenden.** Gloeienden. 1769.
- Geloefde.** Beloofde. 1869, 1966.
- Gelofte.** Belofte. 2407.
- Geloves Mije.** Geloof des mij. 922, 1591, en elders meer.
- Geminlike.** Algemeenlijk.
- Genant.** Genaamd. 83.
- Gender.** Geender, geener. 174.
- Genen oven.** Den oven ginder. 1758.
- Genezen.** *Z. Ghenaes.*
- Genoet.** Genoot. 1700, 1805.
- Genuechelechede.** Genoegte. 4477.
- Gereye.** Peerdetuig. 462.
- Gereide.** 468. *Z. Gereye.*
- Gerepen.** Greep hem. 507. *Vgl. Geloeyenden.*
- Gescheiden.** Scheiden, oorlof nemen. 2910.
- Geset.** Gezeid. 3279.
- Gesinde.** Reisgezelschap. 1534.
- Gesleckte.** Geslechte, geslachte. 2991.
- Geslechte.** Geslachte. 1296, 2531, 2987.
- Gesmide.** Met zilver of goud bewrocht peerdetuig. 2602.
- Gesondechede.** Gezondheid. 4455.
- Gespruyt.** Gesproten. 3837.
- Gestaect op.** Vastgesteld, bestaakt (de Bo), gestaakt (de Bo), *fixé.* 3957.
- Getant.** Door den wapenschilder van tanden voorzien. 61, en elders meer.
- Getonct.** Getongd, door den wapenschilder van eene tonge voorzien. 60, en elders meer.
- Gevaen.** Gevangen. 1415.
- Gevaren,** Gevaarten, gevarenissen, hoe hij gevaren had, hoe hij voer. 1811.
- Gevee.** Vee, als vijand gehouden en behandeld. 3947. *Z. Gewee.*

Gewach. Gewag, bedied. 1687.

Gewan. Gewon, won, kreeg, verkreeg. 858, 883.

Gewarech. Echt. 3682.

Gewareide. 1653. Z. *Gewareijde*.

Gewareijde. Geen waarheid. 1133, 1653.

Vgl. 1934-1935: 'Maer, hij en wiste gheen wareide Hoe sy hieten, ende wie sij waeren.' Bij verdam staat '*Gewaerheit, gewaerhade*, znw. vr. Van *gewaer*;' dit is een ander woord.

Gewee. Gevee, vijandschap, veete dragend. 1519.

Vgl. *Waer* voor vaer, 1029, 1114, 2363, 2492, 3016; *woerdy* voor voerde hij, 1500; *herwaert* voor heervaert, 2273.

Gewelde. Macht, gezag; oppermacht, oppergezag. 1271.

Geweldec. 1141. Z. *Geweldich*.

Geweldich. Gewelde hebbend, oefenend. 1147, 1350. Z. *Gewelde*.

Geweldic. 1142. Z. *Geweldich*. 1142.

Gewelt. 3781, 4314. Z. *Gewelde*.

Gewesse syn. Gewis zijn, zeker zijn. 2075.

Gewint. Gewend, van wenden, omkeeren. 3175.

Gewan. Won, kreeg. 1491.

Gbreect. Gebreekt, ontbreekt. 4267.

Gheburreleert. 3565. Z. *Geburreleert*.

Gheclaecht. Beklaagd. 3773.

Ghecraeut. Gekrauwd, geklauwd, door den wapenschilder van klauwen voorzien. 60.

Ghecrijghe. Krijge, verkrijge. 4459.

Ghecreechde. Kreeg. 3096.

Ghecroeden van iets. Gekroden, gesproken van iets. 2730.

Cruden croot, gebroken bediedt eigenlijk *steken*; en *steken* draagt den zin van *spreken*. Z. De Bo, i.v.; *Loquela* VI. 88, X. 6; en Amand, bl. 30:

Maer hine dorste niet, om die sake,
Steken no segghen jeghen dat ghebod.

En bl. 85:

Als Abraham Amande hoorde spreken,
Ne conste hieren niet ieghen ghesteken.

'Hij en sprak noch en stak' hoort men nog bij 't Volk.

Ghedeel. Hoeveelheid. 2801.

Gheduas. Gedwaas, dwaze praat 168.

Gedwinghen. Dwingen. 4324.

Gheere. Gere, begeerte. 3932.

Ghegroyt. Gegroeid. 3845.

Ghehelic. Geheellijk, heel en al. 2466.

- Gheheven** van iets. Gesproken, gehandeld. 2730. *Z. Ghecroeden, heffen.*
Vgl. De Bo, *i.v. Heffen en leggen*; en 't fr. *Soulever une question.*
- Ghehuet.** Gehuwd, gehuwelijkt. 3317.
- Gheijst.** Geëischt. 3493.
- Gheloefdem.** Beloofde hem. 762.
- Ghelovet.** Geloofde, beloofde 't. 396.
- Ghemeynte.** Gemeentebewoners. 2982.
- Gheminlike.** Algemeenlijk. 3743.
- Ghenaes.** Genas, na 't geliggen, na 't baren.
Vgl. *Beteren, verleecht.*
- Ghenen.** Genen, *istum.* 3435.
- Ghenendich.** Onversaafd. 1460.
- Gheoerbert.** Geoorbaert, aangewend. 4147.
- Gheoppenbert.** Geopenbaard. 4240.
- Ghequarteleert.** gevierendeeld, *écartelé.* 4404.
- Gherect.** Gerokken, gespannen, aan 't kruis. 3759. *Z. Recken.*
- Gheredem.** Gereidde hem, deed het gereide aan van eenen koopman. 1907.
- Ghereiden.** Gereed maken, uitrusten. 281.
- Ghereyde.** *Z. Gereye.*
- Gherne.** Geerne. 4354.
- Ghescut.** Geschud, bestrooid, bezaaid, *semé.* 1038.
Vgl. *Loquela X. 6., i.v. Schudden.*
- Gheseet.** Gezeid. 2748.
- Ghesepeltuert.** Ter aarden besteld. 3717.
- Ghesockelt.** Gesukkeld, versukkeld, verdoold, niet te vinden. 4244.
Z. De Bo, i. vv. Sukkelen, versukkelen; Kiliaen, i. vv. Sookelen, suckelen.
- Ghespletteert.** Gesplet, gespletten, *fendu, parti,* 2871 en elders.
- Ghetelt.** Verteld. 3883.
- Ghetint.** Getind, door den wapenschilder van tinnen voorzien, *bretessé.* 4420.
- Ghetorden.** Getreden. 4010.
- Ghevanckenisse.** Hechtenisse. 2449.
- Ghevriende** seggen. Verzoenen, bij kracht van vonnisse. 3457, 3466.
- Ghevryt.** Gevrijd, vrij gemaakt. 1342.
- Ghevuert.** Gevoerd. 3229.
- Ghewelde.** 4274. *Z. Gewelde.*

- Gheweldich.** 270, 2131. *Z. Geweldich.*
- Ghewelt.** 2947. *Z. Gewelde.*
- Ghewerke.** Daden, *opera.* 1094.
- Ghewyt.** Gewijd, wijder gemaakt. 587.
- Ghewout.** Gewelde. 2684.
- Ghyt.** Gij het. 4099.
- Ghisel.** Gijzelaar. 2441.
- Goed.** *Z. Te goede.*
- Goeds.** Gods. 2478.
- Goem,** goom nemen eens dincs. Op iets acht nemen. 1533, 2333. *Z. Nemens g.*
- Goeme.** Ic gome, ik meene. 3875.
- Goet** ter core. Uitnemend goed. 2270.
- Goets.** Gods. 162.
- Goeverneerder.** Bestierden eener gouwe. 3706.
- Gone.** 't Gone, 't gene. 3695. *Z. Genen.*
- Got.** Afgod. 657.
- Gotheit.** God. 39.
- Gotliker.** Godlijker. 4274.
- Got weet.** Zoo waar als 't God weet. 1298.
- Gout.** Gold, betaalde. 1117.
- Gouwe.** Goude, 203.
- Gracelik.** Bevallig, liefelijk. 4176.
- Graet.** Trap. 3747.
- Graven.** Begraven. 1704, 2197, 2312.
- Greefscap.** Graafschap. 1364.
- Greijn.** Voortreffelijk, uitgelezen pit, kern, perel, juweel van een vrouwe, man, stad, land, enz. 3013, 4437, en elders. *Z. Gryn.*
- Greve.** Grave. 1126, 1363, en elders meer.
- Griffoen.** Vogel grijp, ingebeeld wezen, half arend half leeuw. Als leeuw wordt hem een *dan* toegeschreven. 4107. *Z. Dan.*
- Gryn.** 983, 1285, 1831, 2000. *Z. Grein.*
- Groijde.** Groeide. 3869.
- Gront.** Het diepste eener zake, *le fin fond.* 2370.
- Gbont.** Diepste des gemoeds, des herten. 1602.
- Groot gaen.** Zwanger zijn. 247.
- Cruen.** Groen. 676.
- Guere.** Geure, reuke. 3373.
- Ha.** 279. *Z. Hae.*
- Hadden.** Had hem. 2236.
- Haddij.** Haddet gij. 3470.
- Haddys.** Hadde hij daarvan. 3493.

- Haddine.** Hadde hij hem. 4088.
Haddj. Haddet gij. 3484.
Hae. Hade, had. 77, en elders meer. *Z. Ha.*
Hae. Hadde te wijve. 1323.
Haemer. Strijdhamer. 982, 983.
Haer. 672. *Z. Aer.*
Haeswinde. Hazenwindhond. 2901. *Z. Vliege*, onder Namen en Zaken.
Haghe. Struikhout. 403.
Halp. Hielp. 4390.
Hat. Haddet, gij hadde 't. 3491-3492.
Hat. Hadde 't. 3840.
Have. Rijkdom, kostelijkheid, onkost, pracht. 1012, 2240, en elders meer.
Hebdys. Hebt gij daarvan. 3932.
Heddijs. Hebt gij. 4352. 4351.
Heer. Leger. 540, 1252, 1257, 2326. *Z. Her.*
Heercraecht. Heerkracht, legerkracht. 2282.
Heerscap. Heerschappij, gebied. 3866.
Heet. 283. *Z. Eet.*
Heet. Heeft. 3196.
Heffen. 2730. *Z. Gheheven.*
Heffen. *Z. Hief.*
Hemels troen. Gewelf, hoogste des hemels. 3962.
Hen. Het en. 1794.
Her. Heer, heere. 1760, en elders meer.
Her. 720, 724 1454. *Z. Heer.*
Herberge. Nachtverblijf. 1506, 1809, 1920.
Herberghe. 1503. *Z. Herberge.*
Herde groet. Zeer groot. 1964.
Herdeerdij. Herdde hij, bleef hij doen, volherdde hij in het doen. 308.
Here. Heere, legere. 614.
Hernasch. Getuig, allaam, gereedschap. 1908.
Herssenbecken. Het hersenbekken, het bekkeneel, het hoofd. 549.
Hertoech. Hertog. 3797.
Hertoechscap. Hertogdom. 3038.
Hervaert. Heervaart, legertocht. 2273.
Het. B.v.: Het... deden kersten... sent Remys. Hoogd. *es taufte ihn s.R.* 846-847.
Het. Heet, heeft. 182.

- Het.** Men. 2298, 2863, 4026, 4179.
- Hetet.** Heet het, wordt het geheeten. 2949.
- Hets.** Het is. 168, 171, 1635.
- Hetse.** Heetse, heeft ze. 631.
- Hief.** Hief aan, zong. 1107.
- Hien.** Hij hem. 306, 4129.
- Hier.** Hij er. 440.
- Hieraut.** Wapenkoning. 3252, 3276. *Z. Hirraude.*
- Hieten.** Hiet hem. 508.
- Hyen.** Hij hem. 1417, 1419.
- Hilden.** Hielden. 2189.
- Hident.** Hielden 't. 2194.
- Hilt.** Hield. 3006.
- Hiltse.** Hield ze. 2192.
- Hinc.** Hinct, hinc 't, hing het. 468.
- Hinghenen.** Hingen hem. 2331.
- Hire.** Hij er. 1534, 2229, 2980.
- Hirraude.** Wapenkoningen. 2608. *Z. Hieraut.*
- Hoeden.** Hooden, hoofden. 467.
- Hoefden.** Hoofden, hielden hof. 2908.
- Hoefs recht.** Hof's recht, hofrecht, recht dat al die onder 't hof behooren toekomt. 1658.
- Hoegeboeren.** Hooggeboren. 2230, en elders meer.
- Hoeghemoet.** Hooggemoed. 2190.
- Hoep.** *Z. Over h.*
- Hoerdij** Hoorde hij. 4090.
- Hoerer.** Harer, heurer. 4040.
- Hoet.** Hoe 't, hoe het. 1132, 1757, 4386.
- Hoet.** Hoot, hooden, hoofd, hoofden. 466, 467, 2369, 3223, 3653, 4414.
- Holpen.** Hielpen. 1947.
- Hongerec.** Hongerig. 1099.
- Hornyn.** Hoornen, vaa hoorn. 674.
- Hoven.** Hof houden 2969.
- Hoven (?).** 3662, 3668.
- Hoverde.** Hooveerdigheid. 4207.
- Hulden.** Huldigen. 625, 2320, 3399, 3776.
- Hulpare.** Helper. 2787, 3191.
- Hulpen.** Helpen. 1969.
- Huijsgesinde.** Huislieden. 2798.
- Ierst.** Eerst.
- Iersten.** *Z. Tiersten.*

Yeesten. *Gesta.* 4239.
Yerst. Eerst. 504, 906, 938.
Yerste. 35, 842.
IJemen. Iemand. 646.
IJerste. Eerste. 36, 145.
Yesch. Iesch, van eischen. 1658.
Yet. Iet, entwat. 1937.
In. Bij, met. 355.
In deere. Ter eere. 1614.
In. Door. 1478.
In. Een. 570.
In ouder stont. In ouder tijd, eertijds. 4096.
In weghe. Te wege, op weg. 2037.
Inc. Inkt, inte. 4233.
Inde. Einde. 1088, 4473.
Innecheden. Innigheden, innigheid. 959, 1108.
Inprenten. Te ontvangen geven. 1478.
Inslaen. Inrijden, invaren. 3224.
I Iusticie, 8^e letter. 4130-4131-4133.
Ja. 1603, 3004.
Jae. Ja. 895, 2862, 4040.
Jaechde. Reed te jachte. 3262, 3293.
Jaechdij. Jaagde hij. 3076.
Jaechdj. Jaagde hij, reed hij snellijk, te jachte. 470.
Jaechdense. Jaagden ze. 3157.
Jaechdine. Jaagde hij hem. 4110.
Jaers dach. Eerste dag des jaars. 2076.
Jaewy. Ja-wij. 3794.
Ja Ghy. Ja-gij. 1939.
Jammerhede. Rouwe. 1163, 2366.
Jammer maken. 1864, *misbaar m.*
Jerst. Eerst. 932.
Jersten. Eersten. 1153, 1613.
Joije. Blijdschap. 3583.
Jonstement. Riddergevecht. 1611.
Juegt. Jonge dochter. 4463.
Justicia. 4161.
Juweel. Kleinood, heiligdom. 2071, 2079.
Kalcberrrer. Kalkberner, kalkbrander. 1762.
Kalu. Kaal. 1178.
Kaluwe. Kale. 1165.

Kele. Keel, rood. 354, en elders meer.
Keeren. Beletten. 3035.
Kennen. Bekennen, erkennen. 3811.
Kent. Kind. 966.
Keric. Keere ik. 375.
Kersten doen. Dopen. 864.
Kerkersteen. Kerker, gevang. 961.
Kinder. Kinderen. 1306.
Kindij. Kende hij. 2161.
Kinne. Kenne. 8.
Kinnen. Kennen. 1110.
Knecht. Schildknappe. 2115.
Knecht. Dienstbaar man. 569, 1770.
Knechterie. Werkvolk, kleen volk. 1733.
Laden. Z. *Oppe l.*
Laden. Z. *Cruijsvaert l., cruce n l.*
Lanct. Langt, verlangt. 5575.
Lans. Lands. 3599.
Lansheere. Landsheere. 2343, 2572, 3910.
Last. Krijgsgeweld. 2228.
Lasuer. Hemelsblauw. 1038, 1136, 1139, en elders meer.
Laten gegroyt. Laten groeien. 3845-3846.
Latin. Latijnsche tale. 3848.
Lect. Legt. 4038.
Lede. Lidmaten, *corpora(?)*. 2367.
Leden. Voorbij. 3640.
Leden. Geleden, doorleefd, van lijden. 503.
Leefdage. Z. *Syn l.*
Leen. Leengoed. 2144.
Leensman. Leenman. 2348. Z. *Lens m.*
Leet. Liet, van laten. 402.
Leet. Ligt. 4243, 4245.
Leet. Ligt begraven. 1120, 1877, 3880.
Leet. Leedet, leed doet, leed is. 1768.
Lefden. Leefden. 4039.
Leide. Legde. 359.
Lensliede. Leen lieden. 1456.
Lesper. Lisper, stameraar. 1179, 1188.
Lest. Laatst. 1440.
Leste. Laatste. 1439.
Letierboom. ‘Litier-boom. *Longurius stabuli, vacerra,*’

zegt Kiliaan. En ‘*vacerra...* Een staeck daermen t'peert aen bindt inden stal,’
zegt Junius, *Nomenclator*, 298^b. Zulk een stake is moeielijk om weg te nemen,
om tot een geweer, tot een wapen te bezigen. Zou de *letierboem*, die hier bedoeld
wordt, geen van de twee *boomen*, of *tramen* zijn, die tot eene *litier*, tot eene
rosbare behooren? 1517.

Verdam, i.v. *Boom*, weet van de boomen, de tramen eener karre, en,

In die bome een onsalich part,
dat cume vijf pont was wart
Lanc. II. 4083.

De boomen van eene orsbare kon men uit- en inschuiven, aan den kant zetten,
enz.; zij waren dus, als wapen, en om te slaan, gebruikbaar.

Letter. Luttel, weinig. 194, 685, 1527, 2371, 2396.

Leu. Leeuw. 59, 4376.

Libaert. Liebaard, leeuw. 1099.

Liden. Lijden, voorbijlijden, voorbijgaan. 414.

Lieten. Liet hem. 1852.

Liggen. Vernachten. 1503, 2149.

Ligghen aen. Aangelegen zijn. 3777.

Lijden. Z. *Leden*.

Lyf. Leven. 441, 2507, 2548, 4455.

Lijf. Z. *Bederven van den l*.

Lijf. Z. *Op lijf*.

Lijf. Z. *Te live*.

Lilie. Lelie. 1139, 3907.

Lijlie. Lelie. 1038, 4371. Z. *Lilie*.

Lioen. *Lion*, leeuw. 3368.

Lyoen. 2286. Z. *Lioen*.

Lijoen. 2485, 3163. Z. *Lioen*.

Loefsam. Lofzaam, lofweerdig. 3518.

Loeghene. Logens. 2882.

Loet. Loed, van laden. 681, 831, 1312, 1336, 2133. Z. *Laden*.

Lofsam. Lofzaam, lofweerdig. 4443. Z. *Loefsaem*.

Lustec. Lustig. 2967.

Lustick. Lustig. 665.

Maecht. Mag 't. 3990, 4071.

Maecht. Maagd 3771.

Maechten. Maakten. 2428.

Maecten. Maakte hem. 2586.

Maecten. Maakten hem. 106.

Maeghen. 955. Z. *Maghe*.

Maere. *Fama*. 1697.

Maget. Maagd. 897, 904, 1694,

- Maghe.** Verwanten. 655, 955, 1708, 3804, en elders meer.
- Maghet.** 3487. *Z. Maget.*
- Maken.** Dichten. 17.
- Maken.** *Z. Gevee m., jammer m., soen m., te vele m., vroet m. wys m.*
- Makes.** Maakte ervan. 1725. 4496.
- Makesse.** Makede se, maakte ze. 267.
- Maket.** Maakte 't. 66, 3178.
- Manen** bij iets. Bezweren. 1475.
- Manicle.** Handbkleedselen, dat deel van de wapenrusting eens ridders dat zijne handen verweerde. 2609.
- Manwert.** Zoo vele weerd als een man een krijgsman. 2837.
- Marteere.** Martelaar. 2054.
- Martelersse.** Martelaresse. 3879.
- Masscien.** Mag schiën, misschien, 1735.
- Mat.** Moede, afgemat. 312, 4029. *Z. Matten.*
- Matten.** Matte hem, joeg hem tenden. 4110.
- Mechde.** Maagden. 255, 260.
- Mechedyn.** Magedijn, meisken. 1609.
- Mechtech.** Machtig. 2191, 3231.
- Mechtig.** Machtig. 602, 3801.
- Meenen.** *Intendere. Z. Mint.*
- Meer.** Mare, nieuwmare. 558, 561, 2889.
- Meere.** Mare. 2889.
- Meeren.** Meerderen, uitbreiden. 3636.
- Men.** Min. 164.
- Men.** Men hem. 4082.
- Menderen.** Minderen. 3449.
- Menec.** Menig. 3918, 4328, 4393.
- Menech.** Menig. 2115, 4305.
- Menechfouder.** Nenigvuldiger, grooter. 4092.
- Meneg.** Menig. 2284.
- Menegerande.** Menigerhande. 2731, 4176, 4245.
- Mengnoet.** 1978. *Z. Menjoet.*
- Menichwerf.** Menigmalen. 3736, 3740.
- Menjoet.** *Mignot*, in 't Fr. w. *mignoter*, beminnelijk. 413. *Z. Mengnoet.*
- Mennen.** Men hem. 1649, 3440.
- Mens.** Men daarvan. 1581.
- Mensten.** Minsten. 1473.
- Ment.** Men het, 173.
- Mer.** Mijner, 11, 494, en elders meer.

- Mer.** Meer. 467.
- Mercgreve.** Markgrave. 110.
- Merct.** Markt. 3645.
- Mere.** Meere, meer. 541.
- Merghen.** Morgen. 4084.
- Mergrevinne.** Markgravinne. 3813.
- Mesdaet.** Misdad. 960.
- Mesdoen.** Misdoen. 4085.
- Mesquame.** Miskwame, lichaamsgebrek. 2652.
- Messe doen, hooren.** Misse d., m.h. 959, 1728, 1738, 1778.
- Meste.** *Z. Te meste.*
- Met.** Mede, meê. 3682.
- Met.** Mede, te gelijker tijde. 3488.
- Met dien.** Daartoe, daarbij. 1777.
- Met drien.** Gedrien, drie teenegader. 1576.
- Metten.** Met den. 167, 1728, 2908.
- Mij an.** Mij aan. 2635.
- Minne.** Liefde. 10, 3725.
- Mynnen.** Minnen, liefhebben. 1610, 1850.
- Mint.** Meent. 429.
- Mochten.** Mocht hem, kon hem. 2601.
- Mochty.** Mocht gij, moest gij. 3577, 3823.
- Mocten.** Mochten. 4127.
- Moetj.** Moet gij. 521.
- Moettij.** Moet 't dij, moet het dij. 3469.
- Mojen.** Moeien. 3081.
- Momboer.** Momboor, momber, voogd. 2248, 2329.
- Mombour.** 2259, 2301, 2381, 2403, 2421. *Z. Momboer.*
- Mortorie.** Slachtinge van krijgsvolk. 2411. Over het w. *mortorie*, dat, te Dendermonde en ommelands, nog gebruikt wordt, leze men, in *De Taal- en Letterbode. Haarlem, Erven F. Bohn.* 1875. VI. bl. 294-298, een schrijven van J. Verdam.
- Muechentheit.** Strijdmacht, legerbende. 1276, 1864, 2341.
- Muecht.** Moogt, kunt. 2532.
- Muedich.** Moedig. 2697.
- Muegende.** Machtig. 2289.
- Muegentede.** *Z. Muechentheit.*
- Muegentheit.** Heerschappije. 428.
- Naem.** Nam. 106.
- Naemt.** Nam 't. 3909.
- Nauwelic.** Nauw, inniglijk. 4892. In het Hs. staat er *nalic*, met een verkortingsteeken boven de *a*, dat eene *z* gelijkt (zonder steert).

- Nameconde.** Bij name gekend, vermaard. 69.
- Nappe** van pladen, nappen van pladenhout, houten drinkvaten. *Z. Plenappe, pleennappe, plade. Gailliard, Glossaire, Flam. i.v. Plaen.*
- Natueren** scout. Naturen schuld, het sterven, de dood. 1117.
- Nederdalen**, daelde hem neder. Ging nederliggen. 2027.
- Neeg.** Neeg, *inclinavit.* 3268.
- Neen ic.** Neen-ik. 4266.
- Neensy.** Neen-zij. 4302.
- Neent.** Neen-'t. 2933.
- Nemen.** *Z. Bestant n., goem n., loon n.*
- Nemens** goem. Neem daarvan goem. 1533. *Z. Goem.*
- Nemmer.** Niets meer, niet meer. 1331, 1347, 1594.
- Nemt.** Neemt. 2418.
- Nesen.** Neuzen. 3227.
- Neuwij.** Neen-wij. 1766.
- Neven.** Neffens. 878.
- Nie.** Ie, ooit. 3992. *Z. Noet.*
- Niet.** Iet, ooit. 4012. *Z. Noet.*
- Nieute.** 3519, 3848. *Z. Te n.*
- Nije.** Ie, ooit. 1097.
- Nigen.** *Z. Neech.*
- Nyemen.** Niemand. 431.
- Nijemen.** 4440. *Z. Nyemen.*
- N. Nobilis.** 6^e letter. 1015, 4017.
- Nochtavont.** Nog te avond, nog dezen avond. 1735.
- Noede.** Noode, ongeerne. 3577.
- Noet.** Noot, gebrek. 3760.
- Noet.** Noot, voor ooit. 37, 300, 408, 511, 2944, 3137, 3585, 4027, 4028.
- Noet.** Noot, geweld, bedwang. 2820, 4079.
- Noet doen.** Bedwang, geweld d. 2225. *Z. By fynder n.*
- Noyabel.** 203. *Z. Noyael.*
- Noyable.** 1139, 3364. *Z. Noyabel.*
- Noijable.** 683, 3562. *Z. Noyabel.*
- Noijael.** 235, 3091, 3490, 4312. *Z. Noyael.*
- Noyael.** Ontlijkt uit loyael, *loyal?* Zoo 't behoort, echt, heerlijk, voortreffelijk. Vgl. Vaderl. Mus. 1, 376.
- Nuwere,** Nieuwere. 3668.
- Och!** 4427.
- Ocht.** Of, ofte, oftewel. 288, 419, 440, 446, 649, 663, 1740, 1911.
- Ocsuijn.** *Z. Oekesoen vinden.* 3087, 3118, 3131.

- Oec.** Ook. 2329, en elders meer. *Z. Oic.*
- Oech.** Hoog. 150.
- Oeckesoen.** Oorzake. *Z. Ocsuijn.* 705.
- Oekesoen** vinden op. 4086. Reden van vijandschap. *Z. Oekesoen, ocsuijn.*
- Oem.** Oom. 4399.
- Oerbaren.** *Z. Gheoorbert.*
- Oerden.** *Z. Doerdene, ordyn.*
- Oere.** Oore, *auricula.* 3476.
- Oerloghe.** Oorlog, geschil. 3007.
- Oerse.** Orsen, rossen. 2605.
- Oert.** Oord, spits, *acumen.* 2773.
- Oetmoet.** Ootmoedigheid. 4470.
- Of.** Af. 3408, 3507.
- Oic.** Ook. 625, 3481. *Z. Oec.*
- Ommewerpen.** 422, 448. *Z. Werp.*
- Onde** Jonde, jeunde. 2127.
- Onder.** *Inter,* tusschen. 2387, 2814, 3662, 3668.
- Onderdenech.** Onderdanig. 4328.
- Onderdoen.** *Z. Tonder d.*
- Onderft.** Ontferd. 1297.
- Onderseten.** Onderzaten. 3162.
- Onderven.** *Z. Onderft.*
- Onderwinden** mij. Te werke stellen. 4447.
- Ongemeten.** Ongenoten, door niemand georberd, ongelezen, nutteloos. 4244.
- Ongescant.** Ongeschonden. Of zonder schande? 1004.
- Onghetellic.** Ontelbaar. 2499.
- Onneere.** Oneere, schandelijk gedrag. 2882.
- Onnem.** Jonne hem. 4473.
- Onnen.** Iemande eens dincs. *Z. Onnem.* 2756.
- Onneren.** Oneeren, onteeren. 3998.
- Onpeijs.** Onvrede. 3732.
- Onplokenen** banieren. 3500. *Z. Ontpluken.*
- Onseet.** Ontzeid. *Z. Ontzeggen.* 3098.
- Ontbieden.** 1081, 1252, 2400.
- Ontbieden.** Gebieden. 1712.
- Ontbieden.** Verzoeken. 2109, 3281.
- Ontbieden** iemande. Laten weten. 2999.
- Ontbieden.** Heeten komen, doen komen, doen gebracht worden. 2330.
- Ontboeten.** Ontbood hem. 2400. *Z. Ontbieden.*

- Ontcracht.** Ontweldigd: met kracht, geweld ontnomen. 1840.
Ontcrachten. Z. *Ontcracht*.
Onterven. Van erfenisse berooven. 2267.
Ontfaen. Ontvangen. 1530, 1752.
Ontfermen. *Misereri*. 1539, 1541.
Ontgeven Geroofd. 1846.
Onthilten. Onthield hem. 198, 1533. Z. *Onthouden*.
Onthouden. Indachtig zijn. Z. *Onthout*.
Onthouden. Onthalen, te gast ontvangen. 198, 1533.
Onthout. Wees indachtig. 2154. Z. *Onthouden*.
Onthouwe. Onthouden. 813.
Ontpluken. Opendoen, ontvouden, ontrollen. 8, 4261.
Ontsaect. Ontschaakt, ontroofd. 2336.
Ontschaken. Z. *Ontsaect*.
Ontseet. Ontzeid: mij, als van een scheidsman, geweigerd. 3470.
Ontsegghen. Ontzeggen, den vrede ontzeggen, den oorlog aanzeggen. Z. *Tonsegghen, ontsey, ontseit, ontseet*, enz.
Ontseij. Ontzei. Z. *Ontsegghen*. 2785.
Ontseide. Ontzei. Z. *Ontsegghen*. 2570.
Ontseiden. Ontzei hem. Z. *Ontsegghen*. 1863.
Ontseydenen. Ontzeiden hem. Z. *Ontsegghen*. 3172.
Ontseit. Ontzeid. Z. *Ontsegghen*. 3132.
Ontseite. Ontzette. 1073. Vgl. *Seight*.
Ontsetten. Z. *Ontseite*.
Ontsien. Vreezen, duchten. 2229.
Ontswemmen. Zwemmende ontkomen. 303.
Ontvliegen. Vliegende ontkomen. 320.
Ontvloet. Ontvlood. 1278.
Ontwee. Gebroken, in twee stukken. 1518.
Ontweldig. Ontweldigd. 1567.
Op lijf. Op boete, verbeurte van 't leven. 1600.
Opdragen. Als eigendom overgeven, overlaten. 654, 656, 3398.
Opgeven. Eene stad overgeven, verloren geven. 3028.
Opnam. De zake opnam als scheidsrechter. 3446.
Opnemen. Als rechter, verzoener, onderzoeken. 1596, 1674, 3446.
Oppeladen. Opladen. 693-694.
Oppenbaer. Openbaar. 950, 3283.
Opscieten. Opstaan. 1787.
Opsegghen. Iets iemande aanwrijven, te laste leggen. 2882.
Opset. Eerste aanvang: van opzetten, op touw zetten, beginnen. 4100, 4310.

Ordyn. Ridderorde. 3959.
Orloecs. Oorlogs. 3671.
Orlof nemen. Oorlof, afscheid n. 2087, 2951.
Orloghe houden. Oorlog houden, krijg voeren. 1411.
Ors. Peerd, ros. 3340.
Ouderstont. Ouderstond, oudertijd, voortijd. 4096.
Oudervader. Oud oom. 1390.
Oudervader. Grootvader. 890, 2754. Z. *Overouderv.*
Oust. Z. *Van o.*
Oust. Oudst. 4442.
Ouste. Oudste. 1385, 3694.
Over. Voor, als. 386, 432, 565, 2147, 2157.
Overdaet. Oveldaad, euveldaad, onrecht, geweld. 2264, 2850. Z. *Kiliaen, i.v.*
Overgeven. Toestaan, vergunnen. 1084.
Overheere. Hoogste heere 1145, 4317.
Overhoep. Overhoop. 3265.
Over iemants side. Aan iemands zijde. 1603.
Overmits. Door, ter oorzake van. 1212.
Over m. jaer. Geleden 1000 jaar. 2166.
Overoudervader. Overgrootvader. 2753, 3041, 4343.
Overprins. Overheere, *q.v.* 1838.
Over syn. Met zin, verstand. 3181.
Over tafel zitten. Aan t.z. 201, 376-377, 1774.
Overvaren. Oversteken te schepe. 350.
Paege. *Page*, edelknape. 3248, 3263.
Paijs. Vrede. 3603.
Palais. Paleis. 43.
Palaijs. 679. Z. *Palais.*
Palas. 523, 547. Z. *Palais.*
Palise. Paleize. 4109. Z. *Palais.*
Pape. Priester. 1726, 1739, 1743, 1772, 1777, 1784, 1989, 2083.
Pat. Pad, weg. 313.
Pauwelloen. *Pavillon, tente.* 676, 694, 3139.
Pauweloen. 294. Z. *Pauwelloen.*
Peys. Z. *Te p.*
Pelgerem Bedevaarder. 2742.
Perdoen. *Pardon*, aflaat. 2818.
Persoen. Persoon. 224, 1617, 2997.
Pert. Peerd. 439.
Pertie. Gevolg, stoet, 1590.
Piler. Pilaar, grondzuil. 1095.

- Plade.** *Z. Nappe van Pl.*
- Plain.** Grondgebied. 3484.
- Plaisant.** *Placens.* 3857.
- Playsande.** *Z. Plasande.* 3747.
- Plasande.** *Placens,* aanminnelijk, bevallig. 603, 609.
- Plat.** Op den grond, gevel. 4242.
- Plate.** Met stalen platen uitgeruste krijgslieden. 2175, 2305, 2386.
- Pleennappen.** 2928. *Z. Plenappe.*
- Plenappe.** Plaannappen, nappen van pladenhout. *Z. Nappe, plade.* 2920, 2928.
- Plin.** Plein, grondgebied. 688. *Z. Plain.*
- Plomp.** *Abruptè.* 787.
- Plomp.** Bot, ongeleerd. 7, 4446. *Z. Rut.*
- Plompheit.** Botheit, ongeleerdheid, ruwheid. 580.
- Poent.** Punt, stuk, daad. 4, 54.
- Poent.** Tjdpunt, bekwame tijd. 155.
- Pont en gheen.** Engeen punt, niet een verder stuk. 3000.
- Poorter.** Poorter. 3426, 3643.
- Poet.** Poot. 4083.
- Popelican.** Publicaan, tollenaar, tolgaderaar. 423.
- Popelicaen.** 552. *Z. Popelican.*
- Popelikant.** 416. *Z. Popelican.*
- Prayerye** Gerzerije, grasgrond. 2017.
- Prenten.** *Z. Inprenten.*
- Princier.** Vorst, vorstelijk man. 1274, 1929.
- Princhier.** *Z. Princier.*
- Prinsier.** 110, 886, 2358. *Z. Princier.*
- Priel.** *Préau,* beluik, grondgebied. 4139, 4249.
- Pryel.** 828, 3579, 3582. *Z. Priel.*
- Prysonier.** Gevangen, gekerkerd. 4930.
- Princevoere.** Vorstelijke handelwijzen. 2970.
- Prisoen.** Gevang. 1969, 2830.
- Privilegie.** Handvest, bewijsstuk. 2435.
- Prochie.** Parochie. 3704.
- Prochiaen.** Herder, pastor. 1730.
- Proesst.** *Z. Profst.*
- Proeven.** Goed doen, bewijzen. 582, 3834.
- Profst.** Proost. 2782.
- Propre.** Duidel 'k, net. 1994.
- Properlike.** Eigentlijk, rechtmatiglijk, wel. 3847, 4214, 4226.
- Provetse.** *Prouesse,* ridderlijke daad. 4250.

- Prueven.** Proeven, bewijzen. 3586.
- Putertier.** Eerloos, trouweloos, verfoeilijk. 1275.
- Putertier.** Nijdig, afjonstig, vijandig, kwaad. 2976.
- Quadien.** Kwade dieden, booze wichten, ondeugend volk. 955, 4126.
- Qualec** Kwelijk, moeielijk, nauwelijks. 4043.
- Quarteleeren.** Vierendeelen, *écarteler*. 2874.
- Questie.** Vraagstuk, opgave. 4324.
- Quiten** iemand. 2402. Belofte die door een ander, in naam van een ander, gedaan was, gestand doen, dat is dien andere quiten. 2403.
- Rampant.** Klimmende, in de wapentale. 58. *Z. Rapant, rappant.*
- Rapant.** 4376. *Z. Rampant.*
- Rapas.** Roovershol? roofhuis? stede daar Jan *Rap* en zijn maat, daar rijfraf van volk woont? 513. Oudemans haalt Vaernewijck aan, die *i.v.* zegt dat in Engelland de steden meest onbesloten liggen, als *rappassen* of *rapassen*. Vgl. *Roefhuijs*.
- Rappant.** 2879. *Z. Rampant.*
- Rasch.** Rap, veerdig. 281, 1507.
- Rast.** Ruste. 4454.
- Rechtevoert.** Rechttuit, zonder uitstel. 2774.
- Recken.** Uitspannen. 4452.
- Recort** doen. Te boeke stellen. Eng. *to record*. 1994.
- Reden** waert. Reden ware 't. 2415.
- Reen.** Rein. 4202 4342. *Z. Rin, ryn.*
- Reese.** Reuze, 416, 435, 458. *Z. Rese.*
- Reet.** Riet. 469.
- Reet.** Reed, van riden. 2880.
- Regement.** *Z. Tregement.*
- Regement.** Bestier, gedrag. 4335.
- Reyn.** Rein. 369. *Z. Reen.*
- Reijse.** Veldtocht, heervahrt. 3665.
- Rese.** 452, 459. *Z. Reese.*
- Rewaert.** Ruwaert, oud Fr. *regard*, toezienner, bestierder. 981, 1005, 2257.
- Riddare.** Ridder. 1832, 1936, 4025.
- Rikelec.** Rijkelijk. 2070.
- Ryn.** Rein. 21, 177, 241, 897, 1853, 2624, 3575. *Z. Reen.*
- Rive.** Rijf, ruim, vol. 2547.
- Robin.** *Rubis*. 4360, 4377, 4402, 4408, 4411, 4421.
- Roebin.** 60. *Z. Robin.*
- Roec.** Rook. 3215.

- Roede** 's cruceu. Boom van 't Kruis. 3758. In 't Eng. *the rood*.
- Roef halen**. Roof halen. 2221.
- Roef stichten**. Roof stichten. 2575.
- Roefden**. Roofde hem, 465.
- Roefhuijs**. Roofhuis 2744. Vgl. *Rapas*.
- Roese**. Roze, roos. 3575.
- Roesengaert**. Rozengaard, rozentuin. 3372, 4248.
- Roet**. Rood. 974, 3240, 3276.
- Rotten**. Z. *Te meste*.
- R. Regalis**. 2^e letter. 3895-3896.
- Rudarys**. Plompaard. 4444.
- Rude**. Bot, plomp, ongeleerd. 7. Z. *Rut*.
- Ruerde**. Roerde. 3534.
- Rumen**. Z. *Rumet*.
- Rumet**. Ruimde 't. 527.
- Rut**. 9, 1515. Z. *Rude*.
- Saech**. Zag. 4082.
- Saech**. Zacht. 1098.
- Saecht**. Zacht. 997.
- Sael**. Zal. 568.
- Saelt**. Zal 't 1817.
- Saen**. Zonder uitstel. 1793, 1920, 3944.
- Safier**. *Saphirus*. 4369, 4423.
- Saghy**. Zag hij. 4085.
- Sale**. Zale. 291, 326, 356, 359, 378, 1337, en elders meer.
- Salec**. Zalig. 3892.
- Salech**. Zalig. 3916.
- Salutasie**. Begroeting. 577.
- Sant**. Zond, *misit*. 349, 1866.
- Sant**. Zand, zavel, molde. 3225.
- Sant**. Heilige. 4138.
- Sant...** dat. Liet, door een afgezant, een bode, weten dat. 2802-2803.
- Santinne**. Heilige Vrouwe. 4138.
- Scale**. Listig, *astutus*. 1261.
- Scamte**. Schaamte. 233.
- Scanden**. Schenden. 1648.
- Scat**. Schat. 4241, 4238.
- Scede**. Scheede, *vagina gladii*. 2762.
- Scedec**. Scheide ik. 787.
- Sceide**. Scheede, *vagina gladii*. 2775. Vgl. *Scede*.
- Scelde**. Schilden, *scuta*. 651.

- Scep.** Schip. 349.
Scepelkin. Scheepken, schipken. 346.
Scepen. Schepen. 2990.
Scepman. Schipman. 1490.
Scermslaghe. Schermslagen: hier, bedreigende grootsprake. 2737.
Scier. Helder, blinkend. 1521. Vlg. 1573, i.v. *Claer*.
Sciere. Spoediglijk, zaan. 3186.
Sciet. Schied, van scheiden. 504, 1031, 2287.
Sciet. Schiet, van schieten. 4299.
Scilt bieden. 3261. *Z. Scilt toenen*.
Scilt toenen. Schild toonen, te were staan. 3277, 3281. *Z. Velt*.
Scoen. Schoon. 3974.
Scoene dach. Heldere d. 525.
Scoet. Schoot, *sinus*. 2015.
Scoet. Schoot, kwam schielijk. 3252.
Scoetel. Scheutel. 2921.
Scoffierden. Scoffierde hem: van scoffieren, Fr. *déconfire*, verslaan. 1270.
Scoudij. Schold hij. 2824.
Scout. Schuld. 1117, 2196.
Scouwen. Aanschouwen, zien. 543.
Scriden. Schrijden, op een peerd. 3251.
Sec. Zeg. 4048.
Secht. Zegt. 3258.
Sede. Zeiden. 3272.
Sede. Zede, geplogentheid. 2931.
Seech. Ze'ig, zedig, zeedbaar. 2510.
Seer der hellen. Kwellingen d.h. 1369.
Segen. Tegen. 172, 343, 496, en elders meer.
Segghen. *Z. Ghevriende s.*
Seghe vechten. Vechtender hand, zege halen. 649-650.
Seghen. Tegen. 343. *Z. Segen*.
Seghenspoet. Tegenspoed. 3288.
Seide. Zijde, *latus*. 507.
Seight. Zegt. 1784. Vgl. *Ontseite*.
Seijde op. Beschuldigde. 2882.
Seit. Zei het. 1640.
Sekerhede. Beloofde trouwe, gegeven woord. 1417.
Selc. Zulk. 250, 1733, 2674.
Seldj. Selt gij, zult gij. 165, 637, 1076, 1448.
Selen. Zeelen, touwen, stringen. 2827.

- Selen.** Zullen. 1543.
Selich. Zalig, zegerijk, voorspoedig. 2510.
Selke. Zulke. 2652.
Selken. Zulken, zulk eenen. 4229.
Selt. Zult. 348, 1735.
Selverin. Zilveren. 1337.
Selveryn. 1441. Z. *Selverin*.
Sem. Ze hem. 545.
Sempel. Sempel, onnoozel. 1189, 1205.
Sen. Zin. 90, 165, 725, en elders meer.
Ser. Zijner. 64, 106, 1342, en elders meer.
Sergant. Krijgsdienaar, beneden den ridder. 2188, 2836.
Ser veerde. Zijns weegs, weg. 1420.
Set. Zegt (of zet?) 1295.
Set. Seit, zegt. 629. Vgl. *Seight, ontseite*.
Settijre. Zettet gij er. 3485.
Seven jaer te rijker. Zeven jaar lang zouden zij bate hebben van den Walvisch. Of is 't Zeven jaar aflat zouden zij 's te rijker zijn? 2808.
Side. *Si*, twijfel, fr. *sans si*. 2854. Z. *Sonder si* en *sy*. Tegen rijm en reden staat er in 't Hs. sonder *side*. Vgl. Melis stoke, II. 342.
Siecheit. Ziekte, krankheid. 3810, 3712.
Sien. Zij hem. 1770.
Siene. Zien. 3230.
Sient. Sint, sedert. 717.
Sier. Zijner. 222, 1094.
Siere. Zij er. 655.
Sy. *Si*. 1009. Z. *Sonder si*.
Sij. *Si*. 2768. Z. *Sy, sonder s*.
Sy. Zij, voor *is*. 566, 582, 1155, 3886. Z. *Taalkundige Bijdragen, Haarlem, Erven Bohn*, 1877. I. bl. 61-63.
Sijde. Z. *Seide*.
Sijde. Afstammingszijde. 621.
Syn. Zin. 3181. Z. *Over s*.
Sijn. Z. *Aen syn...*
Syn. Z. *Over syn*.
Synder straten riden. Weg- henenrijden. 2175.
Synt. Sedert. 3866.
Sys. Zij daarvan. 2337.
Sys. Zij 's. Z. *Bleven sijs*.
Sijts. Zijt daarvan. 1365.
Sin. Zijn, *ejus*. 3653.
Sinagoghe. Vergaarstede. 627, 635.

- Syn Leefdage.** Al de dagen zijns leven. 3479.
- Sinden.** Zinnen, zin hebben, liefde, gadinge hebben. 1698. Z. *Sinnet*.
- Sinden.** Zenden. 346, 2298.
- Sinder.** Zijner. 1809, 3515.
- Sine.** Zij hem. 2807.
- Sinet.** Zinnede, zinde, kreeg zin, gadinge voor... 242.
- Sint.** Sedert, naderhand. 2023, 2389.
- Sire.** Zijner. 146.
- Sits.** Zijt daarvan. 2075.
- Slaecht.** Slaat. 1569.
- Slapen.** Z. *Was sl*.
- Slecht.** Dom, ongeleerd. Vgl. *rude, plomp, sempel*.
- Slecht.** Alleenlijk. 1659, 2162.
- Slecht volgen.** Even, zonder iets daartusschen. 3895. Z. *Slicht*.
- Slecht.** Zonder vertoef, zonder omwegen te doen. 2116.
- Slechte woorden.** Duidelijke w. 2786. Vgl. *Plat*.
- Slechte.** Slachtte, geslachtte, was van den aard. 4269. Z. De Bo, i.v. *Slachten*.
- Slicht.** Slecht, zonder iets daartusschen. 935. Z. *Slecht*.
- Sloegens.** Sloegen ze. 2223.
- Sloep.** Sloop, van slupen, sluipen. 1692.
- Slotenen.** Sloten hem. 3173.
- Slupen.** Z. *Sloep*.
- Smael.** Lief, bevallig. 341.
- Smet.** Smeet, van smijten, slaan. 466, 1574.
- Smergens.** 's Morgens. 693.
- Snal.** Snel, dapper. 1557.
- Snel.** Rap, rasch. 307.
- Soe.** Zoo. 3944.
- Soec.** Zoekt. 338.
- Soen maken.** Verzoenen. 1674, 3300.
- Soene.** Zone. 2222.
- Soene.** Verzoeninge. 3678.
- Soeninghe.** Soen, soene, verzoeninge. 3473.
- Soercoers.** *Secours*. 2317.
- Som.** Zom, zommige. 365, 3274.
- Sonder sy.** Zonder si, zonder twijfel, voorwaar. 1009, 2054. Z. *Side* en *sy*.
- Sonder.** Buiten, uitgeweerd, uitgenomen. 2770, 2994, 4030.
- Som die.** Zommigen die. 360.
- Soesaen.** Zoo zaan, zoo haast. 3944.

- Sonde.** *Z. Vulder s.*
- Sonnescijn.** Tijd tusschen op- en nedergaan der zonne. 1655.
- Soudenier.** Solde trekkend krijger. 1951.
- Souts.** Zoude daarvan. 2335.
- Souwe.** Zouden. 1078.
- Spade.** Late. 1627, 1686, 4334.
- Spannen.** *Z. Spien.*
- Spacie.** Hoegrootheid. 10.
- Spere.** *Lancea.* 450, 2605.
- Spien.** Spienen, spanden, van spannen. 4069.
- Spiteghe** waerde. Spijtige, gramme woorden. 2171.
- Spyt** spreken. Kwaad, onrecht spr. 4090.
- Sprake.** Voordracht, dingtale. 1597.
- Spranc.** Sprong, van springen. 464.
- Spreken.** *Z. Spyt spr.*
- Staect.** Stak 't. 2775.
- Staan** nae. Tot bruid, echtgenootte betrachten. 4438.
- Staken.** *Z. Gestaect.*
- Stalin.** Stalen. 3504, 3949.
- Stalyn.** Stalen, van staal. 465. *Z. Stalin.*
- Stallen** een ors. In stal zetten. 3340.
- Starf.** Stierf. 2658.
- Stat.** Stad, stede. 3003.
- Stecht.** Stichtte. 1393.
- Steen.** *Z. Kerkerst.*
- Steerf.** Stierf. 3768.
- Steet.** Staat. 618, 1880, 4421.
- Stegerep.** Stijgbeugel. 3252, 3277.
- Stegerepe.** 2903. *Z. Stegerep.*
- Stellic.** Stelle ik. 3900.
- Sterf.** Stierf. 151, en elders meer.
- Stille** houden. Stille blijven. 3218-3219.
- Stoet.** Stond, was staande. 611.
- Stont.** Bleef in stand. 3604.
- Stont.** Levenstijd. 4127.
- Strael.** Schicht, pijl. 217.
- Strate.** *Z. Sijnder str.*
- Stret.** Streed. 1339.
- Striken** te. *Tendere, proficisci.* 1789. *Z. Kil i.v. strijcken.*
- Strijt** houden. Oorlog voeren. 1411.
- Struweerden.** Braken af, destrueerden. 1860.

Suete. Zoet. 884, en elders meer.
Sus seere. Dus zeere, zoo zeere. 1633.
Suverert. Zuiverde het. 780.
Suveryt. Zuiverde hij 't. 1069.
Suverlike. Maagdelijke, reine, bevallige. 329, 2044.
Swane. *Cycnus*. 31, en elders meer.
Swert. Zwart. 201, 3561.
Tachter. Te achter, in zijn schik niet. 252, 1480.
Tafelronde. Steekspel. 2955.
Talder tijd. Te aller tijd, altijd. 3735.
Tale. Woordenstrijd. 1536.
Tcastel. 't Casteel. 3630.
Te bat ghemoet. Te beter g. 2337.
Te baten komen. Te goede, te hulpe. 3535.
Teech. Teeg, van tien, aanwrijven, beschuldigen. 1647. *Z. Aenetien*.
Teender. Teener, te eener. 208, 898, 3234.
Teenen. Te eenen, tot eenen. 195, 240, 332.
Teeren. Te eeren. 1819.
Teerst. Te eerst, eerst ende voor al. 1727, 3606.
Te goede. Te hulpe, te bate. 1554.
Te handen. Zonder vertoef. 633.
Te hant. Aanstonds. 1763. *Z. Te handen*.
Te hem. Naar, bij hem. 2150.
Te hoepe. Te hoope, thoope, bijeen. 4044.
Te live. In 't leven. 2358, 3228.
Tellen. Vertellen. 711, 3879. *Z. Telt, ghetelt*.
Telt. Vertelt. 1052, 3879.
Te male. Te gader, een en al, met allen. 1276, 1508.
Te meste. Tot mest, tot mesch. 3440.
Tenen. Te eenen. 2276.
Te nieute bringhen. Te niete doen. 2563, 3519.
Te peyse bringhen. Te vrede brengen, verzoenen. 3739.
Ter core. Ter keure, naar den eisch. 2271.
Te rechte houden. Verdedigen. 702.
Ter aventuere. Misschien, mogelijks. 3502.
Tert aene. Treedt aan, valt aan. 1583.
Tese. Te deze. 661.
Teser. Te dezer. 788, 836, 1168, 4130.
Te tyde. Te gelegener tijde. 2902.
Te vele maken eens dincs aen iemand. Iemand harder bestrijden dan hij keeren kan. 2235.

Te wille hebben. Bemachtigd hebben. 1074, 3217.
Te wive trouwen. Tot huisvrouw tr. 2209.
Tex. Text, verhaal. 363.
Thoet. 't Hood, 't hoofd. 466, 2419.
Thune. Tuinen, beslotene hoven. 3214.
Tien. Te dien. 660, 1131, 1513.
Tien. *Z. Teech.*
Tien male. Te dien m. 2850.
Tien stonden. Te dien st. 2953.
Tier. Te dier. 248, 401.
Tiersten. Te eersten. 493.
Titel. Weerdigheidsbenaminge. 1140.
Toebehoerte. Toebehoorte, aankleve. 3465.
Toech. Toog, trok. 1000, 1273, 2068, 3600.
Toech op. Toog op, *educavit.* 241.
Toech ute. Toog, trok uit, 1273.
Toech aan hem. Toog, trok aan h. 1266.
Toech liggen. Toog, ging liggen. 2149.
Toeghen liggen. Togen, gingen liggen. 3602.
Toehoere. Onderdaan ben. 426.
Toename. Geboortename, geslachtsname. 3011.
Toenen. Toonen, *Z. Velt bieden.*
Toet. Tot, *usque.* 65, 372.
Togen. Toogen, toonen. 4154.
Tol. Schattinge. 418, 425, 438, 442, 554.
Tomme. Grafstede, grafteeken. 2554, 3360, 3793, en elders.
Tonder dede. Onderwierp. 2983.
Tonen. Toonen, bewijzen. 3983.
Tonsegghen. Te ontzeggen, den krijg aan te zeggen. 3495.
Tontfane. Te ontvangene. 646.
Toornen. *Z. Torende.*
Topase. *Topasus.* 4371, 4383, en elders meer.
Torende. Toornde, gramde. 1505.
Torenen. Vergrammen, gram maken. 2567, 3083.
Torenen hem. Gram worden. 1505.
Tornieren. Steekspel houden, ten steekspele gaan. 2969.
Torre. Vestingwerk, *turris.* 1079, 1919, 1941.
Toten. Tot den. 12, 1493.
Tournoy. Steekspel. 1612.
Touwe. Toe. 2653.
Trach. Trak. 253.

- Tract.** Trak het. 807.
- Trecht.** Het recht, de wet. 2450.
- Tregement.** Het regiment, het bewind. 1492, 2987.
- Tresoer** van Vrankryc. De geldmiddelen v. V. 1264.
- Trijke.** Het rijke. 1476.
- Trochtijt.** Trokt gij 't. 3508.
- Troen.** Uitspansel, *firmamentum coeli*. 3590, 3962, 4219.
- Tronc.** Stamboom, afstammelingen. 4120, 4447.
- Trouden.** Trouwde hij (?) 2045.
- Troudij.** Trouwde hij. 3814.
- Truwant.** Booswicht, struikroover, 417, 424.
- Tsegen.** Tegen 191.
- Tsegghen.** Het zeggen, de uitsprake, 't vonnis. 3461.
- Tsiner.** Te zijner. 2322, 4005.
- Tskeisers** hove. Te des Keizers h. 1528.
- Tuijs.** Thuis, huizewaard. 954.
- Tuijcht.** Getuigt. 3995.
- Twint.** Twink, wink, het winken van een ooge. Niet een twint, niemendalle. 3175. Vgl. De Jager, Verscheidenheden, bl. 253; Latere Verscheidenheden, bl. 147.
- U leven.** Uw leven lang, zoo lange als gij leeft (?) 4454.
- Uten.** Uit den. 1835, 1947, 3263.
- Uter.** Uit der. 1624, 3625.
- Uut** Brabant. Uit, buiten Brabant zijnde, van buiten Brabant (?) 3977-3978.
- Uuten.** Uit den 1888.
- Uutnemen.** Uitmunten, *excellere*. 3908.
- Uutstac.** Uitgesteken was, uitzat. 3439.
- Vacht.** Vocht, van vechten. 983, 1669, 3391.
- Vaellant.** *Vaillant*. 1343, 1996.
- Vaen.** Aanvangen 139; in hechtenis nemen. 2883.
- Vaer.** Vare, vreeze. 1029, 1114, 2364.
- Vaeren.** Omgaan, handelen. 2402.
- Vaert.** Heervaert, krijgstoct. 1256.
- Vaessche.** *Fasce*, balk. 455, 1362.
- Valee.** Dal. 314.
- Vallee.** Dal, dellinge. 3219.
- Van doene.** Van daden. 150, 989.
- Van.** Sedert. 4039.
- Van** grooten jammere sijn. Bejammeren zeer. 1749.
- Van oust.** Van oudst. 4442.
- Varen.** Gaan. 742, 1130, 1721, 1731, 1756.

- Varen.** Geschieden. 1824, 3469.
Varen. Loopen. 3222.
Varen. Plegen te doen. 4271.
Varic. Vare ik. 4271.
Vast. Sterk, zoo eene vestinge is. 2226.
Veede. Vijandschap. 2178, 3007, 3496.
Veeghvier. Vagevier. 2822.
Veerde. *Z. Ser v.*
Veldy. Velde hij. 4123.
Veldesse. Velde ze. 1576.
Velt bieden. Ten kampe beroepen. 3261. *Z. Scilt.*
Velt toenen. Veld toonen, bieden. 3281.
Venijn. Afkeurende, kwetsende, nijdige uitingen. 4298.
Venin. Gramschap. 4211.
Venine. Zedenvergift dragende. 2524.
Veranwerde. Verantwoordde. 3620.
Verantwerden. *Z. Verantwerdet.*
Verantwerdet. Verantwoordde 't. 1652.
Verbaren. Helder worden. 525.
Verbieden. *Z. Verboet.*
Verboet. Verbod, gaf verbod, gebod. 1592.
Verborge. Ik stelle mijn woord, mijne trouwe tot borge. 1663.
Verborst. Verborstet, in 't nauwe gebracht. Een jagerswoord, fr. *à bout, aux abois*: van *bersten, borsten*, gebrek hebben. 304. Vgl. *De Cronijcke van Jo^f Nicolaes Despars*, IIe Deel, bli. 61 en 180; IIe D., bl. 447; IIIe D., bli. 85, 110, 144 en 564; daar, van grammoedigen, wordt gezegd, dat zij spraken 'met eenen *verborsten*, met eenen zeer *verborsten*, (*verstoorden*) zinne.'
- Verdiente.** Verdienste. 2759, 2880.
Verdriet. *Z. Hellen v.*
Verdomt. Verdoemd. 844.
Verdroeven. Bedroeven. 1105.
Verenech. Vereenigd. 229.
Vereneggen. Vereenigd worden. 4444.
Vergederen. Vergaderen, samenkomen. 2812.
Vergederen. Vergaderen. In 't vergaderen *en abîme* (?) 4411.
Vergedert. Vergaderd. 583.
Vergeedert. Vergaderden 't. 2260.
Vergerderden. Vergaderden. 3448.
Verghederen. Vergaderen. 578.
Vergheederen. Vergaderen. 3527.
Vergherdense. Vergaerden ze, kwamen ze te gader. 3234.
Verhaven. Uit der aarden verheven, ontgraven. 2872.
Verhaven. Verheven. 3880.
Verheffen. *Z. Verhief.*

- Verhief.** Van verheffen, hooveerdig worden. 1102.
- Verhit.** Verhitt', verhitte, wierd driftig. 672.
- Verhoeverdiden.** Verhooveerdigen. 2601.
- Verhuecht.** Verheugd. 3967.
- Verkeeren.** Ontstellen, verwisselen. 214.
- Verkennen.** Herkennen. 200.
- Verkinnesse.** Verkende, herkende ze. 1723.
- Verladen.** Overladen. 1551.
- Verleecht.** Verledigd, verlost van kinde. 4205. Z. *Genesen, beteren.*
- Verlicht.** Verlicht door 't licht der eeuwige zaligheid, in den hemel. 2052.
- Verloerdij.** Verloost gij. 3374.
- Vermaect.** Anders gemaakt, zwart gemaakt, *diffamatus*. 190.
- Vermanen.** Beweren, vermonden. 1221.
- Vermeert.** Vermaard. 3570, 4403.
- Vermelloene.** *Vermillon*. 3576.
- Vermieden.** Uitkoopen. 3154.
- Vermonden.** Uitspreken, zeggen. 2528.
- Vernemen.** Trachten te weten, gevrage doen. 1623.
- Versaminghe.** Huwelijk. 3824.
- Versciet.** Verschied, stierf. 2239, 3786.
- Versinnen.** Z. *Versint*.
- Versinnen.** Verstaan. 387, 1607.
- Versint.** Verstaat. 1607.
- Versoeken.** Bezoeken met gebeden, in beevaart. 3886.
- Verzoeken.** Zoeken ten huwelijke. 632. **Verspleten.** Uiteen, 't een van 't ander gescheiden. 4243.
- Verstanden.** Verstaan. 109, 375, 791, 1479.
- Verstaan.** Hooren, als rechter. 1596.
- Versterf.** Verstierf. 1247.
- Versterven.** Bij sterfgeval toekomen, toebehooren, 1247, 3697.
- Verstormt.** Stormend gemaakt, in oproer gebracht. 3644.
- Verstorven** goed. Bij sterfgeval iemands eigendom geworden goed. 1258.
- Vertieren.** Vertrekken, verhuizen. 2456.
- Vertijden.** Afstand doen van. 628.
- Vertorden.** Vertreden, onder de voeten getreden. 4243.
- Vertrac.** Vertrak. 551, 1637, 1812. Z. *Vertrecken*.
- Vertrecken.** Verhalen. 588.
- Verrupenteert.** Veropenbaart. De zin van rr. 21 en 22 is: Jacop van Merlant 'veropenbaart daarinne' (in deze zijne clarasien)

‘al de levens der heeren reine,’ die ooit, enz. Het w. *verrupenteert* zal ofwel *veropenbaart* beteekenen, ofwe! mislezen en misschreven zijn voor *veropenbeert*, *veropenbaart*, van *veropenbaren*. Z.o.a. *J.F.J. Heremans, Dict. Fl.-Fr., i.v.*

Verruwe. Verwe. 213.

Vervangen. Z. *Vervingense*.

Vervingense. Vervingen ze, van vervangen, verwisselen. 221.

Vervroemt. Overvroemt, voor vromer aanzien. 4036.

Verwallen. Verzieden. 1461.

Verwan. Verwon, van verwinnen. 553.

Verwandelen. Hier en daar wandelen, spacieren, met een schuimwoord. 397.

Verwapenen. Z. *Verwapent*.

Verwapent. Door wapenteekens kennelijk gemaakt. 3555, 3755.

Verwerf. Verwierf. 2660.

Verwoede. Verwoedde, wierd woedende, razende dol, wierd ‘v'r'oed’. 3475.

Vesche. Visschen. 3976.

Vians. Vijands. 1660.

Viel. Geviel, *accidit*.

Vielt. Geviel't, gebeurde't. 1685, 3442.

Vierdalf jaer. Vierde half jaar, drie jaar en half. 2238.

Vinc. Ving, zette gevangen. 2495, 4108.

Viseerde. Ontwierp. 1707.

Visenteren. Vanden, bezoeken. 1732.

Vleemsch. Vlaamsch. 2303, 2390.

Vlemsch. Vlaamsch. 786.

Vlien. Z. *Vloe*.

Vloe. Vlood, vluchtte. 3999.

Vloen. Vloden, vluchtten. 51, 1889.

Vloech. Vloog. 331.

Vloeienden. Vloeiden, kwamen voorts. 3874.

Vloes. Vlugs, fluks. 1555.

Voecht. Voogd. 2781.

Voegic. Voeg ik, geve, verlate ik. 4275.

Voer. Vóór, *antè*. 1779-1780, 2936, 3239, 3243, 3245, 3269.

Voer. Voor, over, als, zoovele als. 2161, 2280.

Voer, van voeren. Reisde. 1917.

Voerbaer. Voorbaar, bij Kiliaen ‘veurbaer, *praestans*,’ voornaam, aanzienlijk. 755, 3482, 3540. Men leze over dat w. *L.A.t. Winkel*, Over het werkwoord beren, bl. 157. Derde Deel van *D^f A. de Jagers Archief voor Nederl. Taalkunde*. Amsterdam, G. Portielje, 1851-52.

- Voer** dat die greve ghedroncken heeft. Dat is: De grave heeft vóórgedronken, eerst gedronken. 1779-1780. *Z. Dat.*
- Voere.** Voeren, handelingen. 2974, 4279.
- Voere.** *Z. Princevoere.*
- Voerghen.** Voorigen, vorigen. 2374.
- Voersetten.** Te wege zijn (te doen). 2851.
- Voerstryt.** Aanvang van den strijd. 2839.
- Voertmere.** Voortmeer. 541.
- Voervechter.** Voorvechter, *defensor.* 3902.
- Volch.** Volgde. 31.
- Vonden.** Gevonden, levend gevonden. 2360.
- Vorder.** Voorouder, voorzaat. 1349, 1464, 1846.
- Vorder.** Voorder, verder. 4318.
- Vracht.** Wrocht, *operatus est.* 3985.
- Vraij.** *Vrai*, waar. 133, 176, 2483, 4448.
- Vrame.** Voordeel, bate. 1743.
- Vransch.** Fransch. 987, 2896.
- Vranxsch.** Fransch. 3805.
- Vrec.** Wrak, wreekte. 1524.
- Vrechde.** Vraagde, 499, 1764.
- Vrecht.** Vraagt. 4318.
- Vreegt.** Vraagt. 3257.
- Vremd.** Vreemd. 3267.
- Vremt** hadde. Voor vreemd aanzag. 2930.
- Vremtheide** hebben. Vreemd schijnen. 2936, 3246.
- Vrese.** Vreeze. 4080.
- Vriescap.** Vriendschap. 1280.
- Vryden.** *Z. Ghevryt.*
- Vrij.** Schoon, 1047. 't Woord *vrij* is nog in levend gebruik, met dien zin, in Fr. Vlanderen. *Z. Loquela*, i.v.
- Vrijden.** Vrij maken, vrij vechten. 1342, 3960.
- Vrijen.** Vrijden, *q.v.* 2433, 2740.
- Vrindelichede.** Vriendlijkheid. 577, 3639.
- Vroe.** Vroeg. 4334.
- Vroeder** syn eens dincs. Een dingen weten. 1495, 1998.
- Vroemte.** Vroomte, vroomheid, strijdveerdigheid. 2833, 3008.
- Vroet** maken iemand eens dincs. Doen weten. 1724.
- Vroet** maken iets iemands. Doen weten. 2770.
- Vroet** syn eens dincs. Weten. 905, 1365, 1841.
- Vrom.** Vroom, sterk. 1516, 2697.
- Vrome.** Vrame, bate, voordeel.

- Vromelec.** Vromelijk. 3176.
- Vromichede.** Strijdbaarheid. 2506.
- Vroom.** Strijdbaar. 12, 42.
- Vroude.** Vreugde. 534, 1820, 3431, 3821.
- Vroume.** Vrome. 56.
- Vrouwe.** Hertoginne. 3355.
- Vruchtberech.** Vruchtbarig. 4009.
- Vuerden.** Voerde 'n, voerde hem, bracht hem. 1745.
- Vueren.** Voeren, in de hand dragen. 113.
- Vueren.** Voeren, vervoeren. 1877.
- Vulder.** Vuilder, ontuchtiger. 2527.
- Wachten** eene camer. Bewaken. 1681, 1696.
- Wachten** ten oven. Waken, wacht houden b.d.o. 1740.
- Wael.** Wale, wel. 3996.
- Waelgedaen.** Wel van gedaanten, schoone. 273.
- Waen.** Misse, bedrog, onwaarheid. 1801, en elders meer.
- Waer.** Ware, wezen zou. 2499.
- Waer** sijn eens dings. Weten. 51.
- Waerde.** Woorde, woorden. 2172.
- Waert.** Woord. 4150.
- Waerde.** Weerde, *digna*. 1322.
- Waermaken.** Goed doen, doen blijken. 1655.
- Waes.** Was. 3638.
- Waert.** Ware 't. 1755.
- Waest.** Was 't. 795, 1701, 1393, 3288.
- Wale.** Wel. 258, 1122, 1419, 1498.
- Walvisch.** *Balaena*. 2805.
- Wan.** Overwon, overweldigde, bemachtigde. 2577.
- Wanen.** Z. *Wende, wendent, wendy, weenden, weynden*.
- Wapenroc.** Wapenrok, halsberg. 2359.
- Wapin.** Wapenteeken. 689, 1440, 2031.
- Warande.** Prieel, plein, bogaard, enz., *qq. v.:* grondgebied, 13, 44, en elders meer.
- Wardichede.** Weerdigheid, eeredienst, eere. 1399.
- Warede.** Waarheid. 362.
- Waree,** Waarhede, waarheid. 733.
- Wareide.** Waarhede. 1934.
- Wareyt.** Waarheid. 2034.
- Warreide.** Waarheid. 219.
- Wart.** War't, was't, was het. 1257.
- Wart.** Weerd, *digna*. 4022.
- Wart.** Wierd. 3408.

- Waterscap.** Waterschap, waterweg, water. 332.
- Wede** der hellen. Wade, wad, gewad, put d.h. 3062.
- Wedersteken.** Op zijne beurt steken. 457.
- Wee.** Moederwee, barensnood. 250.
- Weenden.** Waanden. 3213, 2829.
- Weêr.** Weder, *utrum*. 3149.
- Weert.** Weerd, *hospes*. 522, 1923, 1928, 1538.
- Weert** hebben. Achten. 3578.
- Weert.** Wierd. 850.
- Weg.** *Z. in w.*
- Wegegaan.** Weggaan. 1694.
- Weghe.** Weg, vertrokken, verreisd. 280. *Z. Eweghe.*
- Wegjagen.** Snellijk wegrijden, wegspoeden. 470, 3262.
- Weynde.** Waande. 1636.
- Welgedaan** Schoon van gedaanten. 1459.
- Wende.** Waande, meende. 414.
- Wenden.** *Z. Gewint.*
- Wenden.** Waande'n, waande hem. 306.
- Wendent.** Waanden 't. 3217.
- Wendij.** Waant gij. 2933.
- Wenen.** Wanen, van waar, *undè*. 4361.
- Werc nae loen.** Loen, den werke na; loon na werk. 1827.
- Werde.** Weerde, weerdije, tijd. 2642.
- Werder.** Weerder, *digni*. 3844.
- Wermoes.** *Z. Dwermoes.*
- Wermoes.** Warm moes, tot voedsel, tot eetgerecht toebereid moeskruid. 2927, 2938.
- Werp.** Wierp. 2215, 3435.
- Werpen.** Wierp'n, wierp hem. 3439.
- Werp omme.** Wierp, keerde omme, wendde. 422, 448.
- Werringe.** Stoornisse, ongeschik. 1541.
- Wert.** Weerd, *hospes*. 1948.
- Wert.** Waard, *versùs*. 635.
- Wert.** Wierd. 3739.
- Wert.** Wordt. 4072.
- Wert.** Weerd, *valens*. *Z. Man w.*
- Wert.** Weerde, weerdige. 557.
- Wesen** van. Dat het was van. 551.
- Wet.** Heidensche, joodsche, kerstene wet; heidendom, jodendom, kerstendom. 3800, 4055, 4098.
- Wet.** Weet, *scit*. 686.
- Wet.** Weet, *scitis*. 1838.

Wet. Weet, *sciatis*. 1119.
Weten. Z. *Danc w*.
Wide. Verre. 138.
Wij. Wie. 2913.
Wyde. Verre. 71.
Wijden. Uïtbreiden. 588, 1097.
Wies. Wier, welker (koningin). 1859, 1977.
Wijf. Z. *Te wive*.
Wijflike figure. Vrouwelijke gedaante. 4428. Z. *Bloeme*.
Wigaerd. Wijngaard. 3975.
Wigant. Z. *Wygant*. 463.
Wygant. Strijder, vechter, oorlogsheld. 987.
Wiken. Toevluchtsoorden. 4117.
Wijs Sijn eens dincs. Weten. 846, 870, 1241.
Wilde meere. Wilde zee. 4291.
Wildj. Wilt gij. 443, 444, 4346.
Wildyt. Wilt gij 't. 939.
Wille. Z. *Te w*.
Willecome. Willekom. 508.
Willen. Wille hem. 3937.
Wilt. Wild. Z. *Ever*.
Wilt. Wild, *ferus*. 2622, 3263.
Winnen die doet. De dood winnen, sterven. 1111-1112.
Woerde. Woorden 3619.
Woert. Woord. 2750.
Worde. Woorden. 2748.
Worden. Woorden. 2786.
Worden. Wierden. 1950, 4315.
Worpen. Wierpen, zouden werpen. 1713, 1770.
Worpen. Werpen. 2745.
Wort. Woord. 4160.
Wort. Wierd. 2977.
Wortelen. Wortel, oorsprong hebben. 4020.
Woude. Wolde, wilde. 1933. 4228.
Woude God. Zoo 't God wilde, ook wille 't God! 367.
Wouden. Wilde hem. 2756.
Woudij. Wilde hij. 1982.
Wout. Woud. 630, 2001.
Wouts. Wilde des, wilde ter oorzaak van dit. 2747.
Wracht. Wrocht, werkte. 3985.
Wrake ontfaen. Wrake ontvangen, nemen. 1752.

Namen en Zaken

- Adegonde.** *Z. Sente A.*
Adrianus, Paus. 1878, 1081.
Aelbrecht. *Z. Hertoghe A.* 3477.
Aelmaengien. *Alemania.* 53.
Aerde. Aernoude. *Z. Aernout van Grymbergen.*
Aerdenen. Ardenen. 764, 1328, 1845.
Aerdenois. *Z. Godevert van Ardenen.* 1340.
Aernout. Anselberts sone, vader van sente Aernout. 880.
Aernout. *Z. Sente A.*
Aernout, van Grymberghen. 2145, 2151, 2169, 2179, 2211, 2266, 2345-2346, 2366, 2362.
Aerscot. Aarschot. 680, 685.
Aert, van Crayenem. 2251, 2314.
Aertois. *Artois.* 792, 812, 3307.
Aetenen. Athenen. 392, 548.
Aetsaert, Hoeijoens sone. 760, 771.
Aeu granpiet. *Z. Beerte a. gr. p.*
Aken. 1120, 1130, 2585, 2721, 2793.
Aken. *Z. Profst v.A.*
Alexandrien, in Agypten. 2001, 2018, 2044.
Alyt, van Bourgonignen. 2627.
Almaenden. *Alemania.* 80, 1062, 4193.
Almaendien. *Z. Almaenden.*
Alpidas, bijwif van Puppin v. Herstale. 943, 948, 953.
Amant. *Z. Sente A.*
Amelberghe. *Z. Sente A.*
Amen. 865.
Angaijs, Aernouts sone. 886, 902, 909, 917, 924.
Ansaеijs. *Z. Angaijs.*
Ansaеys. *Z. Angaijs.*
Ansaijs. *Z. Angaijs.*

- Anselbert**, van Roeme. 874, 879.
- Anthoenys**, Hertoge van Brabant. 179, 372, 3695, 3705, 3774, 3797, 3826, 4277.
- Antwerpen**. 514, 712, 877, 2074, 2083, 2183, 3464, 3703, 3979.
- Ardenen**. *Aerdenen*. Z. *Aerdenoys*, *Godevert*.
- Arke**, Noels, Noë's. 1880.
- Artois**. Z. *Aertois*, *Lodewyc van Vl. en v.A.*
- Assche**. Z. *Heer v.A.*
- Assche**. Z. *Henric v.A.*
- Ave Maria**. Wees gegroet. 4479.
- Averne**. Z. *Lodewijc v.A.*
- Avernen**. *Auvergne*. 1063.
- Axsele**. Axel. 2384.
- Axel**. Z. *Heeren v.A.*
- Bachernacht**. 1504, 1546, 1584, 1517, 1603, 1670, 1686, 1746.
- Bachernaken**. Z. *Bachernacht*.
- Baeren**, van Massenhove. 2349.
- Baeren**. Baren, Bar. Z. *Greve v. B.*
- Bamesse**. Bavomesse, in zaaimaand. 3665.
- Barbele**. Z. *Sente B.*
- Baren**. *Bar*. 2955, 3225.
- Beem**. *Bohemia*. 99.
- Beerte**, hulpmaagd bij de geboorte van Julius-Caesar. 257.
- Beerte aeu granpiet**. 1044-1045.
- Begga**. Z. *Sente B.*
- Beijeren**. *Bavaria*. 119.
- Bemont**. Z. *Jan van B.*
- Bercomeryus**. 72.
- Bertanien**. *Brittania*. 91.
- Bertanien**. Z. *Groet B.*
- Berthem**, bij Leuven. 257.
- Berthout**, van Mechelen. 2677.
- Berthout**. Z. *Wouter B.*
- Besnidenesse** ons Heeren. *Praeputium Domini, le saint Prépuce*. 2076. Z. over ons Heeren *Besnidenesse*, *Brabantsche Yeesten*, I, 1848; *Antverpia Christo nascens et crescens*, door Diercxens: *Annales Antverpienses*, van Papebrochius; *Verscheidene aanteekeningen in de geschiedenis van Antwerpen*, door Mertens en Torfs, en door L. Torfs; *De Antwerpsche ommegangen*, door Ridder L. de Burbure; *De Groote Kerkelycke Historie* van D. Mudzaert, kan. v.O.L.V. te Tongerlo, Antwerpen, H. Verdussen, 1622, bl. 248.

- Besten.** *Z. Drie, Negen die b.*
- Biechte.** *Z. Slotel v.d.B.*
- Biechtvader** 's hertogen van Dueringen. 1720.
- Biem.** *Z. Beem.*
- Bierbeke.** *Z. Jan van B.*
- Bijem.** *Z. Beem, Coninc van B.*
- Bysdoem.** *Z. Wouter van den B..*
- Bisscop** van Coelene. 1803, 2720, 2785, 3102.
- Bisscop** van Ludeke. 3102, 3188, 3545.
- Blanckaert**, blijft bij Boutershem. 2691.
- Blensefleur**, moeder van Beerte *a. gr. p.* 1847.
- Boelaer.** *Z. Heere v. B.*
- Boeneventen.** *Beneventum.* 1079.
- Boeswildre.** 3524.
- Bohoen, Boloen.** *Z. Godefroit v. B.*
- Boloen.** *Z. Godevert v. B.*
- Bossche.** *Z. Tsertoghen B.; Meyerie v. Ts.*
- Bouden.** *Z. Boudewyn.*
- Boudewyn.** Bouwyn, Bouden, borchgreve van Bruessel. 1452, 1496, 1575, 1628, 1644, 1651, 1819, 1891, 1913, 2022-2023.
- Boudewyn**, Fransoijs, Roelants broeder. 4035.
- Bourgoignen.** *Burgundia.* 117, 2627, 2059, 3716.
- Bourgomdien.** *Z. Bourgoignen.*
- Bourgonignen.** *Z. Bourgoignen.*
- Bourgonjen.** *Z. Alyt; Jan v. B.*
- Boutershem.** 2682, 2691. *Z. Hendrik v. B.*
- Bouwyn.** *Z. Boudewyn.*
- Bouwyn** van Jherusalem. 1387.
- Brabancia.** 3854, 3864, 3938, 4183, 4314.
- Brabansia.** *Z. Brabancia.*
- Brabansiaene**, Breboens en Swanen dochter. 758, 772.
- Brabansoen.** *Brabander.* 366, 2121.
- Brabant.** 28, 116, 794, 801, 805, 815, 906, 912, 920, 964, 1131, 1133, 1149, 1844, 2129, 2672, 2679, 3140, 3146, 3150, 3372, 3698, 3706, 3823, 3830, 3892, 4056, 4196, 4326, en elders meer.
- Brabant.** *Z. Le teer de B.*
- Brabant.** *Z. Wals B.*
- Brabant.** *Z. Drossate van B.*
- Brayfaert**, Godeverts en Gorgoenen sone. 1993, 2020.
- Braijfort.** 1993. *Z. Brayfaert; Godevert.*
- Brandenborc.** *Brandenburg.* 114, 3814, 4331, 4397.
- Breboen.** 29, 295, 339, 375, 395, 421, 445, 453, 457, 463,

470, 501, 524, 533, 556, 572, 596, 611, 620, 666, 698, 736, 769, 1336.

Breda. 3151.

Bronswilre. Abdie by Coelene. 3235.

Bruessele. Bruessel, Brussel. 486, 746, 1332, 1348, 1359, 1395, 1397, 2158, 2183, 2220, 2261, 2395, 2531, 2958, 2983, 2984, 2987, 3021, 3064, 3229, 3318, 3324, 3415, 3417, 3426, 3428, 3575, 3582, 3611, 3618, 3627, 3684, 3694, 3734, 3771, 3775, 3817.

Bruessele. Z. *Boudewijn v. B.; Minderbroeders; Seven geslachten.*

Bulgerwout. 2054.

Businghen. Z. *Drossate van B.*

Calabren. *Calabria.* 1066, 1563.

Camerycke. *Cambrai.* 290, 720, 723, 1402, 3334, 3615.

Camerijke. Z. *Jan, b.v.C.; Emebertus, b.v.C.; Sente Goerix.*

Campenhout. Z. *Meerbeke; Meyerie van C.*

Capelle. Z. *Sente Goerix.*

Capruynen. Z. *Witte C.*

Cassus casteel. Spieghel Hist. 1^e partie, boek VI cap. III, v. 29-54, en cap. III, v. 1-26. De Pauw, Frag., bl. 596-635.

Cassus casteel. Cassel, *Castellum Morinorum.* 754.

Casteel. Z. *Woerenc C.*

Gastelien. *Castille.* 88, 1064.

Castielen. Z. *Castelien.*

Catssenellenboghe. Z. *Greve van C.*

Catteloën. *Catalaunia.* 1064.

Cesar. Z. *Julius C.*

Christus. Z. *Jhesus C.*

Cissoen. 998.

Claes. Z. *Senter C.*

Clarasië. Declaratie, naamreden, *etymologia?* 20, 692. Van Aerschot, 680; *Berthem*, 259; *Camerycke*, 723; *Coudenberch*, 488; *Hoey*, 763; *Leefdale*, 259; *Leuven*, 637; *Riet*, 717; *Ryn*, 718; *Ten Berghe Cout*, 488; *Valenschyne*, 322. - Vgl. *Voorbericht*, bl. 12-13, en *J.-F. Willems, Heelu, Introd.* XXXIX.

Cleere. Z. *Sente C.*

Cleen Puppyn, Kaerle Marteels sone. Z. *Puppyn.*

Clerasië. Z. *Clarasië.*

Cleve. Z. *Greve van C.*

Clodion. 73, 74.

Cloester. Z. *Grymberghen; Predikeren; Maria Egipciaca; Ouwerghem.*

- Clouwijs.** *Clovis*. 144, 841.
Coelen. Keulen. 2549, 2713, 2719, 2792, 3143, 3236, 3295.
Coelen. *Z. Bisscop, ertschebiscop, vocht, voecht van C; Bronswilre.*
Coernike. *Z. Cornike.*
Colvenere, blijft bij Rotselaer. 2688.
Coninc van Bijem. 3084, 3101, 3241, 3352-3353.
Coninxloe. *Z. Heere v.C.*
Consilie van 153 Bisscopen, te Roeme. 1081-1083.
Constantij noble. 547.
Corenike. *Z. Cornike.*
Cornike. 134, 174, 364, 590, 786, 1056, 1295, 2025, 2238, 3742, 3756, 3732, 3835, 3852, 3932, 3972, 3994, 4043, 4159, 4225, 4290.
Cornike. Die Vlemsche. 786.
Cornike. Die Vransche. 1056, 1295.
Corteryc. Die stryt te C., voer C. 2663, 2667.
Corteryk. 1155.
Coudenberch. 746.
Coudenberch. *Z. Jan van C.*
Crayenem. *Z. Aert van C.*
Croenike. *Z. Cornike.*
Cruijsvaert. 2517.
Cuck. *Z. Land van C.*
Dalem. 2568, 2577, 2755, 3040, 3120, 3698, 4329.
Dalem. *Z. Heere v.D.*
Denemerken. 94, 1060.
Denouwe. *Danubius*. 3942.
Die vander Tommen. 2352.
Die van Steenberghen. 3166.
Die van Wittam. 2838.
Dieryck van Waelcoerie. 3210-3211, 3218.
Diest. 2249, 3659, 3676.
Diest. *Z. Heere v.D.*
Dietsche tale. 323.
Dijgoen. *Dijon*. 3715.
Doede meere. Doode zee. 3950.
Doerec. Doornik. 3328.
Drie besten. 4062, 4068, 5097. Vgl. Negen die besten.
Drossate van Businghen. 3147, 3155, 3161.
Drossate van Brabant. 3207, 3221.
Druwoen, die felle rese. 452, 458, 550.

- Dueringen.** *Thuringia.* Z. *Hertoge v.D.*
Dueringen. Z. *Biechtvader.*
Dutsch lant. Oud Brabant. 2853.
Ector. Hector van Troyen. 25, 371, 826, 1570, 2479, 2487, 3748, 4056, 4238, 4366.
Ector, koning van Gernaten en Erregoen. 84.
Eduard, Koning van Engeland. 3329.
Eechoute. Z. *N.N. Vanden E.*
Een-en-twintig lansheeren. 4122, 4339. Z. *Seven e.t.*
Egipciaca. Z. *Maria van E.*
Eyde. Z. *Sente E.*
Eidier, die foreestier. 480, 495, 505, 527.
Eydier. Z. *Eidier.*
Eyfel. Van den Eyfele. 765.
Eijdier. Z. *Eidier.*
Elentaryus, Clouwys' sone. 853.
Elijas, die ridder met den, of met der swane. 169,
Emebertus, bisscop van Camerike. 3875-3876.
Engelant. Z. *Eduard, K.v.E.*
Epegem. Z. *Heere v.E.*
Ermelende. Z. *Sente E.*
Ermenien. *Armenia.* 1878, 1927.
Erps. Z. *Heere v.E.*
Erregoen. *Arragonia.* 86, 1065.
Ertschebisscop van Coelene. Aartsbisschop van Keulen, 1816-1817, 3242.
Eustaes, greve van Henegouwe. 1388.
Everaert Tserclaes. 3432, 3612.
Ferramond. 69.
Ferremont. 72, 100.
Floreis van Hollant. 2583.
Florentijn, 's conings dochter van Gotlant, Priamus vrouwe. 825.
Florijnis. Florennes, strijd aldaar, tusschen Lambrecht en Godevert van Ardenen. 1340.
Florys van Hongherien. 1046.
Friesen. Friesenland, *Frisia.* 104.
Gaesbeke. Z. *Land van G.*
Gaesbeke. Z. *Godevert, heere van G.*
Gaesbeke. Casteel te G. 3607.
Ganus, vader Mondidiers. 748, 751.
Gelder. Gelderlant. 3526.

Gelderlant. 3680.
Gelderlant. Z. *Marie, h.v.G.*
Gelderlant. Z. *Hertoge van G.*
Geldersche. Die van Gelderland. 3525, 3646, 3648.
Gelre. Gelderland. 2495, 2855.
Gelre. Z. *Greve v.G.; hertoge van G.*
Geloeve uitgebreid. 132, 4288.
Geloeve. Z. *Kersten G.*
Genoot. Genoot. XII genooten, XII *pares.*
Gent. 2315, 2400, 2883, 3883.
Geraert van Grymberghen, broeder van Wouter Berthout. 2439.
Gerberghe, Kaerel's dochter. 1310, 1321, 1330, 1345.
Germaenden. *Germania.* 104.
Gernaten. *Grenada.* 86.
Geronde. *Gironde.* 3942.
Gesleckten, Geslechten, geslachten. Z. *Seven g.*
Ghent. Z. *Gent.*
Gertrud. Z. *Sente G.*
Gheertruijt. Z. *Sente G.*
Gheraert van Wesemale. 2255.
Gielen. 3149.
Godefroit. Z. *Godevert, Godevaert.*
Godefroit van Boloen. 1380, 1905, 2069, 3922, 4065-4066.
Godevaert. Z. *Godevert, Godefroit.*
Godevert. Z. *Godevaert, Godefroit.*
Godevert, gewezen Brayfort. 2042.
Godevert I., Godefroit metten baerde. 1434, 1442, 1446, 1469, 1483, 1486, 1532, 1538, 1548, 1554, 1557, 1636, 1641, 1646, 1676, 1686, 1702, 1716, 1725, 1727, 1807, 1830, 1848, 1853, 1858, 1867, 1883, 1953, 1957, 1965, 1974, 1979, 2097, 2119, 2124, 2132, 2138, 2196.
Godevert II, de jonge. 2207.
Godevert III, Godevaert, de kloekmoedige. 2245, 2301, 2321, 2330.
Godevert, Hendric's sone des IIIⁿ. 2636, 2662.
Godevert, Jans sone des IIIⁿ. 3321.
Godevert van Ardenen. 1328, 1344.
Godevert van Gaesbeke. 2269-2270.
Godevert van Perweys, 2678.
Goedele. Z. *Sente G.*
Goerix. Z. *Sente G.*
Goetlant. *Gothia.* 82, 140, 810, 822, 825, 830.

Golen. *Z. Heer G.*
Golijas. 93.
Gommaer. *Z. Sente G.*
Gorgoen, coninginne van Armeniën. 1978.
Goten. *Z. Goetlant.*
Gotie. *Z. Goetlant.*
Gotlant. *Z. Goetlant.*
Gouweloën, greve van Henegouwe. 1126, 4031.
Granpiet. *Z. Aeu gr. p.*
Grave. 't Slot van den Grave. 3602, 3636.
Greve Roelant. 4019, 4026.
Greve van Baeren, Baren. 3080, 3159, 3206, 3221.
Greve van Catsenellenboghe. 3111.
Greve van Cleve. 3109.
Greve van den Berghe. 2700, 2795, 2846, 2857.
Greve van Gelre. 2494-2495.
Greve van Henegouwe, Machtelts echtgenoot. 1365.
Greve van Henegouwe. 3330, 3332.
Greve van Hollant. 2493.
Greve van Loen. 3108, 3169.
Greve van Luserlant. 4395-4396.
Greve van Namen. 3112, 3632.
Greve van Sempoel. 2725, 2795, 2846, 3528, 3779.
Greve van Spajnen. 3110.
Greve van Vlaenderen. 3106.
Greven. *Z. Grave.*
Grevinne van Luserlant, 3815.
Grieclant. Griekenland. 194, 734.
Grieclant. *Z. Keiser in G.*
Grieken. Griekenland. 380, 391, 428, 504, 2471.
Griexsce. Grieksche tale. 335.
Grymberghen. 2545, 2151, 2158, 2169, 2179, 2382, 2211, 2216, 2225, 2268, 2278, 2284, 2307, 2345, 2348, 2362, 2445, 2353.
Grymberchen. *Z. Aernout, Geraert v. Gr.*
Groenendale, voer Ludeke. 3335.
Groet Bertanien. 91.
Groet karle. *Z. Kaerle die groet.*
Guerlech. 3811, 4331, 4395.
Guerlech. *Z. Hertoginne v.G.*
Gulke. *Z. Hertoge van G.*
Gulke. Julich. 2858, 3572.
Gulken. *Z. Gulke.*

Gulkeneren. Die van G. 3525.
Gulkerlant. 3295, 3662, 3664.
Gurlec. *Z. Guerlech.*
Guweloen. *Z. Gouweloen.*
Haffleghem. *Z. Hafflighem.*
Hafflighem. Afflighem. 2148, 2201.
Halle. 3713.
Hans, Vr. Lysbetten vader. 4394.
Haspegouwe. *Hesbaie.* 891, 3189, 3410, 3860.
Hectoer. *Z. Ector.* 371.
Hector. *Z. Ector.*
Heere van Assche. 2351.
Heere van Axele. 2384.
Heere van Boelaer. 2384.
Heere van Coeninxloe. 2352.
Heere van Dalem. 2568.
Heere vander Merken. 3115.
Heere vander Tommen. 2353.
Heere vander Wesenhaghen. 2354.
Heere van Diest. 3660, 3676.
Heere van Epeghem. 2213, 2352.
Heere van Erps. 2385.
Heere van Hinsberghe. 3117.
Heere van Huenbeke. 2353.
Heere van Maldegem. 2385.
Heere van Massemin. 2384.
Heere van Namen. 2380.
Heere van Oyenbruggen. 2350.
Heere van Ophem. 2351.
Heere van Rotselaer. 2681.
Heere van Scoers. 2384.
Heere van Sempoel. 2379.
Heere van Somerghem. 2383.
Heere van Utrecht, 1412.
Heere van Valkenborch. 3116.
Heere van Winendale. 2385.
Heere van Wilre 2352.
Heere van Wittam. 2795.
Heerenhuys. Schepenhuis, Broodhuis, te Brussel. 3434.
Heeren van Lymborch. 2855.
Heer golen, van over Rijn. 3652.
Heilige Kerke. 1089, 1095.

- Heilig Rijk.** *Le Saint Empire.* 4199, 4334.
- Heilige Sacrement.** 1476, 3453, 3459, 3486.
- Heijnryk,** 's Keisers sone van Roeme. 1699, 1822, 1847, 1866, 1881, 1970, 2093, 2096, 2100, 2126, 2136.
- Heinric II.,** de hoege, moedeghe, hertoghe van Brabant. 2558, 2571, 2611.
- Helesem.** 3189.
- Helle.** 1369, 2820, 3062, 3787, 4216.
- Helleken.** 3199, 3219.
- Hem,** Jacop van Merlant. 4054. *Z. Jacop v.M.; Hij, J.v.M.*
- Hemel.** 884, 1043, 3962, 4219, 4461.
- Hendrik,** heere van Boutershem. 2682. *Z. Heinric, Heijnryk, Henric, Henrick.*
- Hendrik,** Heere van Diest, momboer van Godevert III. 2249.
- Hendrik IV.,** Keiser v. Roeme. 1493, 1530, 1586, 1606, 1619, 1640, 1661, 1665, 1679, 1710, 1805, 1821, 1864, 2095.
- Henegouwe.** 324, 791, 812, 1126, 1376, 1389, 3128, 3332.
- Henegouwe.** *Z. Greve van H., Jan, greve v.H.*
- Henegouwe.** *Z. Eustaes, Gauweloen, gr. v.H.*
- Hennen.** Weze dit woord uit *Henno*, of uit *Johannes* gesproken, 't dient nog als geslachtsname te Eeckeren, in 't Antwerpsche; *Hennekens*, te Coolscamp, en *Henneman* te Eeckeren, schijnen van eener afkomste. *Z. Hennen van Merchtenen.* Merchtenen.
- Hennen** van Merchtenen. 4465, 4470, 4478, 4479. *Z. Ic. mij Hennen v.M.*
- Henric,** Henric's sone, des vermoorden, grave van Leuven. 1528, 1449, 2103.
- Henric III.,** die saechtmoedich; hertoghe van Brabant. 2618, 2628, 2640.
- Henric,** die vrome. 1409, 1421.
- Henric,** Henric's sone des IIIⁿ. 2636, 2650, 2658.
- Henric,** hertoghe van Lemborch. 3315, 3323.
- Henric,** Lambrecht stamelaerts sone, Greve van Leuven. 1409.
- Henric** van Assche. 1453, 1498, 1578, 1644, 1811, 1891, 2003, 2032, 2351.
- Henric** van Vlaenderen. 3114.
- Henrick** douwe, Greve van Leuven. 1356, 1360, 1897.
- Henrick I.,** Hertoghe van Brabant. 2465, 2489, 2548, 3793.
- Henrick,** 's Keisers sone v. Roeme. 2093, 2096, 2174.
- Henuwier.** Van Henegouwen. 3185. *Z. Lombeke.*
- Herelebeke.** Harlebeke. 1156.
- Herstal,** op die Mase. 931, 935.
- Hert.** In den H., Herberge te Halle. 3714.

Hertoghe Aelbrecht, 's Greven broeder van Hollant. 3477.
Hertoghe, 1^e Kersten in Brabant. 108, 894.
Hertoghe Hans van Gurlec, vader van Lysbeth. 4394.
Hertoghe Puppyn. 3870, 3900.
Hertoghe van Dueringen. *Thuringia*. 1432, 1532, 1540, 1547, 1583, 1659, 1722, 1814.
Hertoghe van Dueringen zuster, Henric, 's graven vrouwe van Leuven, moeder van Godevert met den baarde. 1432.
Hertoghe van Gelre. 2855, 3104, 3526, 3655. *Z. Bastart*.
Hertoghe van Gulke. 2855, 3105.
Hertoginne van Guerlech. 3810.
Hertoginne van Lutsenburg. 3812.
Hertoginne, Koninginne Lysbeth, wencelyns vrouwe, Hertoge Hans dochter. 4392.
Heusdain. 3463, 3483, 3491.
Hij, Jacop van Merlant. 1996. *Z. Jacop v.M.; Hem, J.v.M.*
Hilderic. 79, 142.
Hinsberghe. *Z. Heere van H.*
Historie. 189, 644, 1219.
Hoey. Huy. 763.
Hoeijoen, Heere van Ardenen. 762.
Hollant. 3129.
Hollant. *Z. Greve v.H.*
Hollant. *Z. Floreis van H.*
Hollant. *Z. Willem van H.*
Hollander. 3150, 3151.
Hongheren. Ongarn. 3807, 4401.
Hongherien. Ongarn. 1046.
Hongherien. Ongarn. *Z. Floris van H.; Koning v.H.*
Huenbeke. 2353.
Huenbeke. *Z. Heere v.H.*
Huijghe Capet. 1260, 1262, 1271, 1288, 1294.
Hugo IV., Hertoghe van Bourgonjen, 2626.
Yduburch. Moeder van S. Begga en van S. Gheertruyt.
Ic, Hennen van Merchtenen. 4, 8, 11, 17, 38, 101, 121, 125, 139, 141, 155, 171, 175, 277, 361, 375, 383, 492, 493, 579, 595, 735, 756, 777, 787, 789, 817, 899, 925, 942, 1119, 1133, 1190, 1199, 1227, 1241, 1245, 1339, 1352, 1405, 1595, 1604, 1643, 1718, 1821, 1921, 1975, 2049, 2051, 2062, 2202, 2482, 2527, 2690, 2578, 2698, 2708, 2714, 2862, 2902, 3011, 3086, 3114, 3128, 3148, 3245, 3250, 3318, 3394, 3510, 3587, 3593, 3605, 3606, 3624, 3629, 3645, 3699, 3733, 3834, 3864, 3869, 3875, 3893, 3905, 3929, 3933, 3953, 3965, 4048, 4084, 4099, 4105, 4182, 4202, 4214, 4228, 4229, 4231, 4234,

4254, 4260, 4268, 4269, 4271, 4275, 4298, 4324, 4326, 4385, 4401, 4407, 4409, 4444, 4450, 4460. *Z. Mij; Mijn.*

IJde. *Z. Sente IJ.*

Inghelant. 92, 1060, 1207, 1211, 1925, 3329.

IJtalien. *Italia.* 52.

Jacop van Merlant. 16, 20, 182, 692, 1995, 2481, 4052. *Z. Hij, Hem, Jacop van Merlant.*

Jan-Baptiste. *Z. Sente J.B.*

Jan, bloeder van Everaert Tserclaes, Bisschop van Cameryke. 3612.

Jan, Henric's sone, Hertoghe van Brabant. 2636, 2657, 2673, 2694, 2709, 2784, 2868, 2878, 2888, 4105, 4337, 4343.

Jan, Jan's sone, Hertoghe van Brabant. 2966, 3006.

Jan, Jan's sone van Coudenberch. 3321.

Jan van Bemont, 3095, 3113, 3127.

Jan van Bierbeke. 2253.

Jan van Bourgonjen. 3695.

Jan van Caudenberch, Hertoghe van Brabant. 3070, 3258, 3284, 3328, 3375, 3795, 4151.

Jan van Henegouwe, broeder van Jan van Bemont, en van den grave van Hollant. 3124, 3126, 3107, 3128.

Jan van Namen. 3130.

Jhehanne, Hertoginne van Brabant. 374, 3805, 3354, 3395 3420, 3591, 3656, 3722, 3745, 3784, 4430, 4435.

Jherusalem. 1382, 1386, 1903, 2011, 2024, 2038. 2057, 2068, 2443, 3757, 4295, 4464.

Jhesus-Christus. 2, 41, 48, 178, 593, 915, 1301, 2408, 2550, 3390, 3486, 3587, 3757, 3861, 3863, 4168, 4216, 4451, 4471.

Joden. 3318.

Julius-Cesaer. 35, 264, 354, 399, 605, 664, 671. 678, 729, 796, 4058.

Kaerle die groet. 1049, 1092, 1129, 1141, 1146, 1220, 1222, 1362, 1441, 1570, 1837, 3984, 3987, 3993, 4003, 4023, 4065, 4300, 4316.

Kaerle die groet. *Z. Groet K.*

Kaerle Marteel. 962, 675, 984, 999, 1314, 3935, 3945, 4300.

Kaerle van Nijemaghen. 124, 125, 126, 162, 183, 269.

Kaerle, Kaerle van Nijmaghen sone. 186, 202, 211, 239, 244, 252, 253, 265, 271, 600, 1337, 1362, 1570, 2469, 2484, 4060, 4365.

Kaerle, Lottarys oom. 1248, 1255, 1267, 1269 1273, 1284, 1303, 1306.

Kaerleman, eerste heerschapper over Haspegouwe. 890, 3859, 3862, 3868, 3890, 3900, 3927.

Karel die sempel. 1189, 1204.

- Karle** de Kaluwe. 1165, 1178.
Karlemain. Z. *Kaerleman*.
Katline. Z. *Sente K*.
Keiser in Grieclant. 194.
Keiser van Roeme. 1141, 1147.
Keiser van Roemenie. 3808.
Keiser, Wencelins broeder, 3351.
Kerpen. 3700.
Kerpenen. 4330.
Kerstendom. Z. *Kersten Geloeve*.
Kersten Geloeve. 132, 137, 587, 842, 868, 986, 1098, 1097.
Kerstenhede. 587, 978, 1145, 1565, 1572, 1972, 4316.
Kerstenheyt. Z. *Kerstenhede*.
Kerstenlant. Z. *Kerstenhede*.
Kersten warande. Z. *Kerstenhede*.
Koning van Biem of Byem. 3084, 3111, 3241, 3351, 3810, 4400.
Koning van Hongeren. 3806, 4401.
Koning van Vrankryk. 3805.
Lambrecht. Z. *Sente L*.
Lambrecht de oude, of Stamelaert, Greve van Leuven. 489, 1370, 1390, 1392, 1403, 1408.
Lambrecht metten baerde. 1323, 1328, 1335, 1339, 1352.
Lande. Landen. 892.
Landrae. Z. *Sente L*.
Lansheeren. Z. *Een-en-twintigh L.; Seventien L*.
Land van Bijem. *Bohemia*. 4400.
Lant van Cuck, 3599, 3680.
Lant van Gaesbeke. 3196, 3628.
Lant van den Rijne. 718.
Lant van den Riet. 716.
Leefeldale. 259.
Leefeldale. Z. *Olivier van L*.
Lefde, hulpmaagd, bij de geboorte van Julius-Caesar, 257.
Lemborch. 766, 2869, 3053, 3124, 3267, 3698, 3708, 3794, 4197, 4329.
Lemborch. Z. *Heeren v.L.; Henric v.L*.
Lenneke 3204, 3208, 3623, 3668.
Lenneke. Z. *Dieryk, heere van Waelcoerte en van L*.
Le teer de Brabant. 2949. Men leze over dat stuk lands de *Rijmkronijk van Melis Stoke*, uitg. van B. Huydecoper, Leyden 1772, II., bl. 200, de aantek. op v. 261; en F. Le Proux, *Chartes Françaises*

du Vermandois de 1218 à 1250, Paris, 1875; - (Extrait de la Bibliothèque de l'Ecole des Chartes, 1874.) **Leuven**. Z. *Loven*.

Liere. Lier. 3920.

Lierijc van Vlaenderen. 1153.

Lymborch. Z. *Lemborch*.

Lijmborch. Z. *Lemborch*.

Lijsbette, vrouwe van Anthonis, Hertoge van Brabant. 3827, 4392.

Lysbeth. Z. *Sente L*.

Lobbes. 3872.

Lodewyc. Clouwys. 147, 845.

Lodewyc de jonghe. 1242.

Lodewyc de lesper. 1179.

Lodewijc die sempel. 1204-1205, 1230.

Lodewyc, Greve van Vlaendren. 3306-3307, 3330-3331, 3402, 3414, 3438, 3445, 3451, 3690.

Lodewijc, groet Kaerels sone. 1150, 1157, 1164.

Lodewijc van Averne. 3093.

Loeij. Z. *Sente L*.

Loen. 3177, 3344.

Loen. Z. *Greve v.L*.

Loeven. Z. *Loven*.

Lombaerden. 1860.

Lombardien. 1564.

Lombaert, conincryc. 1087.

Lombeke. 3185.

Lorynen. Loreinen. 1162.

Lotrike. 920, 964, 1144, 1325, 1346, 2129, 4197, 4327.

Lottarys, de groete. 157, 862.

Lottaryus, Elentarius sone. 858, 859.

Lottarys, Lodewijck's sone. 1231, 1240.

Louwen. *Laon*. 1268, 1272, 1282.

Loven. 636, 638, 696, 706, 1332, 1336, 1338, 1348, 1357, 1359, 1384, 1416, 1450, 2101, 2242, 2262, 2552, 2631, 2644, 2685, 2704, 3538.

Lucabel. 102.

Ludeke. Luik. 934, 2506, 3188, 3337, 3339.

Ludeke. Z. *Groenendale*.

Ludeke. Z. *Bisscop van L*.

Ludick. Z. *Ludeke*.

Luserlant. 3815, 4332, 4396.

Luserlant. Z. *Grevinne v.L*.

- Lutsenborch.** 2445, 2845, 3472, 3542, 3551, 3812, 4196, 4331, 4395.
Lutsenborch. *Z. Hertoginne v.L.*
Maboijgen. *Maubeuge.* 3877.
Machtelt, Grevinne van Henegouwe, 1374.
Maeryne. *Z. Maryne.*
Maers. Mars. 626, 641, 652, 657, 704.
Maersiaent, Aetsaert's sone. 776, 789, 806.
Maesbrugghe. 3180.
Maese. *La Meuse.* 30, 935, 2574, 2711, 2811, 3031, 3037, 3164, 3379, 4156.
Maesenstroem. 30.
Maeslander. 2566.
Maeslant. 2717.
Maldeghem. 2384.
Maldeghem. *Z. Heere v.M.*
Mansepevel. Pevelenberg. 1291.
Mareine. *Z. Maryne.*
Maria, de onbevleete Maagd en Moeder Gods. 38, 915, 1301, 2550, 3126, 3487, 3552.
Maria van Egipciaca, Sente M.v.E., Maria van Egypten. 2060.
Marie, Henric's dochter des IIIⁿ, kon. Philip's vrouwe. 2637-2638.
Marie, Hertoginne van Gelderlant. 3311-3312.
Marine. *Z. Maryne.*
Maryne. De Middellandsche zee. 23, 193, 430, 3938, 3944, 4041, 4297. *Z. Meere.*
Marteel. 962, 976, 984.
Martel. *Marteel. Z. Kaerle.*
Martse. *La Marche.* 767.
Mase. *Z. Maese.*
Massemin. 2384.
Massemin. *Z. Heere van M.*
Massenhove. 2349.
Massenhove. *Z. Baeren v.M.*
Mechelen. 2186, 3006, 3009, 3016, 1019, 3028, 3461, 3794.
Mechelen. *Z. Berthout v.M.*
Meerbeke. 2898.
Meere. De Middellandsche zee. 15, 2273, 2758, 4288. *Z. Maryne.*
Meerte. Maartemaand. 4468.
Meyerie van Campenhout. 2899.
Meijerije van den Bossche, 3411.

Meldert. 3886.

Mercgreve des heilichs rijcs. 4199, 4333.

Merchtenen. Merchtem. Z. *Hennen v.M.* By Chotin: *Merchtinis, Merchtenis, Merchtene, Merghtena, Merchtenen, Merchten, Merchtem.* Bij Galesloot, *Le livre des Feudataires de Jean III, Duc de Brabant, 1e helft der XIVe E.: de Merchtene, apud Merchten, apud Merchtines, propè Merchten, te Merchten, in Merchtinis, juxta Merchten.* Vrgl. *Kerpen, Kerpenen.*

Mercomeryus. Z. *Bercomeryus.*

Mercueryus. 90.

Mercwinc. 141. Z. *Merrj.*

Mere. Z. *Doede M.*

Mergrevinne van Brandeborg. 3813.

Mergriete v. Brabant. 3309, 3691.

Merken. Z. *Heere van der M.*

Merlant. 16. Z. *Jacop v.M.*

Merrj. 84. Z. *Mercwinc.*

Merrowinc. 75, 76.

Mets. 1162.

Mij, Hennen van Merchtenen. 323, 583, 711, 783, 714, 1008, 1073, 1122, 1209, 1383, 1403, 1419, 1591, 1607, 1635, 1885, 1984, 1988, 2022, 2048, 2144, 2150, 2259, 2265, 2635, 2679, 2798, 3004, 3026, 3424, 3519, 3675, 3819, 4056, 4074, 4131, 4232, 4246, 4299, 4345, 4372, 4402, 4413, 4445. Z. *Ic; Mijn.*

Myn, Hennen's van Merchtenen. 271, 494, 580, 709, 923, 1385, 1687, 3002, 3524, 3709, 4275.

Mysen. Markgraafschap. 116.

Mille. 3700.

Minderbruederen. 2959, 3525.

Moesel. 2810.

Mondedier. 748, 751.

Monfackoen, Monfacoen, de galgenberg te Parijs. 2894, 4111.

Monfroit. 484, 746. Z. *Coudenberch.*

N. van Perweys. 2678.

Namen. *Namur.* 2380, 3130, 3532.

Namen. Z. *Heere v.N.*

Namen. Z. *Greve v.N.*

Namen. Z. *Jan v.N.*

Napels. 1066.

Nettelaer. 2214.

Negen die besten. 4054. Die besten zijn, drie van der Heidenscher wet, *Hector, Alexander, Julius Caesar*; drie van der Joodscher wet, *David, Josuë, Judas Machabaeus*; drie van der Kerstener

wet, *Arthur; Karel de Groot, Govert van Boloen*. Z. N. de Paeuw, *Fragmenten*, bl. 499; verder *Die alder excellentste...* (Voorbericht, bl. 12) 1^e cap., 2, tenden, en elders meer.

Negen letteren, negen levens. 3848, 3849.

Niemagen. 32, 126, 266, 328, 378, 520, 572, 725, 742.

Nijemaghen. Z. *Niemagen*.

Nijemegen. Z. *Niemagen*.

Nijemeghen. Z. *Niemagen*.

Nijvel. 1332, 1348, 1359, 3914.

N.N. Vanden Eechoute. 3012, 3020, 3025.

Noels arke. Noë's, Noach's arke. 1880.

Normandien. 944, 954.

Norwegen. 1859.

Octaviaen, Swanen Broeder. 228, 277, 388, 434, 530, 592, 599, 662.

Oerschot. 2185.

Oyenbruggen. 2350.

Oyenbruggen. Z. *Heere van O*.

Olivier van Leefdale. 1451, 1497, 1515, 1552, 1559, 1717, 1788, 1886, 1906, 1916, 1929, 1963, 1971.

Onser vrouwen Bruederen. 3771.

Onser vrouwen Concepcion. 3552.

Onser vrouwen kerke, te Aken, 1120.

Onser vrouwen kerke, te Tricht. 959.

Ophem. 2351.

Ophem. Z. *Heere van O*.

Orliens. *Orléans*. 1286.

Orsmael. Z. *Wernier van O*.

Orval. Z. *Toryna*.

Osse, als wapenteeken. 4420.

Otte, Kaerel's zone, Gerbergen broeder. 1308, 1311, 1320.

Ouwerghem. 2632, 2707.

Ovidius. 222.

Paredys. Aardsch Paradijs. 3952.

Parys. 154, 159, 753, 852, 1191, 1260, 2892, 2904, 2951, 4109.

Paus. 2089, 2514, 2580.

Paus. Z. *Adrianus, Steven*.

Perweys. *Peruwez*. 3659.

Perweys. Z. *Godevert; Baroen; N. van P*.

Peter. Sente P. 1394.

Peter vander Brotsen, 2881.

Phelips, die groete, v. Vrankrijk, 1290.

- Philips** v. Bourgonjen. 3684.
Philips, Koning van Frankrijk. 2638.
Picaerdien. 792.
Pierlepont. 766.
Pierone. Peronne. 1197.
Plate. Met platen uitgeruste krijgslieën. 2175, 2305, 2386.
Plutoen. *Pluto*. 626, 641, 656, 704.
Poeldien. *Pouille*. 1067, 1563.
Poerten. Elf poorten te Roeme. 1080.
Polien. Z. *Poeldien*.
Predikere. 2630, 2644, 2704.
Priamus, Hectors Vader. 4367.
Priamus. Trayoen en Florentyns sone. 826, 829, 838.
Priamus. Vader van Bercomyrius. 55, 56, 63.
Prijmoistreit. *Praemonstratensium*. 2457.
Profst van Aken. 2782, 2847.
Provensen. *Provence*. 1063, 1564.
Puppyn, klein P., Kaerle Marteels sone, groet Kaerles vader. 1016, 1220, 3958, 3981, 3993, 4023.
Puppyn, Karlemans sone, eerste Hertoge van Brabant. 839, 896, 905, 910, 968, 3870, 3900.
Puppyn van Herstale, vader van Kaerle Marteel, 930-931, 936, 942.
Puppyn. Z. *klein P.*
Quesnoy. Z. *Traijnoet*.
Raeges, in Ermenijen, 1879, 1918.
Randenrode, die stede van R. 2519, 2524, 2535, 2540, 2543, 2564, 2755, 3122.
Randenroe. Z. *Randenrode*.
Randen roede. Z. *Randenrode*. 2619.
Rande rode. Z. *Randenrode*.
Reynout van Scoenvorst. 3677.
Remijs. Z. *Sent R.*
Retters. 766.
Riemen. 1227.
Riet. Z. *Lant van den Riet*.
Ryn. *Rhenus*. 67, 123, 268, 830, 1710, 1802, 2232, 2711, 2790, 2862, 3037, 3379, 4119, 4156.
Ryn. Z. *Lant van den Rijne*.
Rynheeren. 2562.
Rynland. 718, 876. Z. *Land v.d.R.*
Rynsche heeren. 1061, 2717, 3044. Z. *Rynheeren*.

Rynelt. *Z. Sente R.*
Robrecht, greve van Parys. 1191-1192.
Roede, beleg v.R. 3293.
Roelant. 1124, 4019, 4026.
Roemanyen. 1860.
Roeme. 37, 52, 263, 608, 818, 1067, 1073, 1074, 1068, 1080, 1086, 1543, 1665, 2088, 2586, 2760.
Roeme. *Z. Keiser van R., Hendrik IV.*
Roemenie. 3808.
Roemenie. *Z. Keizer van R.*
Roe see. Roode zee. 1002.
Rome. *Z. Roeme.*
Romsche croene. 2580.
Romsch. Roomsch. 689, 2135.
Ronsevale. 1123, 4030.
Rotsenlaer. *Z. Rotselaer.*
Rotselaer. 2682, 2689.
Rotselaer. *Z. Heere v.R.*
Ruermunde. 3673.
Rumst. 2184.
Sacrement. *Z. Heilige S.*
Saledyn, 98.
Santen. 3880.
Sarregoen. 1127, 4310.
Sarresine. 946, 1001, 1069, 1125, 1462, 1875, 2523, 3718, 3901, 3936, 4024, 4097, 4235, 4287.
Sartroijsen. 3718.
Sassenlant. 65, 119, 869,
Savoyen. 1063.
Scafdries. 2840.
Scelde. *Scaldis.* 123, 268, 297, 472. 809, 878.
Scoenvorst. *Z. Reijnout van S.*
Scoers. 2384.
Scoers. *Z. Heere v.S.*
Scotlant. 1059.
Sempoel. 2379, 2725, 2796. 2846, 3328, 3674, 3779.
Sempoel. *Saint-Pol. Z. Greve v.s.P.; Heere v.S.*
Senepie. *Seneffe.* 3383.
Senne. 1397.
Senoveven. Genoveven-kerk. 152, 851.
Sente Adegonde. S. Aldegonde. 3919.
Sente Aernout. 882. 885.

- Sente Amant.** 158, 863.
Sente Amelberghe. 899, 3871, 3873.
Sente Barbele. 3772.
Sente Begga. 889, 902, 919, 3913.
Sente Benedictus dach. 1302, 2668.
Sente Berlende. 3923.
Sente Bonifacius dach. 2877.
Sente Claes avond. 3358.
Sente Cleere. 3785.
Sente Denijs. 871, 1012, 1041, 1186, 1238.
Sente Eijde, of IDA. 1378, 3921.
Sente Ermelende. 3885.
Sente Gertrud. 904, 3914.
Sente Gheertruden Berch. 2153. 3157.
Sente Gheertruijt. *Z. S. Gertrud.*
Sente Goedele. 1395, 3065, 3887.
Sente Goedelen Conesie. 1395.
Sente Goerix. 491, 1400.
Sente Gommaer. 3920.
Sente Ijde. *Z. S. Eijde.*
Sente Jan-Baptiste. 4167.
Sente Jans messe. 2996, 3666.
Sente Kateline poerte. 3418, 3437.
Sente Lambrecht. 550, 957, 961.
Sente Lambrechts kerke. 3341.
Sente Landrae. 1090. *Z. Acta SS. 21 Julii.*
Sente Lysbeth. 3923.
Sente Loeijs dach, 3767.
Sente Medaert. 998.
Sente Marie van Egipciaca, 2060.
Sente Peters kerke, canosie, 1394, 2242, 2463, 2553.
Sente Quantyns steekspel. 2907. Hetgene Hennen van Merchtenen verhaalt van Hertog Jan, verhaalt Jo^r Nicolaes Despars, op weinige veranderingen na, in zijn *Cronijcke*, (II, bl. 427-429) van Grave Lodewijk van Male en Koning Jan van Frankrijk. *Z. Le teer de Brabant.*
Sente Remijs. *S. Remigius.* 145, 847.
Sente Rynelt. 3878.
Sente Senoveve. 851.
Sente Thoemaes dach. 3776.
Sente Verelt. 3882.
Sente Watruijt. 3919.

- Sent-Truden.** 3342.
- Sesiele.** *Sicilia.* 1066.
- Seven** geslachten van Brussel. 2988.
- Seventien** lansheere. 3099, 4157, 4344. Z. *Een- en twintig.*
- Seven Tommen.** 246. ‘De Zeven Tommen verhieven zich in het voormalige bosch de *Loo* of het *Loo*, buiten de Thiensche poort, aan de linke zijde des Steenwegs van Loven op Thienen. Deze *Zeven Tommen* waren *Tumuli*, die tot het beheer der Romeinen behoorden. Bij den aanvang der 15e eeuw was de plaats, toen nog bosch, een voornaam Jacht-rendez-vous geworden. Den 3 Juli 1409 bevond Johanna, hertogin van Brabant, zich ter hertenjacht, op de *Zeven Tommen*. Later werden de heuvels geslecht en de plaats in akkerland verkeerd.’ Zie *Ed. Van Even, Louvain dans le passé et dans le présent*, bl. 7.
- S'hertogenbosch.** 3641.
- Silpryc.** 868.
- Simpoel.** Z. *Sempoel.*
- Simpol.** Z. *Sempoel.*
- Sittert,** 3073.
- Slitelt.** 160. Z. *Slytelt.*
- Slytelt.** 160, 872. Vrgl. *Acta SS.* II. 398, 399, 416. *Die Alder Excell. en Brab. Yeesten*, I. bl. 22, v. 535. i. vv. *Blithildis, Blitildis.*
- Slotel** van der biechten. Slotel van de *Confessio* (grafstede) *Sancti Petri.* 1071-1072. Men leze over deze ‘*Slotels* van der biechten’ *Le Beffroi. Arts Héraldique Archéologie, tome deuxième. Bruges, Edw. Gailliard et Cie, 1864-65, Clefs de la confession de Saint Pierre, 169-176*, met twee afbeeldingen dier *slotels.* Ook *Eléments d'Archéologie Chrétienne, par le ch. Reussens, 2e éd. Louvain, Ch. Peeters, r.d. Namur, 1885, tome I. p. 241, b).*
- Somerghem.** 2388.
- Somerghem.** Z. *Heere v.S.*
- Sophia,** 's Keisers dochter van Roeme. 1609, 2125.
- Sophie.** Z. *Sophia.*
- Spaendien.** *Hispania.* 87, 869, 1065.
- Spaendienlant.** *Hispania.* 869.
- Spaenienlant.** *Hispania.* 65.
- Spandien.** *Hispania.* 88.
- Spaijnen.** Z. *Greve v. Sp.*
- Spiegel** Ystoriael. 3995.
- Spieghel.** 133, 174, 1055, 3832, 3852, 4942, 4101, 4225.
- Spoeleten.** *Spolete.* 1079.
- Steenberghen.** 3166.
- Steven II.,** Paus. 1024, 3970.
- Stoel** van Roeme. 1086.

- Strijt** te Corterijc. 2663.
Sueryen. *Syria*. 1382.
Sumaer, die Engelsche visscher. 1925.
Swane, Karels dochter van Niemagen. 272, 353, 400, 664, 697, 726, 737, 757, 770.
Swane, Karels vrouwe van Niemagen. 212, 275, 329, 351, 376, 396, 398, 400, 482, 518, 573, 663, 726, 741, 4061.
Swanendale. 322.
Swaven. 96, 1062.
Ten Berghe Cout, 488. *Z. Monfroit, Bruessel, Coudenberch*.
Ten Gheloeve. Loven. 706, 738, 744.
Ternegan, gewaande afgod der Mahumedanen. 1981.
Ter Vueren. 3323, 3791.
Tommen. *Z. Die v.d.T., Heere v.d.T., Seven Tommen*.
Toryna. 3546. ‘Te Oryvaels, Orijvaels.’ Die alder Excellentste; ‘Turivaels,’ Despars, II, 486: te Orval, in Luxemburg.
Tosschanen. 1564.
Traijnoet. Quesnoy. 3479.
Traijoen. 820.
Tricht. Maastricht. 934, 952, 958, 3273.
Troyelus. 86.
Troijen. 13, 27, 51, 204, 371, 750, 828, 918, 1484, 1562, 2473, 2475, 3582, 3746, 3751, 4039, 4238, 4367.
Truden. *Z. Sent-T*.
Tserclaes. *Z. Everaert, Jan Ts*.
Tshertogen Bossche. 3421, 3641.
Twaelf Apostelen dach. 3820.
Utrecht. 104, 1412.
Utrecht. *Z. Heere v.U*.
Valenschine. 322. *Z. Swanendale*.
Valkenborch. 3165, 3176, 3182, 3381, 3699, 4199, 4336.
Valkenborch. *Z. Heere v.V*.
Van den Berghe. *Z. Greve v.d.B*.
Van der Brotsen. *Z. Peter v.d.B*.
Venus. 215, 385.
Verelt. *Z. Sente V*.
Vermendoijs. 768, 2907.
Victoire. 659.
Viler. 2615, 3361.
Vilvoorden. 2213, 2217, 2985.
Vlaenderen. *Z. Greve v. Vl.; Henric v. Vl.; Lodewijk v. Vl.; Mergriete, h.v. Vl.*

- Vlaendren.** 784, 811, 7154, 2383, 2422, 3130.
Vlaendrenlant. 2405, 3690.
Vleemingen. Vlamingen. 1292, 3186, 3209, 3212, 3223, 3227.
Vlemsch. Vlaamsch 786.
Vliege, die haeswinde. 2901.
Vocht van Coelene. Z. *Voecht v.C.*
Voecht, voogd van Coelene. 2781.
Vranckelant. 1020, 1158, 1213, 2950.
Vrancryc. 83, 981, 1004, 1013, 1042, 1051, 1128, 1346, 1568, 2232, 2344, 2664, 3316, 3971, 4195.
Vransce Croene. 854, 988, 1247.
Vriesen. Friesen. 938, 1962, 3349.
Vrieslant. Friesland. 1060.
Waelcoerte. Z. *Dierijk v.W.*
Walen. 804, 1045.
Wals Brabant, 2616, 3361, 3409.
Wapenteekens: van Aarschot, zoo nog heden, 680-683; Ansaijs, den hertoge, 925-928; Anthoenys, den hertoge v. Brabant, 4360-4384; Brabants hertogen, 831-835; Breboen, 454-455; Eechoute, 3014-3015; Godevert metten baerde, 2132-2135; Henric den I., hertoge v. Brabant, 2468-2471, 2485-2489; Heinric den II., hertoge van Brabant, 2559-2560; Henric den III., hertoge v. Brabant, 2621-2623; Henrick, den greve van Loevene, 1360-1362; Jan den I., hertoge van Brabant, 2870-2876; Jan den II., hertoge v. Brabant, 3046-3056; Jan den III., hertoge van Brabant, 3362-3371; Kaerle den groete, 1135-1139; Karel, Karels sone, van Niemagen, 201-203; Karel Marteel, 1014-1015; Lambrecht v. Loevene, 1336-1338; Lemborch, 3052-3056; Lysbeth, hertoginne v. Brabant, 4402-4426; Lotryk, 2132-2135; Otte v. Brabant, 1311-1314; Priamus, coninc van Goten, 831-835; Puppyn, klein P., 1036-1037; Puppyn den I., hertoge v. Brabant, 973-975; Troyen, 2485-2487; Wencelyn, hertoge v. Brabant, 3555-3573.
 - Onder bovenstaande wapenteekens zijn er die Hennen van Merchtenen verkeerd opgeeft, zegt mijn zeer geleerde Heer Collega P. Génard; onder andere, zou Kaerle Marteele's schild (1015) moeten van *sabel* zijn, en niet van *selver*; Godevert met den baerde en zou geen gulden leeuw op selver moeten dragen (2133) maar een 'gulden lijoen in *sabel swert*' (2485). Ik geve al 't gene Hennen v.M. geeft, en late, de wapenkundigen beteren dat hij, of zijne afschrijvers gemist hebben.
Wassenberch. 3032, 3042, 3123, 3699, 4198, 4330.
Watruijt. Z. *Sente W.*
Wemmele. Z. *Jan van Bierbeke.*
Wemmele. 2245.
Wencelin van Lutsenbosch. 3351, 3354, 3401, 3419, 3429, 3449, 3467, 3512, 3551, 3574, 4187, 4212.

Wenselen. *Z. Wencelin.*

Wernier van Orsmale, 1454, 1499, 1578, 1644, 1891, 1913, 2021.

Wesemale. *Z. Gheraert v.W.*

Wesenhaghen. 2354.

Wesenhaghen. *Z. Heere v.d.W.*

Wetten drie. *Z. Negen die besten.*

Witham. *Z. Die v.W., Heere v.W.*

Willem van Hollant. 3304, 3331, 3332, 3348, 3443, 3448, 3451.

Wilre. 2352.

Wilre. *Z. Heere v.W.*

Winendale. 2385.

Winendale. *Z. Heere v.W.*

Witte Capruijne. 3213.

Woerenc. 2713, 2745, 2757, 2777, 2791, 2802, 2815, 2865, 2869, 3125, 4119, 4338.

Worms op den Ryn. 1500, 1798, 2099, 2116.

Wout sonder genade. 780.

Wout van Alexandriën. 2001.

Wouter Berthout. 2153, 2169, 2357, 2361, 2396, 2440, 2448.

Wouter van den Bysdoem. 2844.